

DOSSIER

L'esport,
entre el local i el global

Aquest dossier monogràfic és una iniciativa conjunta d'Apunts. Educació Física i Esports i *European Journal for Sport and Society*

L'esport, entre el local i el global: una mirada europea?

Sport, between Local and Global: a European View?

RUI MACHADO GOMES

Professor Catedràtic

Faculdade de Ciências do Desporto e Educação Física

Universidade de Coimbra (Portugal)

ramgomes@gmail.com

NÚRIA PUIG

Catedràtica de Sociologia de l'Esport

Institut Nacional d'Educació Física de Catalunya (Barcelona)

npuig@gencat.cat

Coordinadors del Dossier monogràfic

L'esport és una construcció social que representa les idees i els valors dominants. Els estats nacionals han utilitzat l'esport d'alta competició per promoure interpretacions que pretenen demostrar com ha de funcionar la vida social i imposar els principis d'acció i les categories mentals que contribueixen a la construcció de la identitat nacional. Per tant, la crisi actual de l'Estat-Nació, provocada per fenòmens d'interdependència política i econòmica, ens ha portat a una recerca creixent d'identitats noves, bé a nivell local o a nivell global. Com a resultat, els estats nacionals estan sotmesos en l'actualitat a dos tipus de pressions que debiliten l'antiga capacitat de constituir subjectivitats nacionals. D'una banda, els processos supranacionals, econòmics o polítics, desvien les decisions més importants a les organitzacions internacionals i a les grans multinacionals, tot convertint el flux de capitals i de persones en un univers deslocalitzat (desterritorialitzat), davant l'antiga noció d'Estat-Nació; d'altra banda, els processos microculturals basats en moviments subnacionals o de les regions, grups, neotribus, famílies i llogarrets són senyals d'un món en moviment migratori permanent que busca formes d'afiliació i de lleialtat que fugen de l'antiga solidaritat de l'Estat. Aquestes lògiques neocomunitàries poden tenir característiques territorials o estar fundades en

bases transnacionals, però qüestionen cada vegada amb més força la tradicional articulació entre Estat i Nació.

La globalització de l'esport es veu atrapada per aquest moviment simultani de globalització i localisme. D'una banda, observem fàcilment en els processos esportius els mateixos quatre factors clau de la globalització presentats per Robertson (1992):

- La *interdependència econòmica* és present al flux de béns i aparells més o menys estandarditzats, en l'establiment de premis, en les formes de patrocini i de finançament dels clubs i de les seleccions nacionals, en la internacionalització del mercat relacionat amb l'esport professional, que inclou la participació dels clubs en les principals borses mundials, i en l'emigració d'esportistes professionals, que fan de la circulació dels diners i els seus equivalents una de les principals vies de regulació de l'esport mundial;
- El desenvolupament sense precedents dels mitjans de comunicació dedicats exclusivament a l'esport crea un mercat de cultura electrònica de masses, que inclou cinema, música, televisió i Internet. La dimensió *comunicacional* de la globalització integra un flux d'imatges i informació entre països, produït i distribuït pels diaris, la ràdio, la televisió

i el vídeo, com si es tractés d'un màrqueting esportiu. Els grans esdeveniments esportius, com ara els Jocs Olímpics, mouen l'opinió pública de països i cultures molt diferents. La comunicació global es refereix també als moviments de persones, turistes i esportistes professionals o per plaer, milions de persones que recorren el món cada any;

- La *internacionalització dels coneixements* i de les *tecnologies* de l'esport inclou l'equipament i els béns esportius, i també el coneixement tècnic, i difon de tal manera els estils de vida esportius que aquests últims influeixen en el propi paisatge de les ciutats, en la forma de vestir, en el llenguatge i en els hàbits de temps lliure;
- La proliferació dels *acords i convencions internacionals*, i la consolidació de les organitzacions transnacionals, no solament promouen l'isomorfisme de les pràctiques i de les organitzacions transnacionals, sinó també una forma de resoldre els conflictes esportius sobre una base global, tot reduint el paper dels ens nacionals de govern de l'esport.

Tanmateix, d'altra banda, el mateix Robertson és un dels autors que més han insistit en la idea que la globalització suposa la reformulació i la producció de formes noves d'identitat i d'inserció local. El nucli d'aquest debat porta a una de les majors paradoxes de l'esport global. Alhora que l'esport és el resultat de la intensificació de les relacions esportives impulsades per la compressió espacial i temporal del món, també s'actualitza per mitjà del reforç de les identitats esportives locals. En realitat, la capacitat que té l'esport de generar fluxos econòmics i emocionals a tot el món només existeix perquè ha estat capaç de generar fenòmens d'identitat nacional. L'aldea global creada per la comunicació esportiva constitueix l'exemple més característic d'aquest fenomen de *globalització del nacionalisme* promogut per les competicions esportives internacionals. Per la seva forma de difusió, l'esport esdevé un dels principals motors de la mundialització, i també per mitjà dels vincles nacionals i locals de lleialtat que promou. Els espectacles esportius, que proporcionen a la consciència col·lectiva un objectiu temporal, garanteixen la il·lusió d'instantaneïtat i, alhora, d'autoreferència. Però la universalització de les formes de vida que garanteix la cultura esportiva global va paral·lela a la major singularització de cada persona en el seu espai privat, que permet que cada nació o regió es pugui tancar, si més no temporalment, en la seva *comunitat imaginada*.

Hi ha moltes més evidències empíriques que mostren les particularitats locals del fet esportiu malgrat les tendències globalitzadores. Les cultures locals introdueixen clares diferenciacions en les pràctiques esportives i en els comportaments individuals. A més a més, cada país té la seva pròpia organització esportiva; les seves formes de regulació i d'articulació amb l'Estat, el mercat i les comunitats varien en funció de les característiques institucionals, el marc legal, els suports econòmics, etc. (Heinemann, 2003). I fins i tot, s'ha arribat a considerar que la mateixa evolució de l'esport en el món contemporani és, més aviat, una negació del projecte de globalització o mundialització en el seu sentit més complet (Rowe, 2003).

El dossier monogràfic que presentem en aquest número especial d'*Apunts. Educació Física i Esports* (en espanyol i en català) i l'*European Journal for Sport and Society* (en anglès) centra la seva atenció en la complexitat de les relacions entre el local i el global. D'aquí ve el seu títol: "L'esport, entre el local i el global." Sense discutir l'existència de processos globalitzadors en l'esport, la majoria d'autors reflexiona sobre la complexa relació entre el local i el global. S'endinsen en els mecanismes del desenvolupament de les societats i la forma en què, des de sempre, han processat i incorporat tendències externes. Una qüestió que ja Max Weber va desenvolupar en els seus escrits amb el concepte *Versgesellschaftung* la traducció del qual de l'alemany a una altra llengua resulta tan difícil i que requereix, en conseqüència, de grans explicacions.

Ens preguntem si el fet que hi hagi hagut una tendència a centrar-se més en els mecanismes de coincidència entre el local i el global o en les respostes locals a les tendències globals no és deguda precisament al fet que totes les persones que participen en aquest monogràfic són europees, pertanyents a sis països diferents (Alemanya, Espanya, França, Grècia, el Regne Unit i Portugal). Viuen en un continent petit però amb grans diferències culturals, de les quals el llenguatge no és més que una mostra. A Europa es viu, sobretot, la *Diferència*, i a cada país europeu també. Llavors, si la tasca sociològica es troba condicionada pel context dels qui s'hi dediquen, potser la principal contribució d'aquest monogràfic sigui que aporta moltes precisions a les relacions complexes entre el local i el global en l'esport i que posa l'èmfasi en els fenòmens locals de l'esport en l'era de la globalització.

El dossier monogràfic consta de dues parts i una entrevista. El títol de la primera part ja alerta sobre

els seus continguts: Què significa la globalització de l'esport?

Eric Dunning, en “Reflexions sociològiques figuratives i de procés sobre l'esport i la globalització: Algunes observacions conceptuals i teòriques, amb especial referència al futbol”, ofereix una descripció summament pedagògica, per a no iniciats, sobre la globalització en l'esport, tot posant un èmfasi especial en el futbol i els problemes que s'hi troben associats.

Klaus Heinemann (“El global i el local en la tecnologia de l'esport”) analitza les relacions globals i locals en un àmbit poc conegut però summament important de cara a la tesi “localitzadora” que defensa, com ho és el de la tecnologia dels aparells esportius (vaixells de vela, bicicletes, etc.).

Una cosa semblant és la reflexió de Manuel García Ferrando en “La dualitat glocalitzadora de l'esport contemporani”. Aplicant el concepte de Robertson sobre *glocalització* analitza la construcció de les identitats nacionals en el marc de tres esdeveniments esportius globals: els Jocs Olímpics de Barcelona 92, el Campionat Europeu de Futbol de 1996 i el Mundial de Futbol de Corea-Japó 2002.

Finalitza aquesta part Rui Gomes (“El lleure i l'esport en l'època del turisme global”) amb l'anàlisi de la construcció de les realitats subjectives individuals en el marc dels fenòmens planetaris del turisme. Considera que l'experiència del viatge turístic és una experiència de desconexió espacial, reconeix que els ambients d'hiperrealitat han produït també un moviment de tornada a la natura. L'ecoturisme, el lleure a l'aire lliure i l'ecoport han guanyat adeptes, com a reacció a l'artificialitat de la vida, a la velocitat i al sedentarisme urbans, tot mostrant que la construcció imaginària d'una natura salvatge deu molt a la nova recerca de les *arrels locals* i, per tant, a la revalorització dels *particularismes exòtics*.

Hem titulat la segona part d'una forma voluntàriament ambigua: La diversitat global i local en l'esport. Els articles que la componen es mouen entre l'anàlisi de les diferenciacions locals, la traducció local de tendències nacionals o internacionals o la comparació entre països.

Klaus Willimczik en “L'Esport a Alemanya: D'una categoria ontològica a un concepte del present”, presenta una investigació sobre el procés d'heterogeneïtzació del sistema esportiu alemany, tot partint de les teories sobre el llenguatge de Wittgenstein i la dels models prototípics per plantejar l'anàlisi empírica. Suggerix

l'existència de sis models diferents agrupats entorn del concepte Esport.

Antonio Borgogni (“De les polítiques internacionals i nacionals a les accions socials locals”) analitza la posada en marxa de programes d'intervenció social mitjançant l'esport en ciutats italianes. Això ha estat possible gràcies al procés de descentralització política realitzat a Itàlia en l'últim decenni i a l'encaix d'aquests programes amb les disposicions i sensibilitats europees relatives a l'esport. De tot plegat resulta una forma particular –exclusivament italiana– de desenvolupar les polítiques esportives locals.

Finalment, des de plantejaments teòrics diferents, Thomas Horky (“Continguts i models d'elaboració de la informació esportiva en la premsa escrita: Resultats d'un estudi comparatiu internacional”) i Eric De Léséleuc, Pappous Athanasios i Anne Marcellini (“La cobertura mediàtica de les dones esportistes amb discapacitat. Anàlisi de la premsa diària de quatre països europeus durant els Jocs Paralímpics de Sidney 2000”) ofereixen els resultats de les anàlisis comparatives de premsa escrita de diversos països en relació amb esdeveniments esportius. Una altra vegada, en el marc de les tendències generals, apareixen particularitats locals que, de ben segur, amb anàlisis més acurades encara es podrien precisar més.

En aquest sentit, creiem que hi ha molt camí per recórrer en els estudis comparatius sobre l'esport si es té en compte la perspectiva que ens ocupa. La dimensió comparativa dels estudis històrics i sociològics ha de considerar simultàniament els nivells local i global. No es tracta de rebutjar el nivell nacional, sinó de superar el nacionalisme metodològic. Un dels desafiaments més importants consisteix a transportar a la narrativa sociològica el pas des de la identitat nacional homogènia a la *multiplicitat d'identitats*. Des del punt de vista metodològic, els instruments d'observació han de permetre la mirada simultània tant cap a allò que és molt petit com cap a allò que és *molt gran*. L'opció dels estudis comparatius ha de seguir *estratègies comparatives contrastives*, apropiades per captar els nivells de realitat social amb profunditat. Fa molts anys que s'escriu la història dels sistemes esportius des d'una perspectiva nacional i etnocèntrica. Ara tenim la consciència que no es pot continuar considerant l'Esport des d'una perspectiva nacional. Les teories de la globalització proporcionen noves possibilitats, que s'han de confrontar amb els estudis a escala nacional. Tanmateix, centrar-se en el *global* planteja la necessitat d'un nou nivell de

conceptualització. No es pot concebre el món com una multiplicitat de societats nacionals o regionals perfectament delimitades. Per aquesta raó cal substituir les formes tradicionals de comparació, que consideren que les unitats nacionals d'anàlisi constitueixen entitats autònomes, per anàlisis globals de les relacions transnacionals d'interdependència.

Per acostar-nos a les realitats quotidianes dels qui treballen en l'esport en esferes internacionals i que, ben segur, senten en la pròpia tasca aquestes paradoxes del global i del local ens va semblar important entrevistar Pere Miró, director de Solidaritat Olímpica i de Relacions amb els Comitès Olímpics Nacionals del Comitè Olímpic Internacional. Núria Puig i Anna Vilanova ens fan arribar l'entrevista en la qual ell, sense ser precisament un teòric, explica amb precisió la visió simultània global/local que ha d'aplicar permanentment en la realització de les seves tasques professionals.

Els qui han escrit els articles d'aquest dossier monogràfic, es coneixen a partir d'haver compartit experiències acadèmiques i, com és habitual, han acabat per teixir relacions d'amistat. El nucli original neix d'un grup de treball que van constituir el 1992 l'Institut Nacional d'Educació de Catalunya i les universitats d'Hamburg, Leicester, Lió i Roma. Des de llavors, el grup ha anat evolucionant (fa un temps s'hi van unir les universitats de Cassino i Coimbra) i mai no ha deixat de reunir-se un cop l'any per compartir experiències docents i d'amistat. Per això, en el moment d'iniciar els

agraïments volem, en primer lloc, donar les gràcies als col·legues i als molts alumnes que ens han acompanyat en aquestes trobades durant tants anys i que, sens dubte, han estat el motor i l'estímul perquè volguéssim continuar reunint-nos.

Al Professor Javier Olivera, director d'*Apunts. Educació Física i Esports*, i al Prof. Dieter Jütting i el Prof. Berndt Schulze que ho són de l'*European Journal for Sport and Society* perquè van confiar des del començament en la nostra proposta i ens han donat tothora el suport necessari per dur-la a terme.

A les institucions on treballem i a la seva gent, que van apreciar la idea i ens han donat el suport humà, material i financer necessari per dur-la a terme; en especial, l'Institut Nacional d'Educació Física de Catalunya, la Universidade de Coimbra i la Università di Cassino.

Als autors i autores que han respost amb professionalitat i entusiasme als nostres precs.

I, és clar, als qui han assumit la difícil tasca de traduir els texts escrits en els idiomes originals. El treball ha estat immens i el rigor amb què s'ha fet encomiable.

Referències bibliogràfiques

- Heinemann, K. (ed.) (2003). *Sport and Welfare Policies*. Schorndorf: Hofmann.
- Robertson, R. (1992). *Globalization: Social Theory and Global Culture*. London: Sage.
- Rowe, SR. (2003). Sport and the Repudiation of the global, *International Review for the Sociology of Sport*, 38/3, pàg. 281-294.

Reflexions sociològiques figuratives i de procés sobre l'esport i la globalització: algunes observacions conceptuals i teòriques, amb especial referència al futbol

ERIC DUNNING

Catedràtic emèrit de Sociologia
University of Leicester (Reino Unido)
ed15@le.ac.uk

Foto: <http://www.le.ac.uk/so/staff/photographs/ed15.jpg>

Resum

Aquest article es divideix en tres parts. La primera consisteix en un comentari conceptual teòric sobre la globalització i en diversos exemples del món globalitzat de l'esport; la segona és un comentari sobre el desenvolupament i l'extensió global del futbol; i la tercera exposa el comentari d'algunes patologies relacionades amb l'esport. Tot al llarg de l'article s'aplica l'enfocament sociològic figuratiu i de procés desenvolupat per Norbert Elias. En resum, aquest treball és fonamentalment un exercici de sociologia relacional i de procés.

El 'futbol' – 'Football Association' en el seu nom originari – s'ha convertit en l'esport d'equip més popular del món. Va sorgir a mitjans i finals del segle XIX a la Gran Bretanya i Irlanda i es va estendre ràpidament arreu del món. L'article analitza aquest procés i finalitza amb el comentari sobre: l'anomia que experimenten moltes persones esportistes d'alt nivell; els escàndols sexuals relacionats amb l'esport que apareixen principalment en la premsa groga; i, per acabar, el flagell continuat, a nivell mundial, de la violència en el futbol.

Paraules clau

Globalització; Sociologia figurativa i de procés; Futbol; Difusió de l'esport.

Abstract

***Figurational/Process-Sociological Reflections on Sport and Globalisation:
Some Conceptual-Theoretical Observations with Special Reference to the 'Soccer' form of Football***

This paper falls into three parts. The first involves a general conceptual-theoretical discussion of globalisation and some examples from the realm of global sport; the second involves a discussion of the development and global spread of 'soccer'; and the third involves a discussion of some sporting and/or sport-associated pathologies. Throughout, the discussion uses the figurational/process-sociological approach developed by Norbert Elias. Expressed simply, the essay is fundamentally an exercise in process- and relational sociology.

'Soccer' – 'Association Football' to give the game its proper name – has become the world's most popular team-sport. It emerged in the middle and latter parts of the 19th century in Britain and Ireland and spread from thence rapidly throughout the world. The paper analyses this process and finishes with a discussion of: the anomie experienced by many top-level sportspersons; the sports-related sex scandals reported mainly in the tabloid press; and finally, the continuing world-wide scourge of 'soccer hooliganism'.

Key words

Globalization; Process and Figurational Sociology; Football; Spread of Sport.

Aquest article consta de tres parts diferenciades i potser amb escassa connexió entre elles: en la primera, comento algunes qüestions conceptuals o teòriques relacionades amb els processos de globalització; en la segona, m'ocupo més concretament de la globalització del futbol, l'esport d'equip més popular fins al moment; i, en la tercera, analitzo algunes de les patologies relacionades amb la globalització de l'esport.

Esport i globalització

En tractar els temes relacionats amb la globalització i amb la globalització de l'esport des del punt de vista de la sociologia figurativa o de procés, es topa com a mínim amb cinc requisits principals, que són:

- Cal observar l'esport i el seu context social com a processos i no com a situacions fixes. És a dir, cal evitar la fal·làcia d'allò que Elias (1978a) va anomenar *Zustandsreduktion*, la reducció dels processos a estats. També és necessari explicar els processos amb referència a altres processos.
- Cal observar la història i el desenvolupament de l'esport, igual com els processos de globalització, des d'una perspectiva a llarg termini, des del punt, que Giddens (1984) anomena 'the longue durée'.
- L'interès s'ha de centrar en les cadenes i xarxes d'interdependència emergents, tant dins de l'esport com les que l'afecten. També s'ha de centrar l'interès en els equilibris canviants entre les forces centrífugues i centrípetes a què se sotmeten les cadenes d'interdependència, de diferents longituds i intensitats, juntament amb els corresponents nivells i formes d'estat.
- Cal buscar la diferenciació entre els grups i institucions que es beneficien i els que en surten perjudicats en les diferents fases del procés. Dit altrament, s'ha de percebre de quina manera la integració i les institucions emergents afecten les situacions de poder i les possibilitats de supervivència dels grups relacionats amb l'esport, que porten a formes de reclassificació d'aquests al llarg del temps, en el sentit apuntat per Durkheim (1897).
- Cal evitar l'enfocament limitat, tant en l'àmbit nacional com el que podríem anomenar 'eurocentrisme' o 'occidentocentrisme' i, al contrari, cal observar les representacions esportives emer-

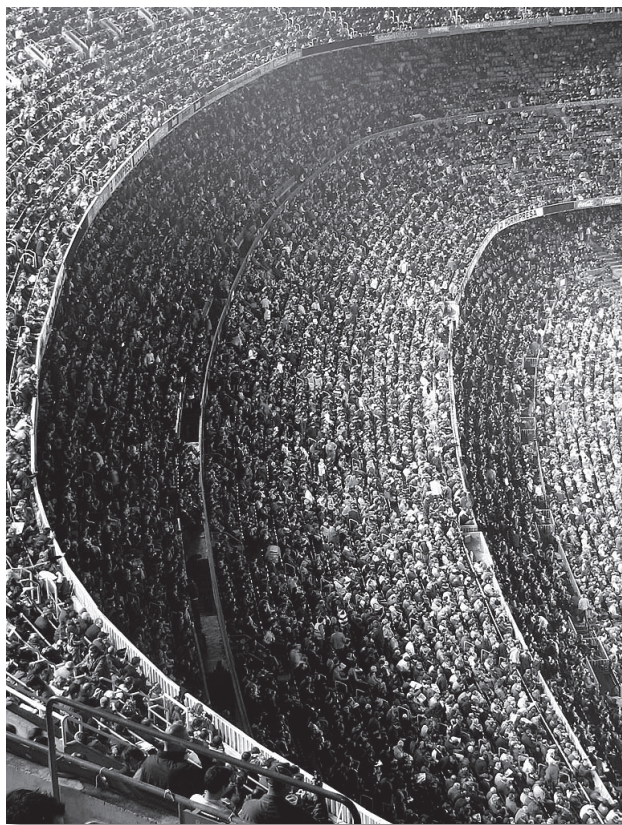
gents en el context global d'una xarxa cada vegada més àmplia de relacions d'interdependència. En concret, reconeixent el paper exercit per l'anglosaxonització, l'europèitització i l'americanització, cal buscar les arrels i les conseqüències de l'asiatització i, sobretot, la japonització i la sinització que van sorgir en el trànsit dels segles XIX i XX al XXI.

Un enfocament d'aquest tipus suposa indagar en els aspectes anteriors per tal d'evitar tres tipus recurrents de problemes: en primer lloc, el prejudici estàtic de molts dels paradigmes i teories sociològiques convencionals (p.ex. Parsons, 1951); en segon lloc, allò que Elias (1987) va anomenar 'el replegament al present dels sociòlegs', és a dir, la major o menor separació total de sociologia i història; i, en tercer lloc, la tendència a identificar conceptes com 'societat' i 'sistema social' amb la idea de nacions estats presumptament autosuficients.

Segons la meua opinió, la majoria de la gent tendeix a pensar que la globalització és un procés relativament recent, associat principalment al desenvolupament del capitalisme durant i després del segle XIX o fins i tot, potser, posterior a la Segona Guerra Mundial. Des del punt de vista de la sociologia figurativa, tanmateix, és més encertat observar el que es va esdevenir en aquest context només com una fase relativament recent d'un procés social més llarg en el temps i amb arrels més profundes. Es tracta d'un procés inherent al fet que *l'Homo Sapiens* va evolucionar biològicament com una espècie globalitzadora, que depenia per a la seva supervivència més de l'aprenentatge que de les formes instintives de comportament. Un fet que il·lustra la 'globalització' de l'espècie és el factor d'estendre's per tot el món i convertir-se en l'espècie dominant. El cabal social del coneixement construït –sens dubte el coneixement tant es pot obtenir com perdre– inclou, entre altres elements, tant documentats com no escrits, la manera de practicar les diferents formes d'esport, fabricar pilotes i altres esbis relacionats amb aquesta activitat.

Com que actualment els sociòlegs prefereixen el pensament centrat en el present (Goudsblom, 1977), s'oblida sovint que les societats dels estats nació de l'Europa Occidental es van integrar com a parts d'una sola unitat, que en l'època de l'Imperi Romà se sotmetia en gran mesura a un control centralitzat, i que continuen imprimint la seva petjada en l'actualitat. Resulta freqüent, per tant, trobar-se amb discursos

Es pot dir que, al costat de la guerra i la religió, l'esport sembla ser un dels mitjans més eficaços d'aconseguir la mobilització col·lectiva que s'han dissenyat mai. (Foto: <http://www.flickr.com/photos/spiros2004/2620070829/>)

‘eurocentralistes’ sobre els ‘temps foscos’ en què la llei de l’Imperi Romà va deixar de regir a Occident el segle V dC i valorar aquella època com un període de desintegració, anarquia i desorganització. Des del punt de vista de la sociologia figurativa i de procés, tanmateix, convé recordar l’evolució de les civilitzacions, incloses la Romana Oriental o Imperi Bizantí, en el Llunyà, Mitjà i Pròxim Orient i observar aquesta ruptura no tant com la causa d’una desintegració, sinó com l’origen d’una nova forma d’integració, més conflictiva i violenta, al costat d’un canvi en l’ordre social europeu pel que fa a l’equilibri entre forces centrípetes i centrífugues, inicialment a favor d’aquestes últimes (Elias, 1939; 1978; 1982; 2000). Aquest canvi va resultar clau per a l’establiment de les condicions estructurals prèvies que van facilitar el peculiar dinamisme d’Occident, en comparació amb el Pròxim Orient i el Llunyà Orient; és a dir, els processos de llarga durada de lluites hegemòniques i d’eliminació i la formació de monopolis polítics que van conduir a la

creació de les nacions estat i, de manera correlativa, de la ciència moderna, la industrialització i –cosa que resulta més important en el context present– allò que Norbert Elias (Elias i Dunning, 1986) va anomenar ‘l’esportivització dels passatemp’. Dins d’aquest establiment de les condicions prèvies esmentades abans també s’enquadren les guerres i les batalles comercials entre les nacions estat i entre les formes feudals i dinàstiques. Aquesta complexitat de processos va contribuir, i alhora va dependre, de l’emergent hegemonia global d’Occident, un model de domini global, que va començar en els segles xv, xvi i xvii i va durar tres o quatre segles. És en l’actualitat quan sembla decaure amb el canvi cap a un poder global (fins al moment principalment un poder de tipus econòmic, atès que els EUA mantenen la seva supremacia militar) d’Extrem Orient. Sens dubte, és possible que siguem testimonis a hores d’ara dels primers passos dels processos d’‘asiatització’ i ‘sinització’. Aquests processos no han tingut encara una influència directa en l’esport, que continua presentant majoritàriament formes europees i nord-americanes.

El sociòleg holandès Ruud Stokvis (1992, pàg. 112) va expressar, en relació amb el treball sobre l’esport d’Elias i meu que, encara que no està en total desacord amb nosaltres, el nostre enfocament, segons la seva opinió, tendeix a portar la investigació ‘massa sovint al terreny de la violència i del seu control, mentre que altres aspectes per investigar, com ara, l’organització formal i l’estandardització (de l’esport), la seva difusió en societats nacionals i arreu del món, la professionalització i la comercialització, en queden fora’. Es tracta d’una crítica estranya. Ignora el fet que la comercialització, la professionalització i la difusió de l’esport constitueixen el nucli de *Barbarians, Gentlemen and Players* (1979; 2005) de Dunning i Sheard i dona com a establerts els processos de civilització en l’esport i en les societats, tot considerant els temes de l’organització formal, el professionalisme i la comercialització separats de la violència i del control de la violència. Es fa difícil, tanmateix, imaginar l’organització nacional i internacional dels esports, tal com són en l’actualitat, sense tenir en compte que s’havien produït prèviament, d’una banda, una important unificació nacional; i d’una altra, processos que de manera empírica van propiciar el desenvolupament del transport modern i les infraestructures de comunicacions; i a més a més, un monopoli de la violència sota control estatal com a conseqüència del qual Elias (1939; 1978; 1982; 2000)

va anomenar lluites hegemòniques o 'd'eliminació', en primer lloc entre contendents per la 'posició real' i, més endavant, com a conseqüència d'una democratització parcial de les 'formes de govern', pel parlamentarisme i el control parlamentari. De manera similar, mentre que les primeres etapes del desenvolupament del capitalisme modern van comportar l'ús de la força i de la violència en una mesura més gran que en l'actualitat, en les societats més desenvolupades, és clar que una de les condicions prèvies dels actuals processos de comercialització en el món de l'esport i en qualsevol altre àmbit, és l'existència d'espais socials de pau en els quals:

- La producció i la distribució de béns es desenvolupa amb regularitat i, en general, amb poques interrupcions.
- Hi ha la possibilitat d'obtenir prou ingressos per adquirir els béns produïts.
- Es disposa de temps lliure i de recursos de lleure, atès que ja no cal dedicar la major part del temps i de l'energia a la simple supervivència.

En qualsevol cas, l'existència de normes globals per a l'esport pressuposa, d'entrada, un grau mínim de col·laboració no violenta entre les parts que representen les diferents nacions. Les organitzacions esportives internacionals no es van crear en temps de guerra i les competicions internacionals, com ara els Jocs Olímpics i els campionats mundials de futbol i de rugbi se solen suspendre quan hi ha conflictes bèl·lics. És clar que de vegades pateixen l'amenaça de les escalades de tensió entre els grans poders, que arriben gairebé fins a la situació de guerra real, com va passar amb el boicot dels EUA als Jocs Olímpics de Moscou 1980, resultat de l'acció soviètica a l'Afganistan. Per acabar, cito el següent fragment d'un article de diari de 1992 (lamentablement en el seu moment no vaig prendre nota de la referència exacta) que, encara que una mica extens, descriu la influència de la guerra en dos esportistes olímpics bosnians, i que mostra clarament que l'existència de l'esport modern depèn fonamentalment d'espais socials de pau:

Atrapats a Sarajevo, dos desafortunats membres del Comitè Olímpic Bosnià intenten continuar els seus entrenaments –malgrat les intervencions de l'artilleria sèrbia, els trets dels franc tiradors i la mala alimentació. Tots dos s'han classificat per als Jocs Olímpics, però temen que no

podran ser a Barcelona perquè –encara que resulti estrany escriure això el 1992– es troben assetjats. No hi ha cap altra corredora de fons al món que estigui sotmesa a la por que suposa saber que s'està a l'abast d'un franc tirador, però la bosniana musulmana Mirsada Buric, de 22 anys, intenta que la situació no la superi. Continua corrent per les ruïnes del complex olímpic de Sarajevo, però la seva ciutat ja no és un lloc segur on practicar l'esport. "M'ha disparat un franc tirador i gairebé em va atrapar una bomba. La major part del meu entrenament consisteix a pujar i baixar escales i fer salts", va dir, mentre les seves paraules eren traduïdes per un intèrpret en una de les poques línies telefòniques amb què compta la ciutat devastada. Va estar detinguda per les forces sèrbies durant 13 dies, conjuntament amb 350 veïns i familiars del seu poble, proper a Sarajevo, que ha estat envaït. És tan famosa a Sarajevo que li permeten quedar-se amb més quantitat de menjar... L'altre esportista assetjat és Vlado Paragik, de 25 anys, campió de judo que ha perdut prop de 4 quilos de pes, per la senzilla raó que, com qualsevol altra persona de la ciutat, no aconsegueix tots els dies la quantitat suficient d'aliment. Se li planteja el problema que s'ha d'enfrontar amb altres judokes a final de mes si vol arribar a Espanya... El seu pla d'entrenament s'ha vist interromput mentre va haver de prestar servei en una mena de força policial, patrullar en primera línia, esquivar bales i projectils. Al començament de les batalles també va haver d'abandonar la seva llar; un refugiat més per a les estadístiques. Els pistolers serbis que controlen les muntanyes que envolten Sarajevo s'han negat a concedir a Paragik i a Busic un visat segur i les forces de les Nacions Unides no han insistit en el tema. Divendres passat les forces sèrbies, que no intenten evitar que millori la moral dels assetjats, van paralitzar l'intent d'utilitzar una carretera secundària per escapar del bloqueig.

Encara que resulti irònic, els esportistes i les esportistes de Sèrbia i del seu aliat Montenegro no van tenir problema per competir a Barcelona, malgrat la prohibició de les Nacions Unides de celebrar competicions esportives amb el que queda de l'antiga Iugoslàvia. Van prendre part com a esportistes individuals, amb uniforme blanc i sota la bandera olímpica.

Hi ha encara més arguments en contra de Stokvis. Tot i que no tots els esports tenen el mateix grau intrínsec de violència i les possibilitats que es produeixi una interacció violenta més enllà del que estableixen les normes de l'esport tendeixen a ser més grans en esports de contacte físic, com ara el futbol i el rugbi, i en els esports de combat, com la boxa, tots els esports són inherentment competitius i, per tant, poden generar

sentiments hostils i agressius. Aquests sentiments poden derivar en resultats violents en cas que les persones que participen no hagin interioritzat totalment les normes que exigeixen l'autocontrol davant dels impulsos violents. En poques paraules, sembla raonable suposar que el nivell de violència, fins i tot en esports sense contacte, dependrà probablement, *ceteris paribus*, del nivell de civisme, en primer lloc de les persones competidores i, en segon lloc, de les societats a què pertanyen, inclosos els grups socials de classe o ètnia. Es pot donar fins i tot el cas, com suggereix la investigació de Richard Sipes (1973), que com més violenta i agressiva és una societat en general, major serà la tendència a fer que els seus membres afavoreixin esports violents i agressius. Pensen, per exemple, en la violència dels jocs grecs i romans, especialment aquests últims, i pensin com reflectien els torneigs i jocs populars de l'Edat Mitjana europea, en general, la forma de vida violenta de la societat de l'època (Guttmann, 1978; 1986; Elias i Dunning, 1986; Sheard i Dunning, 1979; 2005). Sens dubte, com he suggerit anteriorment, sembla raonable suposar que una de les condicions prèvies subjacents que expliquen la creixent popularitat actual de l'esport, igual com la seva creixent importància social i, en conseqüència, els processos de comercialització que pateix, és el fet que a l'Europa Occidental i en la majoria de països occidentals, no hem patit una guerra interna des de fa més de 60 anys. La paraula clau en aquest punt és *interna*.

El novel·lista George Orwell va descriure el 1950 amb agudesia l'esport com 'la guerra menys els trets'. Es tracta d'una valoració perspicaç però negativa de l'esport, que no té prou en compte la manifesta diferència existent, per exemple, entre els grups armats inclinats cap a la mort i la destrucció que es van originar a escala mundial entre 1939 i 1945 –em refereixo, òbviament, a la segona Guerra Mundial– i el moviment a gran escala que s'esdevé en l'actualitat de manera regular, compost per homes –i cada vegada més dones– l'objectiu del qual és participar i acudir com a espectadors als esdeveniments esportius. De fet, es pot dir que, al costat de la guerra i la religió, l'esport sembla ser un dels mitjans més eficaços d'aconseguir la mobilització col·lectiva que s'ha dissenyat mai. I és així per la combinació de la funció representativa i de generació de passions (Murphy, Williams i Dunning, 1990). Dit d'una altra manera, es pot afirmar que l'esport funciona en els seus aspectes principals de manera semblant a la religió, com ho va conceptualitzar Durkheim, i a la guer-

ra. Pot tractar-se també del procés a llarg termini, del qual som testimonis en l'actualitat, pel qual l'esport està substituint gradualment l'una i l'altra. És a dir, encara que no es pot defensar amb un mínim de seriositat que l'esport sigui un aspecte de la vida que es relacioni amb temes teològics fonamentals, com l'origen de l'univers, sí que pot:

- Proporcionar una font central de significat i de sentiments de continuïtat per a les persones.
- Actuar com a centre d'identificació col·lectiva.
- Oferir experiències que són semblants a la passió generada en les religions i en les guerres primitives.

És més, el caràcter inherentment conflictiu de l'esport significa que es presta fàcilment a identifications de 'el nostre grup/'el seu grup'. L'èxit de l'esport en aquest sentit depèn clarament del fet que, en la seva forma moderna, els perills físics inherents a qualsevol mobilització de grup en conflicte es minimitzen mitjançant la combinació de controls personals i socials (*Selbstzwänge* i *Fremdzwänge*, Elias, 1939). Sens dubte, els casos de violència en el futbol (*hooligans*), que es van convertir en un fenomen global la segona meitat del segle xx, suposen un exemple del potencial de violència que és inherent a les societats i els esports 'civilitzats' de l'actualitat; igual com passa amb l'amenaça dels grups terroristes en els grans esdeveniments esportius. Tanmateix, en tots dos casos, la violència no es genera en el món de l'esport *per se*, sinó que apareix en grups la tendència violenta dels quals té les seves arrels fora del propi esport. D'aquesta manera, es pot defensar que els *hooligans* i el terrorisme esportiu mostren l'èxit de l'esport, és a dir que els *hooligans* i els terroristes s'apropen a l'esport perquè aquest és un fenomen d'èxit global. Permetin-me ara passar al desenvolupament del futbol, com a principal esport d'equip a escala mundial.

La sociogènesi i la difusió de l'“Esport dels Pobles”: els orígens i la difusió global del futbol

Aquesta part de l'article es refereix a l'“Esport dels Pobles”, no a l'“Esport del Poble” al qual es va referir James Walvin el 1975, una petita diferència que no manca d'importància. Es tracta de transmetre

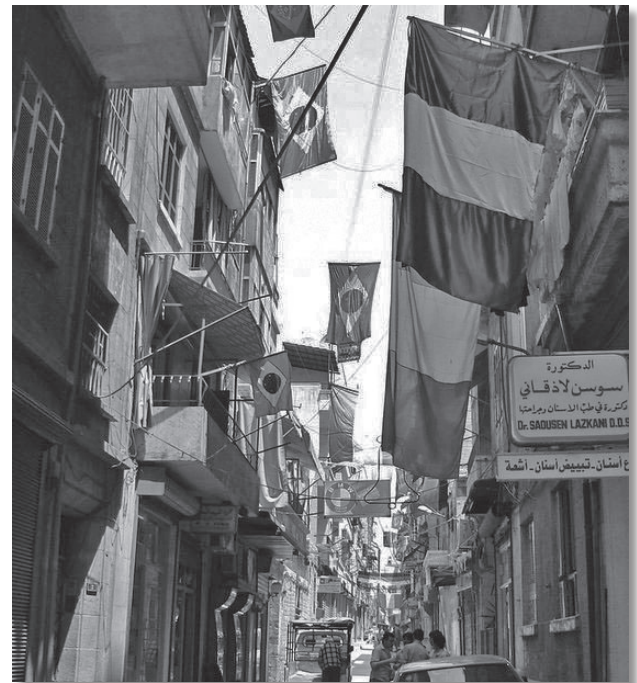
la idea que, encara que *l'Association Football* es va inventar a Anglaterra el segle XIX, després s'ha convertit en esport *global* de gairebé tots els pobles del món. El 1966, el periodista Laurence Kitchin (*The Listener*, 27-10-1966), es va referir, al meu parer amb gran precisió i de manera premonitòria, al futbol com a 'l'únic idioma global a part de la ciència'. En aquesta afirmació es troba una part central del significat social del joc. S'ha convertit en un fenomen *global* i àmpliament *compartit*, i ha superat l'àmbit nacional i diferenciador. Com a tal, i malgrat tots els conflictes i tensions que es generen al seu entorn i per als quals serveix de canal d'expressió, (implica el canvi tensió-equilibri entre processos d'integració i de desintegració), si s'entén i utilitza adequadament, constitueix un element potencialment important per a la pau i l'enteniment mutu al nostre problemàtic món globalitzat.

També és important assenyalar que, en el curs del seu desenvolupament cap a un esport global, el futbol s'ha convertit en un joc de tots els pobles en dos sentits: en primer lloc, en el sentit que ha esdevingut una activitat en què participen directament i com a espectadors gent d'arreu del món, en gran mesura amb independència de la seva 'raça', credo o color. En dir això, la meua declaració no intenta negar que les tensions de tipus racial o religiós no continuïn sent una amenaça seriosa i contínua sobre el joc; i, en segon lloc, el futbol s'ha convertit en l'esport de tothom, en el sentit que és un esport tant de dones com d'homes, encara que no ho sigui, sens dubte, en la mateixa proporció, com ho demostra el fet que continua sent en gran mesura un esport masculí. Com suggeriré més endavant, el fet que el futbol continuï sent un esport majoritàriament masculí ajuda a explicar alguns dels problemes amb què es troba.

Permetin-me en aquest punt fer un breu apunt terminològic i un altre de tipus sociològic. L'apunt terminològic és que el terme anglès 'soccer' és un neologisme del segle XIX, derivat de la paraula 'association'. El nom real del joc és 'Association football', en contraposició, per exemple, a 'Rugby football', 'American Football', 'Australian rules football', 'Gaelic football', etc. L'apunt de tipus sociològic és que el futbol es pot descriure com un dels majors 'invents col·lectius' de la història, un terme que pretén expressar el fet que no es pot atribuir l'origen a una persona en particular, com passa erròniament amb el rugbi. (Em refereixo al mite que el rugbi va ser inventat per un escolar de la localitat de Rugby, Wil-

liam Webb Ellis, el 1823, quan va trencar les normes escolars existents en aquell moment en agafar la pilota de terra i córrer amb aquesta a les mans [Dunning and Sheard, 1979; 2005]). Es tracta en la seva quinta essència d'una creació 'social' o 'de grup', que va començar a prendre la forma moderna en el segon i tercer quarts del segle XIX. Malgrat els recents arguments contraris de John Goulstone (2001) i Adrian Harvey (2005), és gairebé segur que es va desenvolupar originàriament en una o més escoles públiques angleses i a les universitats de Cambridge i Oxford i no es pot oblidar el lloc que ocupaven les esmentades escoles i universitats en la societat britànica a mitjans i finals del segle XIX.

El 1953, el periodista Geoffrey Green va especular amb el fet que fossin diverses les escoles públiques implicades en aquest procés. Un any després, l'antic director Morris Marples va suggerir que Charterhouse i Westminster van poder haver estat els primers llocs. Més recentment, en una afirmació absurda, sense fer referència a cap font primària o secundària i oblidant aparentment el fet que els nois jugaven amb una pilota de forma estranya, ni esfèrica ni oval, Richard Giulianotti es decideix per Harrow: "Els vells de Rugby i Eton", informa –o més aviat

En el curs del seu desenvolupament cap a un esport global, el futbol s'ha convertit en una activitat en la qual participen directament i com a espectadors persones de tot el món. (Foto: <http://www.flickr.com/photos/syrialooks/153589599/in/photostream/>)

desinforma- el lector, “desenvolupen un joc aspre i amb les mans, mentre que els d’Harrow prohibien aquestes accions” (Giulianotti, 1999, pàg. 4). De fet, com Graham Curry (2001) va aconseguir demostrar, l’enorme quantitat d’evidències històriques disponibles, suggereixen amb força que el prototip inicial de joc amb limitació de l’ús de les mans, és a dir, utilitzant principalment els peus i sense tanta aspresa, va ser invenció dels nois d’Eton. El van anomenar ‘el Joc de Camp’ (‘the Field Game’). Pot ser que funcionessin d’acord amb alguns professors, però està clar que els Old Etonians del Trinity College, Cambridge, alguns estudiants, altres amics del College (College Fellows), encara que sense intenció, van exercir un paper central en iniciar avenços en el joc que serien molt importants en el seu desenvolupament posterior. De fet, són les normes de Cambridge de 1863, en gran mesura basades en les d’Eton –com s’ha demostrat– les que va adoptar, amb petits canvis, la ‘Football Association’ quan més endavant es va fundar aquell mateix any. Resumint, sembla que l’esport de la gent va començar com a activitat exclusiva de l’estrat superior de l’elit social anglesa. Com es pot explicar l’extensió del joc, la seva transformació des d’una activitat social d’elit a un esport popular global?

La difusió del futbol va començar a la Gran Bretanya i Irlanda. Des del començament va ser un procés d’expansió tant geogràfica com social. El procés de difusió internacional va ser una mica més lent i limitat dins de l’imperi britànic, en el qual, a excepció del Canadà –influint pels Estats Units– el cricket i el rugbi eren els principals esports exportats pel Regne Unit. No és el cas, tanmateix, del que l’historiador Harold Perkin (1989) va denominar l’‘Imperi Britànic informal’. És a dir, el format per soldats britànics, mariners, comerciants, enginyers i altres professionals que van formar clubs als llocs de l’estranger, independentment de les colònies, en els quals es van establir o en els quals treballaven i on els naturals del lloc van copiar el joc dels britànics, així com estrangers educats i formats a la Gran Bretanya que formaven clubs en tornar al seu país d’origen. Més recentment el joc va començar a desenvolupar-se en els antics dominis, sobretot a Austràlia, per mitjà dels emigrants de l’est i del sud d’Europa. Com ha assenyalat Vamplew (1988), això va portar els australians de descendència britànica, aficionats a alguna de les dues formes de rugbi existents al país, a anomenar

el futbol ‘wogball’, terme pejoratiu i políticament incorrecte.

Els qui llegeixin aquest treball s’hauran adonat que he començat utilitzant els termes “Gran Bretanya” i “britànic” i no “Anglaterra” i “anglès”. És així perquè els habitants d’altres parts del Regne Unit, a més a més dels anglesos, i d’Irlanda van començar a ser part important en el desenvolupament del joc. En un primer moment, aquest va ser el cas en concret dels escocesos, que van ser importants tant en l’esport per si mateix com en la seva administració, tant a Anglaterra com a Escòcia. Per exemple, Lord Kinnaird (Green, 1953, pàg. 44), un Old Etonian escocès, estudiant del Trinity College Cambridge va ser un dels primers presidents de la Football Association; i alhora, la Football League, formada el 1888, va ser una idea d’un altre escocès, William McGregor. Els escocesos van ser també els pares del driblatge i part central dels primers professionals. Entre aquests últims hi havia James Love i Fergus Suter de Partick Glasgow que jugaven –i els pagaven per fer-ho– a Lancashire, Darwen, contra els Old Etonians a la final de la Copa FA de 1879, i Peter Andrews i James Lang, que van jugar a Sheffield amb l’Heeley Club cap a la mateixa època (Green, 1953 pàg. 96). Homes com els anteriors eren anomenats despectivament pels gurus de l’amateurisme com ‘els professors escocesos’, potser pel que podien ensenyar als anglesos d’un joc que començava a constituir-se, potser pel fet que, il·legalment, els pagaven.

Cap a finals del segle XIX i començaments del XX, van començar els moviments per formar organitzacions internacionals de futbol però, amb la prepotència imperial típica, els britànics es van negar a prendre-hi part, aparentment perquè no creien que uns ‘simples estrangers’ fossin capaços de dirigir un esport que ells (els britànics) havien inventat. La FIFA (Federació Internacional d’Associacions de Futbol) es va crear a París el 1904 amb delegats de Bèlgica, Dinamarca, França, Holanda, Espanya, Suècia i Suïssa. Els representants de la Gran Bretanya i Irlanda es van fer notar per la seva absència. La ‘Football Association’ britànica es va associar a la FIFA el 1906. Tanmateix, la va abandonar el 1914, va tornar el 1924, la va tornar a abandonar el 1928, per tornar a afiliar-s’hi, de manera definitiva, el 1945. L’ús dels acrònims FIFA i UEFA, en part anglicismes, per denominar les primeres organitzacions internacionals del futbol és ja un signe de globalització. Igual com el domini del joc i de la seva organització, primer

fora de la Gran Bretanya i més tard fora d'Europa. Aquesta última afirmació no significa negar el fet que el poder econòmic d'Europa va permetre a les seves lligues de futbol importar bons jugadors de la resta del món, tot fent que aquestes lligues fossin cada vegada més cosmopolites i internacionalitzades. Tanmateix, el primer element de la globalització *per se* del futbol el constitueix una de les condicions prèvies per allò que podríem anomenar la 'internacionalització domèstica' de les lligues europees. Com es pot explicar l'emergència del futbol el segle xx com l'esport d'equip més popular? Molts sociòlegs i historiadors que han escrit sobre el tema semblen passar per alt les raons que expliquen l'èxit del futbol. Tanmateix, aquestes són inherents a la pròpia estructura del joc i no són difícils de trobar. Per exemple, el futbol és un joc que no requereix gaire en qüestió de vestimenta o equipament i és, comparativament, barat de jugar-hi. Les seves 'lleis' o normes -potser amb l'excepció del fora de joc- són relativament fàcils d'entendre i faciliten un joc ràpid, fluid i obert, un joc en el qual es pot obtenir un equilibri entre un complex de polaritats interdependents, com l'atac i la defensa, la força i la tècnica, el joc individual i el col·lectiu (Elias i Dunning, 1966; 1971; 1986; 2005; Dunning, 1999). Sens dubte, els partits poden ser avorrits. També poden defraudar les expectatives de jugadors i espectadors. Però l'estructura del joc, tal com es va començar a forjar a partir de 1860 -com sol passar amb altres desenvolupaments socials, no va seguir una línia recta- va permetre la generació contínua de nivells de significat i interès que la majoria de les vegades satisfan tant jugadors com espectadors i que porten a discussions interminables sobre, per exemple, si el Chelsea de Hiddinck insisteix massa en l'aspecte defensiu o si l'Arsenal de Wenger insisteix massa en l'atac. En el fons d'aquesta estructura resideix el fet que els partits de futbol siguin lluites competitives en l'aspecte físic, en el mental i en el tàctic entre dos grups, jugats amb una pilota i governats per normes, rituals i controls que intenten quadrar el cercle entre els aparents contraris de rivalitat i amistat i que permeten que sorgeixin les passions i alhora mantenir-les dins del que es consideren uns límits 'civilitzats', socialment acceptats. Des del moment en què s'accepten voluntàriament, les normes i hàbits del futbol limiten també el risc de lesions serioses en els jugadors, encara que, òbviament, no eliminen totalment aquest risc. Els espectadors tampoc no estan completament

segurs en els esdeveniments, com ho mostren tràgicament els exemples d'Heysel i Hillsborough.

El futbol, en el seu nivell més alt també té qualitats semblants a les del ballet i això, al costat del color de les indumentàries dels jugadors i altres elements de presentació dramàtica, ajuden a explicar el seu atractiu per als espectadors. L'atractiu es pot veure augmentat pels elements de 'carnaval' espontani o planejat que aporten les aficions. Sens dubte, hi ha altres esports que tenen algunes de les característiques enumerades anteriorment, però només el futbol les integra totes; la major part del temps, almenys. I aquesta és la raó per la qual s'ha convertit en l'esport d'equip més popular del món sencer. Per acabar permetin-me comentar alguns dels aspectes més problemàtics del futbol.

Alguns problemes del futbol en l'actualitat

No cal ser un geni per adonar-se que, malgrat, i probablement també a causa del seu èxit, el futbol no es troba exempt de problemes. En el context d'aquest article, només és possible oferir un breu comentari de quatre d'aquests problemes. Com he suggerit anteriorment, un tret comú a almenys dos i potser tres d'ells és el fet que va començar com un joc masculí i en gran part avui dia continua sent-ho. Igualment, els diners semblen trobar-se en l'arrel de tres dels problemes. Els quatre problemes són:

- La creixent desigualtat a tots els països que juguen al futbol entre clubs capaços de competir a nivell internacional i la resta.
- L'anomia experimentada per molts jugadors d'alt nivell i retirats.
- Els escàndols sexuals i la seva exposició, especialment a la premsa groga.
- El continu flagell a nivell mundial de la violència entorn del futbol (*hooligans*).

Permetin-me que passi a analitzar-los individualment.

La creixent desigualtat entre clubs és un fenomen de nivell mundial i s'expressa a Anglaterra pel fet que els quatre o cinc equips que encapçalen la Premier League han crescut tant, tant en jugadors com en recursos, que cada vegada resulta més difícil als altres equips, fins i tot als més pròxims en la taula classifi-

El problema dels 'hooligans' està molt relacionat amb el fet que continua sent un terreny bàsicament masculí. (Foto: <http://www.sxc.hu>)

catòria, vèncer-los. Aquesta desigualtat és, sens dubte, conseqüència en part de la freqüent aparició en televisió, els ingressos per publicitat i la participació de multimilionaris de la resta del món, però també és, un cop més, conseqüència de la globalització del joc. És a dir, estem en els moments inicials de la formació de lligues intercontinentals, que porten al desprestigi de les lligues nacionals. Aquest procés portarà la desaparició dels clubs més modestos o la seva conversió en semi-professionals o, a més llarg termini, en completament aficionats. Es tracta d'un nou element d'injustícia que fa que el joc sigui injust per ell mateix. A més a més, en moltes lligues nacionals el resultat dels partits esdevé completament predictable; en el cas de Gran Bretanya, Arsenal, Chelsea, Liverpool i Manchester United guanyen gairebé sempre. Aquesta situació podria portar que es reduís l'interès en els clubs modestos pels 'grans partits', que els donaven abans la possibilitat d'atreure l'atenció a nivell nacional. De la mateixa manera, es redueix l'interès dels espectadors, cosa que produeix un efecte d'espiral descendent.

Els diners són, sense cap dubte, l'element central d'aquests problemes. Tanmateix, hi ha alguna raó per creure que tant el segon com el tercer problema apuntat anteriorment –l'anomia del jugador i els escàndols sexuals amplificats pels mitjans de comunicació– també enfonsen les seves arrels en els diners. Els jugadors d'alt nivell es poden tornar anòmics perquè les seves vides amb prou feines s'estructuren sobre obligacions laborals i perquè disposen de molt de temps i de diners. Es poden generar en ells desigs sense límit, al costat

d'un sentiment de superioritat i inviolabilitat; augmentat aquest últim per l'adulació del públic i el seu estatus de persona famosa. L'existència de grups d'admiradores, algunes de disposades a explotar els jugadors i vendre les seves històries als mitjans de comunicació, també té la seva importància.

El tema resulta força complex i en aquest punt no resta sinó afegir que, mentre que el fenomen de les informacions sobre presumptes o reals abusos sexuals de futbolistes sobre dones sembla nou al Regne Unit, existeix al món de l'esport d'elit dels Estats Units des de fa més de 30 anys. La meua sospita és que es tracta d'un tema estès en el temps i en l'espai, relacionat amb el sexe masculí i que es dona també en l'exèrcit, i que el que està augmentant al Regne Unit és la informació sobre aquests assumptes més que no pas pròpiament el nombre d'incidents. Resulta ser així perquè anteriorment hi havia acords tàcits entre jugadors, entrenadors i periodistes per no treure els casos a la llum i en l'actualitat s'han trencat aquests acords, en part pel major pes del feminisme i el major poder de la dona.

Permetin-me anar tancant l'article amb uns comentaris sobre la violència entorn del futbol (els *hooligans*), un altre problema relacionat amb el fet que continua sent un terreny bàsicament masculí. El primer és que, malgrat la relativa absència de violència per part d'*hooligans* anglesos en l'Euro-2004 de Portugal, existeixen com a mínim quatre raons per creure que, mentre el seu perfil, situació social i, en certa mesura, composició social han canviat d'alguna manera, seria prematur pensar que el fenomen dels *hooligans* pertany al passat. En concret, per les raons següents:

- Es va prohibir a més de 2.000 *hooligans* anglesos fitxats viatjar a l'Euro-2004. Si no hagués estat així, sens dubte s'haurien produït més incidents.
- El fenomen dels *hooligans* continua sent un problema a escala mundial en el futbol.
- Durant l'Euro-2004 mateix, hi va haver notícies d'incidents en bars repartits per tota la geografia del país, provocats per aficionats que veien els partits per televisió, especialment després de les derrotes d'Anglaterra contra França i Portugal. De fet, aquest tipus de desordres constitueixen una dada recurrent en tots els torneigs internacionals importants en els quals s'ha classificat Anglaterra a partir d'Itàlia-90, sobretot quan van perdre la tanda de penaltys contra Alemanya.

- El rodatge de pel·lícules com *The Football Factory* i *ID* i la publicació de llibres sobre el vandalisme en el futbol basats en Cass Pennant i Stephón Hicmott, indiquen que existeix un interès continuat i important en el tema. No es tracta, com creuen de vegades els polítics, d'una qüestió que hagi de desaparèixer sense més ni més.

Referències bibliogràfiques

- Curry, G. (2001). *Football: A Study in Diffusion*. Tesis doctoral no publicada. Leicester: University of Leicester.
- Dunning, E. i Sheard, K. (1979). *Barbarians, Gentlemen and Players: a Sociological Study of the Development of Rugby Football*, Oxford.
- Dunning, E.; Murphy, P. i Williams J. (1988). *The Roots of Football Hooliganism: an Historical and Sociological Study*. London.
- Durkheim, K. (1897). *Suicide: a Study in Sociology*. London, 1952. Versió espanyola: (1992) *El suicidio*. Madrid: Akal.
- Elias, N. (1939). *Über den Prozess der Zivilisation*. Basel. Versió espanyola: (1987), *El proceso de la civilización. Investigaciones sociogenéticas y psicogenéticas*. México: Fondo de Cultura Económica.
- (1950). Studies in the Genesis of the Naval Profession. *British Journal of Sociology*, Vol. 1, No 4.
- (1983). The Retreat of Sociologists to the Present. *Theory, Culture and Society*, 4(2-3).
- Elias, N. i Dunning, E. (1986). *Quest for Excitement: Sport and Leisure in the Civilizing Process*. Oxford. Versió espanyola: (1992) *Deporte y ocio en el proceso de la civilización*. México: Fondo de Cultura Económica.
- Green, G. (1953). *The History of the Football Association*. London: Naldrett Press.
- Giddens, A. (1984). *The Constitution of Society*. Cambridge: Polity.
- Goudsblom, J. (1977). *Sociology in the Balance*. Oxford.
- Guttman, A. (1978). *From Ritual to Records: the Nature of Modern Sports*. New York.
- (1986). *Sports Spectators*. New York.
- Kitchin, L. (1966). The Contenders. *The Listener*. London.
- Marples, M. (1954). *A History of Football*. London.
- Murphy, P.; Williams, J. i Dunning, E. (1990). *Football on Trial*. London.
- Orwell, G. (1950). *Shooting an Elephant*. London.
- Parsons, T. (1951). *The Social System*. Glencoe, Ill. Versió espanyola: (1988). *El sistema social*. Madrid: Alianza editorial.
- Perkin, H. (1989). Teaching the English How to Play: Sport and Society in the British Empire and Commonwealth. *A International Journal of the History of Sport* 6 (2).
- Sipes, R. (1973). War, Sports and Aggression. *American Anthropologist*, 75.
- Stokvis, R. (1992). Sports and Civilization: is Violence the Central Problem? A E. Dunning y C. Rojek (eds.), *Sport and Leisure in the Civilizing Process: Critique and Counter-Critique*. Basingstoke: Macmillan.
- Wray Vamplew, W. (1988) *Pay Up and Play the Game: Professional Sport in Britain. History of the Football League, 1888-1988*. London: Collins Willow.

El global i el local en la tecnologia de l'esport

KLAUS HEINEMANN

Catedràtic emèrit de Sociologia

Universität Hamburg (Alemanya)

klauswhein@aol.com

Resum

En aquest article s'analitzen els efectes de la globalització i l'influx de les cultures locals sobre el desenvolupament i l'ús de les tecnologies de l'esport –com per exemple, de vaixells de vela, bicicletes, esquís, etc.– i sobre l'expansió dels mercats de comercialització d'articles esportius. S'assenyala que només quan hi hagi una profunda diferenciació d'una tecnologia de l'esport concreta podrà fer-se visible la diversitat dels efectes globals i locals. Contra la tesi d'una estandardització mundial de béns i serveis uniformes i, per tant, d'un anivellament de la pràctica esportiva, es troba el fet que amb el desenvolupament tecnològic s'incrementen enormement els “graus de llibertat”, que obren un espai gairebé inesgotable a la individualització i a la capacitat d'adaptació a les cultures locals.

Paraules clau

Tecnologia esportiva; Globalització; Cultures locals; Desenvolupament de les societats.

Abstract

The Global and the Local in Sports Technology

The present article analyses the effects of globalisation and the influence of local cultures on the development and use of sport technologies, such as, for example, sailing boats, bicycles, skis, etc., and on the expansion of commercialisation markets for sports articles. It is pointed out that, only when there is a profound differentiation in a specific sport technology can the diversity of global and local effects become visible. Against the thesis of a world standardisation of uniform goods and services and, therefore, of an evening up in the practice of sports, is the fact that with technological development the “degrees of liberty” increase enormously, opening up a practically inexhaustible space to individualisation and the capacity of adaptation to local cultures.

Key words

Sports technology; Globalisation; Local cultures; Development of societies.

Sobre la relació entre el global i el local

En la discussió sobre la relació entre la globalització (econòmica), d'una banda, i el pes de les peculiaritats culturals locals, d'una altra, s'enfronten tres línies d'argumentació:

- Des de la perspectiva econòmica la globalització es refereix als processos –i les seves conseqüències– que propicien el lliure accés a tots els mercats, a l'obertura cada vegada més gran de les fronteres locals i, per tant, a la creixent permeabilitat de les fronteres polítiques i el desen-

volupament de mercats de lliure accés per al capital, els productes i els serveis, les tecnologies i les persones que treballen. Així, es redueixen cada vegada més les diferències econòmiques, polítiques i culturals, de manera que arribaríem a viure en la “societat anomenada mundial”, caracteritzada per unes condicions de producció i una organització laboral iguals per a tothom, per la propagació arreu del món de productes i serveis estandarditzats i homogenis i, com a resultat, també de formes de vida, de pensament, de valors, homogenies, i també d'una ordenació política i econòmica unificada.¹

¹ La “cultura” McDonalds s'utilitza sovint com a metàfora d'una globalització d'aquest tipus. Ohamae (1985) creu haver mostrat en el seu estudi sobre l'homogeneïtzació de la civilització material, fins a quin punt s'ha produït una equiparació d'estils de vida i d'hàbits de consum. Les diferències pel que fa a la percepció de la vida, els hàbits de consum, les activitats de lleure, els objectius i les expectatives de la generació de joves d'Amèrica del Nord, el Japó i Europa són –segons les seves conclusions– més petites que les existents entre la generació més jove i la més gran als mateixos països; la “distància horitzontal” entre els diferents països és menor que la “distància vertical” entre les generacions.

- Les cultures locals mantenen les seves peculiaritats sense variació. Aquesta tesi es basa en el fet que la població només pot conservar la seva identitat i les seves característiques històriques si té cura de la pròpia cultura. La individualitat i la identitat es troben impregnades i unides al seu segell territorial-cultural. Es produeix una tornada a les arrels pròpies i històriques que es reflecteixen, per exemple, en l'idioma, els estils de vida, les formes individuals d'usos i costums i sens dubte, també en les cultures esportives.
- La cultura global i la local es troben entrelaçades. Aquesta tesi afirma que cada extensió de les cultures globals provoca alhora una diversificació cultural dels tipus de comportament –en el nostre cas, de l'hàbit esportiu corresponent i de la pràctica social de l'esport. Però el “local” no té per què identificar-se amb regions de delimitació clara i establerta. És més, la diversitat i la diferenciació dels productes ofereix així mateix la possibilitat d'una individualització del consum (esportiu) i de l'aparició de microcultures neolocals.

En aquest article es tractarà la relació entre la globalització i la localització, i per tant també les tesis exposades, en un aspecte molt concret, el desenvolupament de les tecnologies de l'esport i l'expansió internacional dels mercats dels articles esportius. S'intenta deixar clar que només la més àmplia diferenciació del fenomen analitzat –en aquest cas la tecnologia de l'esport– i l'estudi específic de cada un dels seus elements concrets pot aportar indicis per formar-se una opinió sobre quina de les tesis esmentades descriu la realitat existent –referint-nos sens dubte sempre a un cas concret. La tesi, que es desenvoluparà a continuació, afirma que cap d'aquestes línies d'argumentació no pot reivindicar una validesa general; és més, la seva significació ja varia fins i tot en parlar de diferents tecnologies de l'esport i mercats d'articles esportius.

Si s'entén globalització en el sentit indicat anteriorment, és a dir, que arreu del món s'ofereixen i es consumeixen els mateixos béns i serveis produïts, en darrer terme, amb tecnologies de fabricació similars, es pot pensar que els desenvolupaments de les tecnologies es-

portives –com ara les bicicletes, les posts de surf, els vaixells de vela, els aparells de *fitness*, els esquís, els pals de golf, etc.– i els mercats de productes esportius són un exemple clàssic de globalització: fabricants d'articles esportius que operen a tot el món –de seguida ens vénen al cap Adidas o Nike– dominen amb els seus productes el mercat probablement en tots els països. Són articles que es fabriquen en grans sèries i que reben l'acceptació suficient als grans mercats com perquè puguin aprofitar-se tots els beneficis de la producció en massa. Arreu del món es venen –segons sembla– els mateixos articles esportius i, com és inherent al programa d'aprofitament d'aquests articles, s'utilitzen de la mateixa forma.

Sobre la diferenciació del 'topos' "tecnologia esportiva"

Aquesta visió superficial emmascara, no obstant això, la relació existent entre globalització i peculiaritats locals. Si s'analitza amb més deteniment és massa superficial referir-nos a la tecnologia de l'esport tenint en compte únicament l'aparell esportiu concret –ja sigui la bicicleta, el vaixell de vela, els esquís, els pals de golf o altres articles esportius com ara les sabatilles d'esport, la roba esportiva, etc. Per al nostre tema és imprescindible plantejar la diferenciació següent:

- *Components tecnològics específics* –en el cas dels vaixells de vela es tracta, per exemple, de veles, arboradura, cornamuses, motor, eixàrcia, equips d'ancoratge, equip de navegació, equipament interior.²
- *L'aparell esportiu* com a complex tecnològic, compost per la unió i la combinació de diversos components. Aquest aparell es construeix en la majoria dels casos mitjançant la combinació correcta d'elements tecnològics. Així, el vaixell de vela es compon del casc, el motor, l'arboradura, les veles, els instruments de navegació, els equips d'ancoratge, els *winches*, les cornamuses, etc.; la bicicleta, del quadre, les rodes, els pneumàtics, les

² *Arboradura*: És el conjunt de tots els pals, vergues i perxes de fusta o de ferro, destinats a suspendre les veles i amb els quals aquestes puguin orientar-se convenientment al vent.

Cornamuses: Peces metàl·liques o de fusta en forma de T fixes a qualsevol part del vaixell que serveixen per amarrar-hi els caps.

Eixàrcia: es refereix a tots els caps d'un vaixell.

Winche: Cilindre amb un sistema intern que permet multiplicar la força exercida sobre els caps (*Nota de la trad.*)

El vaixell de vela: la combinació d'una tradició mil·lenària amb la moderna tecnologia. (Foto: Klaus Heinemann)

marxes, els frens, els esmorteïdors, els aparells de mesurament, etc.³

- La *complexa tecnologia del consum*.⁴ A més a més, hi ha una sèrie de premisses que condicionen l'aprofitament adequat dels complexos tecnològics; condicions que es compleixen en un sistema material i social diferenciat: l'esquí, com a esport de lleure, només és possible amb la correcta combinació i adequació dels elements següents: esquí, fixacions, roba, accessoris, telesquís, pistes, manteniment d'aquestes, canons de neu, ambient esportiu, hotels, allotjaments, restaurants, escoles d'esquí, comerç; mitjans de transport, vies de comunicació, infraestructures. Anar amb bicicleta es troba estretament relacionat amb cascs, aparells de mesurament, motxilles, roba resistent, alimentació específica, xarxes de carrils per a bicicletes, mapes d'itineraris, mitjans d'informació. L'esport de la vela amb el complex tecnològic vaixell de vela, ports, instal·lacions de serveis, mapes navals, comerç d'equipaments, assegurances, sistemes de seguretat, escoles de formació, prediccions meteorològiques, senyals nàutics, sistemes d'informació, etc. És tota aquesta complexa tecnologia de consum la que aporta a qui s'interessa per l'esport el seu valor vivencial i de lleure i que ha afavorit que l'esquí, el ciclisme, el *fitness*, la vela, etc. hagin esdevingut esports de masses (Bökemann, 1989).

L'ús d'aparells esportius (esquís, bicicleta, vaixell de vela, etc.) es troba, doncs, lligat a sistemes mate-

rials estretament entrellaçats entre ells, a causa dels requeriments d'ús i garantia d'aquests aparells i els seus components, i per les característiques de la infraestructura (com ara els carrils de bicicleta, els ports esportius, els camps de golf). A més a més, una inserció de l'esportista en sistemes socials diversos, atès que l'ús de complexos tecnològics es relaciona irremeiablement amb una sèrie de processos de venda, assessorament, formació, manteniment, servei i reparació especialitzats.

La *cultura d'ús* en la qual es troben inserits els diferents aparells esportius (és a dir, el complex tecnològic corresponent i la complexa tecnologia de consum), és a dir, la forma com s'utilitza la bicicleta en un determinat país, la forma en la qual es navega, com s'esquia i quines pautes de comportament, valors i emocions hi destaquen, etc. Cultura d'ús significa, doncs, d'una banda, la forma i manera en què es practica esport amb els aparells esportius, i d'una altra, com s'insereix l'esportista en la xarxa de sistemes materials i socials; per exemple, fins a quin punt es fa ús dels serveis de reparació i servei i fins on realitza la mateixa persona que practica l'esport els treballs de reparació.

Els quatre nivells esmentats influeixen en la conducta esportiva de les persones i això significa: una creixent substitució dels models, estratègies i tècniques manuals per ajuts tecnològics que canvien completament les formes de fer. D'aquesta manera, l'anàlisi de les "històries evolutives" de les tecnologies de l'esport poden aportar alhora, resultats essencials sobre la relació entre el local i el global en el desenvolupament de la pràctica esportiva d'un país.

Així doncs, aquesta diferenciació del fet "tecnologia de l'esport" deixa clar tot el que s'ha de tenir en compte en un model explicatiu sobre la relació del local i el global, perquè qualsevol d'aquests quatre components d'una tecnologia de l'esport disposa de la seva pròpia "història d'evolució i ús". Això significa que s'han de tematitzar les tesis descrites al principi sobre la relació entre el global i el local per a cadascun d'aquests quatre elements separadament i, el resultat final és que per a cada una de les tecnologies de l'esport sorgeixen diferents relacions d'interacció entre el global i el local. A continuació, ens ocupem de tot això.

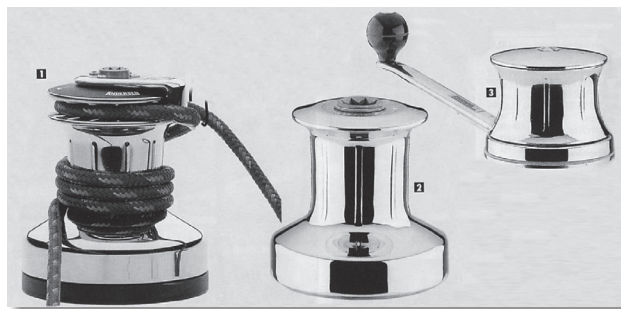
³ En aquest article em centraré principalment en aquestes dues tecnologies (vaixells de vela i bicicletes), perquè així puc referir-me a resultats de les meves pròpies anàlisis empíriques (Heinemann, 2001).

⁴ Utilitzo el concepte de tecnologia del "consum" per deixar clar que els meus arguments no s'apliquen a les tecnologies de l'esport d'alt rendiment, sinó a l'esport de lleure, encara que sovint la interacció entre tots dos no pot passar-se per alt.

La diversitat de les evolucions dels components tecnològics

Cada component tecnològic té la seva pròpia “història evolutiva” i això significa que en cada component es troba un altre efecte del global i del local. Això es desprèn dels arguments següents:

- El desenvolupament dels components tecnològics es troba determinat de manera creixent pels avenços de les investigacions científiques i d'enginyeria en què es basen (sobretot en l'àrea de la tecnologia de la preparació i la producció). No obstant això, aquestes investigacions no solen ser guiades, és a dir, no s'orienten cap a fites concretes, àrees d'aplicació o necessitats específiques de grups exactament definits i menys encara cap als esportistes. Aquest procés d'innovació amb prou feines es pot conduir des de l'exterior, ni tampoc la seva utilització posterior en les diferents àrees de l'enginyeria aeronàutica, nàutica, el sector militar, la construcció de motors –i tampoc en l'esport. Les innovacions decisives que han modificat les diferents modalitats esportives de manera tan radical en els últims 30 anys, es van basar en principi en tecnologies d'origen difús, d'ús obert o en tecnologies desenvolupades per a altres camps d'aprofitament diferents d'aquells en els quals posteriorment s'han aplicat.⁵
- Aquests desenvolupaments solen tenir, per regla general, un origen local, en un determinat país, on s'investiguen uns problemes determinats, es desenvolupen noves tècniques i s'introdueixen en la vida diària. O formulat d'una altra manera: la globalització, en el sentit esmentat anteriorment, sol tenir el seu punt de partida en les “cultures i tradicions d'investigació i desenvolupament” locals d'un

L'aparició dels winches ha facilitat el treball d'hissar les velles fent-lo més accessible a totes les persones. (Foto: catàleg Niemeyer www.awn.de)

país. Si volem descobrir per què i de quina manera es van desenvolupar determinats components tecnològics per a equips esportius, haurem d'adreçar la nostra mirada no només a les condicions culturals, de política d'investigació, financeres, etc. del país en qüestió, sinó preguntar-nos també per què es va utilitzar el coneixement d'un país, precis i destinat a una àrea d'aplicació, per a un determinat component.⁶

- L'anàlisi del desenvolupament dels components tecnològics individualitzats que constitueixen un aparell esportiu presenta una imatge difusa que no permet determinar de manera general la relació entre el global i el local. Ja no és possible fixar l'origen i la distribució de cada component tecnològic: sovint es remunta a cent anys enrere o més, i s'han convertit en una tecnologia generalitzada.⁷ Altres tipus de components tenen l'origen clar en un país determinat, però no estan protegits per patents o un *know how* tècnic exclusiu, de manera que els van adoptar petites empreses de fabricació per als seus mercats regionals, tot adaptant-los als requeriments específics dels clients, fabricant so-

⁵ Un exemple típic d'això és el desenvolupament de materials plàstics, vitrofibres i fibres de carboni, que han revolucionat entre altres camps la construcció nàutica. De la mateixa manera el GPS, desenvolupat en el seu origen amb finalitats militars. Un altre exemple és el desenvolupament de l'electrònica, el punt de partida del qual es troba en la investigació espacial dels USA. Sens dubte, doncs, un fenomen local. Però d'aquesta manera s'ha desenvolupat també una electrònica per a vaixells que es produeix en molts països, encara que els nord-americans i els anglesos liderin el mercat en aquest àmbit.

⁶ Per què, per exemple, es van utilitzar les fibres de vidre i de carboni, desenvolupades per la indústria aeronàutica –sobretot dels USA– per a la reducció de pes, fa uns quaranta anys, en gran mesura a Alemanya i Suècia per a la construcció de vaixells de vela?

⁷ A quina cultura es pot adscriure, per exemple, el desenvolupament de les rodes de la bicicleta? És una pregunta de difícil resposta. Al contrari, sabem en quines condicions va desenvolupar Dunlop, a final del segle XIX, el pneumàtic amb aire i com es va imposar. La introducció del pneumàtic ple d'aire, inventat per Dunlop per a les bicicletes es va rebutjar i va obstaculitzar al principi, d'una banda, perquè es va considerar molt poc estètic, i d'altra banda perquè l'argument que era més còmode en reduir les vibracions i a més a més, més segur, no es va tenir en compte perquè utilitzaven la bicicleta sobretot homes joves i esportistes, atrets especialment pel prestigi que suposava la incomoditat i el perill de circular-hi. No obstant això, aquest tipus de rodes amb pneumàtic amb aire va tenir un gran èxit en les carreres de bicicletes. Al principi es va intentar resoldre (sense èxit finalment) aquest problema implantant normes dissuasives, fins que aquesta mena de rodes es van introduir de forma generalitzada (Hughes, 1987).

vint sota demanda, però això no es limita a un sol país concret. Un exemple d'això són les veles de material plàstic o la introducció de fibra de vidre en el casc del vaixell de vela. Altres components tecnològics requereixen un coneixement tècnic específic, i a causa d'això, estan protegits per patents, de manera que hi ha poques empreses, en alguns casos una de sola, que lideren el mercat mundial –un exemple d'això són l'arboradura i els *winches* als vaixells de vela, i d'una manera més limitada els canvis de marxes de les bicicletes.

La diversitat cultural dels complexos tecnològics

Els complexos tecnològics presenten, pel que fa a la nostra perspectiva temàtica, una imatge diferent:

- Un complex tecnològic –com pot ser el vaixell de vela o la bicicleta– es compon d'una combinació raonable de components tecnològics concrets. Aquestes combinacions poden tenir alhora un caràcter innovador i, de la mateixa manera, els requeriments plantejats al complex tecnològic “aparell esportiu” pot impulsar el desenvolupament posterior dels components tecnològics. La manera en la qual es produeix això és sempre un procés obert, evolutiu d'interconnexions i dependències, que, a més a més, en molts casos es produeix en un territori delimitat regionalment. Formulant-ho d'una altra manera, direm que el desenvolupament d'un complex tecnològic “aparell esportiu” es divideix en una diversitat de processos diferents de desenvolupament tècnic de cada un dels components tecnològics i dels complexos tecnològics amb diferents bifurcacions i ramificacions, en les quals s'interrelacionen de formes diverses el global i el local. Es produeixen aquí diverses preses de decisió sobre el desenvolupament tècnic i la presentació material de l'aparell esportiu en qüestió (Ramert, 1994).
- L'ús dels coneixements de les ciències de la naturalesa i l'enginyeria i l'ús puntual i la combinació específica per a l'equip dels components tecnològics en crear els complexos tecnològics sol adap-

tar-se a la cultura en qüestió. La tesi és, doncs, que encara que sigui de desenvolupament local, el coneixement global disponible en les diferents formes descrites i l'accés als components tecnològics s'aprofiten i apliquen de manera diferent en cada entorn cultural (local, per tant). Hi ha un conjunt de coneixements de ciències de la naturalesa i de l'enginyeria i de components tecnològics que en principi pot ser “capturat” per tots els constructors i empreses d'arreu del món (Hughes, 1987), però s'utilitza de manera selectiva dependent de les característiques culturals específiques, el tipus de presentació material de l'organització i per tant, dels requeriments específics del propi mercat, perquè: el desenvolupament dels aparells esportius –són característics aquí els vaixells de vela i les bicicletes– suposa prèviament l'anàlisi de les indicacions d'orientació i les pautes de desenvolupament. Les “pautes d'orientació”, per les quals es guia el desenvolupament d'una tecnologia esportiva, poden obeir, per exemple, a requeriments com ara la velocitat, la seguretat, el potencial de risc, l'estat més actual del desenvolupament tecnològic, estàndards de qualitat, comoditat, economia, confort, diversitat de potencials d'utilització, comportament mediambiental, etc. No es tracta de valors de tipus tècnic, sinó de característiques socials, valoracions culturals i del resultat de la lluita de diferents actors amb interessos i criteris de valoració ben diferents, que, a més a més, són temporals i variables.⁸ Aquestes pautes no són, doncs, característiques resultants d'un “caprici” de la tècnica; no són tampoc resultat de paràmetres imposats per l'enginyeria; són més aviat el resultat de les peculiaritats culturals i les estratègies socials amb les quals els actors implicats, amb el seu influx i els seus recursos troben, en el marc de les condicions (culturals, legals, econòmiques) existents unes solucions més “adequades” a les seves expectatives; és a dir, tècnicament òptimes per a la resolució dels seus problemes. L'explicació de la gènesi i el desenvolupament tècnic requereix, doncs, destapar les “pautes d'orientació” dominants en cada moment, igual com els factors i forces: els actors implicats, els interessos, les seves peculiaritats organit-

⁸ El pneumàtic amb aire es va imposar finalment perquè es va definir una nova “pauta d'orientació” per a la funció de les bicicletes: es va definir com a instrument amb què desplaçar-se amb la major rapidesa possible, sense riscos i de forma còmoda d'un lloc a l'altre.

zatives, i al mateix temps les condicions generals (culturals, normatives, polítiques i econòmiques), els acords institucionals de coordinació i interacció– i alhora desxifrar la seva forma d'influència en cada cas. Els nous complexos tecnològics apareixen, doncs, d'acord amb la significació que es concedeix a aquestes pautes d'orientació, o dins de l'arquitectura d'una tecnologia complexa de l'esport amb una valoració diferent de les orientacions existents. El desenvolupament tecnològic no és culturalment neutre, ni és fruit d'una necessitat tecnològica imperiosa (Schubert, Friederici, 2002).⁹

- És, alhora, característica del mercat d'articles esportius una diferenciació extremadament funcional i, a més a més, estètica de l'oferta, que en part es regeix per pautes d'orientació d'influx cultural. D'una banda, això provoca una diferenciació de les possibilitats d'aplicació dels aparells esportius segons el tipus de rendiment –pals de golf i raquetes de tennis, esquís per a nivell debutant, avançat i professional, etc.–, d'una altra, unes àrees especials d'aplicació– veles per a diferents tipus de mars, sabatilles d'esport per a les diferents modalitats esportives, bicicletes per a diferents terrenys, esquís per a diferents tipus de neu, adaptats a la cartera de cadascú, etc. Cada vegada hi ha una diferenciació més gran de les qualitats funcionals i estètiques.

L'influx de les pautes d'orientació dominants pot mesurar-se amb els criteris que els qui realitzen proves per a les revistes especialitzades jutgen com a recomanables o critiquen els vaixells de vela o les bicicletes. Aquests criteris s'han anat modificant amb el pas del temps, fins i tot en aspectes bàsics. Això demostra que els qui realitzen les proves als diversos països utilitzen per a la valoració d'un equip esportiu diferents criteris d'avaluació segons les “pautes d'orientació” predominants al seu país.

Un exemple d'això: cada país d'Europa disposa d'una tradició pròpia, desenvolupada al llarg dels anys, en la construcció de vaixells que té com a conseqüència

que hi hagi un estil d'arquitectura dels vaixells de vela típic a cada país: els vaixells escandinaus no destaquen per les seves veles, sinó per la seva excel·lent construcció interior de fusta i la seva gran qualitat de construcció –que es reflecteix en els preus. Els vaixells de vela francesos són objectes de construcció relativament lleugera, sòlida i també econòmica. Les drassanes alemanyes solen ser empreses petites que s'adapten concretament als desigs dels seus clients. En els últims anys, s'han imposat dues drassanes més grans que produeixen grans quantitats de construcció en sèrie amb preus econòmics i que distribueixen amb una política de preus de descompte.¹⁰ Els vaixells de vela anglesos tenen anomenada com a equips sòlids, fins i tot en condicions meteorològiques adverses, amb una construcció interior molt senzilla.

Observacions sobre la complexa tecnologia del consum

Les peculiaritats de la complexa tecnologia del consum depenen de forma decisiva de les diferents modalitats esportives, és a dir, de la infraestructura requerida, les xarxes de distribució necessàries, els requeriments de garantia, servei i reparació, etc. de l'aparell esportiu. Per aquest motiu, podem assenyalar aquí també algunes observacions.¹¹

- Les empreses d'arreu del món ofereixen un ventall molt ampli d'articles esportius –com per exemple Adidas o Nike ofereixen aproximadament 750 models diferents de sabatilles d'esport entre els quals la clientela pot elegir. Passa una cosa similar amb la varietat de roba esportiva i aparells esportius (raquetes de tennis, esquís, pals de golf, etc.). Brinden una imatge de mercats globals d'articles esportius, però aquesta imatge és falsa. Cap establiment d'articles d'esport no ofereix en venda tots i cadascun dels 750 models fabricats per les firmes esmentades; 30 models diferents ja són molts. Com es fa la selecció? Depèn únicament de les peculiaritats regionals i de les preferències individuals de

⁹ Tot i que el desenvolupament dels ferrocarrils, per exemple, té una antiguitat superior als 150 anys i aquesta tècnica s'aprofita a tots els països, en cadascun té una forma diferent –amb la conseqüència, per exemple, que els trens alemanys tenen problemes per viatjar per les vies franceses.

¹⁰ Es reflecteix aquí també una peculiaritat alemanya que dona com a resultat les enormes taxes de creixement dels oferents de descomptes. És típica d'això la nímia frase publicitària d'una cadena d'establiments de venda d'electrodomèstics. “Geiz ist geil” (l'avarícia és guai)

¹¹ En relació amb aquest tema, ens manquen estudis empírics significatius.

la clientela. La persona responsable de compres ha de triar entre tanta diversitat.

Això es pot mostrar també amb l'exemple de la bicicleta: des dels anys 80 hi ha una enorme varietat de bicicletes al mercat –també en aquest cas presentades per empreses petites i mitjanes. Però, 1. aquesta àmplia varietat de bicicletes (de carreres, de muntanya, de *trekking*, de ciutat, tàndem, bicicletes elèctriques, plegables, reclinades, en totes les seves variants, equipaments i preus) no s'ofereixen en la mateixa mesura a tots els establiments dels diferents països (europeus); és molt més àmplia a les botigues de bicicletes d'Alemanya que, per exemple, en les espanyoles o les holandeses, i 2. l'aparell esportiu “bicicleta” i el seu ús s'interpreta de diferent manera als diferents països. A Alemanya, es considera molt més un mitjà de transport i un aparell saludable, de manera que tots els grups d'edat, totes les classes socials, homes i dones, famílies i individus, tenen una bicicleta i en la majoria dels casos la utilitzen. A Espanya, la bicicleta no sol ser un “aparell de transport”;¹² dominen les bicicletes de muntanya i les de carreres, que són un signe de l'estil de vida de la cultura masculina juvenil; és a dir, és més inusual veure muntades amb bicicleta les generacions una mica grans o les dones. D'acord amb aquestes diferents cultures d'ús, es desenvolupen les diferents infraestructures –que es veuen per exemple a la xarxa de carrils de bicicleta finament entrellaçada que travessa Alemanya (amb mapes específics, guies, llocs gastronòmics, etc.) i l'espessa xarxa d'instal·lacions de serveis.

Les grans empreses d'articles esportius que operen a tot el món (Adidas, Nike, Puma...) aparen, en realitat, un total del 20% del comerç mundial d'articles esportius. Això significa que el mercat d'aquests articles es caracteritza perquè la majoria dels fabricants són petites o mitjanes empreses (amb menys de 500 treballadors), actives en mercats o rams delimitats, com per exemple,

el surf, l'escalada, el *snowboard*, el parapent, la bicicleta, els vaixells de vela i tota la seva diversitat d'accessoris. Això és un indicador que aquestes empreses treballen en un mitjà molt turbulent i de canvi ràpid que requereix un alt grau de flexibilitat i adaptabilitat i que exigeix una gran proximitat a la clientela i als seus gustos i dissenys individuals. Això significa, alhora, que aquests oferents poden respondre de manera local a les preferències (també les culturals i les que s'han presentat al llarg de la història) de cada lloc.

Un exemple típic es troba en els estudis de Chantelat (2001) sobre el mercat d'esquís d'esquí alpí: s'hi indica que els fabricants d'esquís que operen a tot el món per als tres grans mercats –Europa, Amèrica del Nord i el Japó– fabriquen tres tipus d'esquís de diferent construcció i fan també una publicitat diferent per a cadascun (“etnopublicitat”). Això no solament és necessari per les diferències en els tipus de neu, sinó sobretot, perquè la tècnica de l'esquí i la significació –fins i tot més important– de l'esport de l'esquí en la cultura esportiva és diferent.¹³

Es planteja aquí, a més a més, el problema que s'entén en cada moment per “local”; és a dir en quines delimitacions espacials es basa. Alguna vegada pot considerar-se –com en aquest exemple– Europa davant d'Amèrica i Àsia, en altres exemples –com en els vaixells de vela– els diferents països europeus, però també pot establir-se –com en el cas de les modalitats i cultures esportives tradicionals– les diferents regions d'un país (Catalunya a Espanya, Baviera a Alemanya, Gal·les a Anglaterra).

Diferents cultures d'ús

Es tendeix a considerar “el” esport com un patró universal de cultura, perquè totes les modalitats esportives es practiquen a tots els països amb els mateixos reglaments. L'esport, segons es diu, parla tots els idio-

¹² Des de fa poc la ciutat de Barcelona, per exemple, disposa de bicicletes de ciutat per al préstec (“Bicing”), una cosa que a Alemanya no funcionaria, perquè tothom ja té bicicleta.

¹³ La tesi que defensem sobre la diferenciació regional de la tecnologia de l'esport i dels mercats d'articles esportius va ser sostinguda de forma teòrica i empírica pel premi Nobel d'Economia 2008 Krugman (2004) amb la seva anàlisi de les estructures comercials i les localitzacions de l'activitat econòmica. La seva tesi es contraposa a la suposició clàssica de la teoria econòmica que cada país produeix els béns que li aporten un avantatge en els costos davant d'altres països. Molt més important per a l'estructura dels mercats és el coneixement exacte de les peculiaritats regionals i les preferències de qui compra (hàbits de consum).

mes. Que aquesta generalització no és aplicable des de la perspectiva de la tecnologia de l'esport ja ha quedat clar amb els arguments presentats. Aquesta imatge es dispersa encara més si analitzem les diferents formes d'ús d'un aparell esportiu. Ja s'ha esmentat aquest aspecte en l'apartat anterior. Es forma un quadre de diversitat de l'esport i s'hi reflecteix la resistència davant totes les tendències d'"homogeneïtzació". No hi ha, diu Pfister (2005, 504) "en la comunitat científica històricoesportiva (...) cap dubte que l'esport, malgrat els processos de globalització, ha mantingut la seva pròpia diversitat". Qui no se n'adoni corre el perill "de passar per alt o no veure, si més no, els orígens específics de les diferents cultures, els rerefons i les relacions i també els objectius, significats i motius".

Però per poder desxifrar aquestes diferenciacions cal analitzar-les molt minuciosament en diverses ocasions. Ningú no discuteix que "arreu del món", per exemple, es juga al futbol i que les competicions es regeixen en principi per les normes establertes per la FIFA. Però els estudis de Brandl-Bredenbeck (1999) –que posa de manifest les diferències en l'adaptació segons la cultura de la pràctica del futbol als USA i a Alemanya– mostren que els actors socials integren una cultura global en la seva pròpia cultura originària, cosa que dóna com a resultat:

- La joventut nord-americana relaciona l'esport principalment amb competició i victòria, mentre que la joventut alemanya parteix d'un concepte difús de lleure.
- Mentre que per a la joventut d'Alemanya el rendiment i l'esforç s'associa a l'entrenament, per a la joventut nord-americana el rendiment i l'esforç són un factor autònom,¹⁴ independent de l'entrenament i la competició.
- Els valors apreciats en la cultura nord-americana, com ara la capacitat de decisió, la virilitat i la victòria, no es troben prou representats en el futbol. L'estructura de joc del futbol no és compatible amb el concepte habitual de l'esport existent als USA. Hi ha una escassetat dels fascinadors moments de presa de decisions i d'èxit, i pocs resultats rellevants estadísticament. Les característiques que Guttmann (1979) va establir com a típiques per a l'esport, és a dir, la quantificació,

l'especialització i la consecució de rècords, es troben molt menys reflectides en el futbol que en el beisbol o el bàsquet, que recullen de forma més clara aquestes característiques essencials del concepte de l'esport: la racionalització i la quantificació es detecten en una gran quantitat de dades estadístiques al llarg del joc; els índexs d'encert són gairebé tan importants com l'estat del marcador; l'alt grau d'especialització permet d'adscriure a uns jugadors concrets l'èxit o el fracàs.

Per tant, encara que l'esport –el futbol, en aquest cas– sigui un fenomen universal, es veu que en el concepte de la població jove d'Alemanya es concedeix a l'esport un sentit més individualitzat que el que li atribueix la joventut d'Amèrica del Nord. Uns models de comportament idèntics se sotmeten a una interpretació diferent depenent dels contextos culturals; les ofertes globals es troben en els microentorns amb respostes locals que varien en cada cultura.

O formulat de manera més general: igual que les diferents "pautes d'orientació" "guien" el desenvolupament de les noves tecnologies, hi ha diferents "pautes d'ús" per a les tecnologies de l'esport, dependent de l'època i de la cultura. En aquestes pot predominar la recerca del risc i l'aventura, l'experiència (de la naturalesa), el domini de la tècnica, el prestigi i la valoració socials, etc. (Heinemann, 2001).

Es necessitarien aquí més estudis comparatius interculturals sobre les diferències en la pràctica esportiva per poder analitzar, per exemple, la interacció dels quatre elements tematitzats d'una tecnologia de l'esport i la interacció del global i del local.

La globalització com a ampliació dels nivells de llibertat

Podem resumir tot el que acabem d'exposar de la forma següent. Contra la tesi d'una estandardització mundial de productes i serveis iguals i, per tant, d'un anivellament de la pràctica esportiva, les nostres conclusions mostren una gran ampliació dels "nivells de llibertat", que obren un espai gairebé inesgotable per a la individualització i la capacitat d'adaptació a les cultures locals. Com més complex sigui l'equip esportiu i la complexa tecnologia del consum, majors

¹⁴ Això és un resultat que pot explicar-se –segons Brandl-Bredenbeck (1999)– sobretot per la tècnica de treball puritana profundament ancorada als USA i de la idea de la "muscular christianity". El somni de l'èxit depèn immediatament de l'esforç i el rendiment individual.

Els plotter amb mapes i GPS faciliten el complicat treball de navegació (Foto: catàleg Niemeyer www.awn.de)

“nivells de llibertat” s'utilitzen per aplicar les tecnologies i adaptar-les a la cultura específica existent. Es tracta de:

- Nivells de llibertat en l'ús dels coneixements de ciències naturals i enginyeria disponibles per al desenvolupament dels components tecnològics.
- Nivells de llibertat en l'arquitectura de l'aparell esportiu; és a dir, en la combinació dels diferents components tecnològics que el formen.
- Nivells de llibertat en la diversitat de l'organització de la producció, la comercialització, etc., a causa dels diferents actors que participen en aquests processos.
- Nivells de llibertat en la gamma d'ofertes específiques de cada regió.
- Nivells de llibertat en la seva execució, ús i en el tipus d'interpretació i significació que cada societat fa de l'aparell esportiu.

D'aquesta forma, l'avenç de la tecnològització de l'esport comporta una ampliació de les possibilitats d'opció i els nivells de llibertat. Com més gran sigui el nivell de llibertat, més clara i marcada serà la dependència i la impregnació en els avenços tecnològics de la inserció cultural, econòmica, política, etc., dels actors. També són més grans les alternatives d'elecció i l'assignació de funció i significació per part de cada persona usuària. L'individu crea el seu propi món material –el seu vaixell de vela– per aprofitar-lo després, és a dir,

per interrelacionar-s'hi. L'objecte es converteix en part integrant de la pròpia identitat.¹⁵ En vista dels processos descrits anteriorment, de la diferenciació (funcional i estètica) i de l'enorme increment del nombre d'alternatives, augmenten de manera ingent les possibilitats d'una creació i un equipament personalitzat de l'arquitectura i de la seva inclusió en els diferents sistemes materials i socials. Que moltes empreses fabriquin i comercialitzin a tot el món articles esportius similars no significa ni que els qui els compren adquireixin la mateixa “cistella de la compra d'articles esportius”, ni que es concedeixin a aquests articles esportius i, a més a més, al seu esport, el mateix sentit i una significació similar.

D'altra banda, també caldrà buscar una nova interpretació per al “local”. Ja no es troba lligat necessàriament a un espai impregnat de les seves peculiaritats culturals i clarament delimitat, sinó que es produeixen microcultures en les diferents modalitats esportives de manera neolocal. En cada modalitat esportiva –com es mostra clarament per exemple en el ciclisme de muntanya, l'escalada, el parapent, el *skating*, el surf, apareixen microcultures amb els seus propis valors i normes, hàbits esportius típics, formes de consum, xarxes socials, escenificacions de l'esport, significacions, no lligades a un lloc fix o a una regió establerta. En el global es formen cultures esportives particulars, neolocals. Per a les diferents persones o agrupacions d'una microcultura persisteix la capacitat de creació i modificació de la realitat social, però no (ja només) sobre la base de cultures vigilades i ancorades en el local.

La globalització com a comparació de societats

En aquest últim apartat s'esbossa una justificació per a les tesis que presentem: en la discussió sobre la relació complexa entre el local i el global sol passar-se per alt la trivial experiència que les diverses societats estan configurades de manera diferent i que les persones que hi viuen perceben i entenen de manera diferent els objectes i els esdeveniments que es troben en el seu entorn. Les persones comparen, no només contraposant la seva prò-

¹⁵ Això es veu clarament amb l'exemple dels vaixells de vela: l'elecció del vaixell entre una enorme varietat d'ofertes i la seva construcció mitjançant una llarga llista d'"equipaments opcionals" –utilitzant la tècnica disponible, des de l'equipament interior fins al color dels seients de la borda– provoca un espectre inabastable de les més variades possibilitats de combinació. En aquesta elecció i en el tipus d'ús i la significació que se li atribueix es trobarà un reflex de la personalitat i de les característiques internes de qui l'ha comprat.

pia forma d'actuar, entendre i percebre les coses davant les dels altres, sinó que interpreten les altres cultures des de la perspectiva de la seva. Per aquest motiu, quan es parla sobre la relació entre el global i el local, cal parlar de la comparació entre societats com a forma i expressió de contactes socials i culturals. Aquestes comparacions inclouen, no obstant això, sempre influxos mutus, una penetració recíproca, un entramat per adquisició i delimitació. "Societat" no és mai una formació autònoma, separada amb unes estructures clarament delimitades. Sempre cal partir d'uns conceptes més amplis de desenvolupament de les societats. La "societat" d'un país és sempre un element dins d'un camp més ampli de relacions i forces, en el qual les peculiaritats socials d'aquest país apareixen com a expressions individuals dins d'unes formacions més extenses (Tenbruck, 1992). Aquest aspecte és aplicable, com hem indicat, especialment per a la comparació i les interaccions entre coneixements científics, avenç tecnològic i la seva aplicació a la pràctica quotidiana (també de l'esport).

Per això és una simplificació inadmissible que en les discussions sobre la globalització es parli de "societat mundial" i per tant, es pressuposi un "model únic de societat". Això deriva en una perspectiva d'anàlisi molt limitada que no té en compte la diversitat de processos d'influx recíproc que es produeix constantment entre les societats; cal tenir en compte sempre "situacions internes" i "situacions externes" i amb aquestes els processos que es donen entre totes dues, els quals poden ser multiplicadors, creuats, complementaris o concurrents.

Aquest tipus d'interpretació del desenvolupament de les societats és, en contraposició amb els conceptes d'una globalització en el sentit de la connexió entre el global i el local, que es presenta a les tesis i a dos desenvolupades en el primer apartat d'aquest article. La globalització, és a dir l'aparició d'una "societat global" (i amb això també de cultures esportives universals), es pot entendre com si a tots els països es desenvolupés un "model únic de societat". Però en vista dels plantejaments exposats fins ara, això és un error. Més aviat dins d'un entramat global –originat per l'ús d'Internet, visible en les grans empreses que actuen a tot el món, estabilitzat per organitzacions supranacionals– (nous) models (de l'esport) multisocials a causa de l'intercanvi, comparació, adquisició selectiva, noves significacions i

interpretacions. Les societats i l'esport mantenen un perfil individual que es va desenvolupant entre altres per la combinació de situacions internes i externes. Les situacions externes s'adapten sempre de manera selectiva i s'ajusten a la cultura existent. És així almenys com ha passat en la llarga història d'Europa i també en la història de la tècnica; i és qüestionable que aquest model d'equiparació recíproca i d'adquisició i adaptació selectiva s'hagi modificat bàsicament en els últims anys i que es trobin arguments vinculants que, amb l'influx de la comunicació digital, ja no sigui una realitat allò que s'ha anat produint al llarg de dos mil cinc-cents anys de la història de Europa; és a dir, precisament aquesta interacció recíproca que no esborra les característiques culturals de cada societat, sinó que les manté amb les seves peculiaritats particulars –especialment visible en la diversitat de llengües d'Europa. No és fàcil, no obstant això, trobar aquest tipus d'arguments.

Les fronteres polítiques i econòmiques són més fàcils de traspasar que les culturals. No és que aquestes no siguin permeables. Tanmateix, les peculiaritats culturals serveixen –apropant-nos a Max Weber– com a "guardaagulles" per a una recepció selectiva i una transformació cultural específica. Són els "interessos (materials i ideals), no les idees allò que domina directament l'actuació de les persones. Però les 'visions del món', formades per les idees, han determinat en molts casos com a guardaagulles, les vies per les quals avança la dinàmica dels interessos i l'actuació" (Weber 1956, 252).¹⁶ Aquesta tesi –és a dir, els models de valoració i pensament o les formes de comportament impregnades durant generacions i canviant en la història– de M. Weber continua sent acceptada majoritàriament hores d'ara en la Sociologia. Si referim això al nostre tema i al nostre exemple: els models culturals predominants també es reflecteixen en diferents formes en l'esport; amb una assimilació selectiva i una transformació adaptada a la cultura, cada país crea la seva cultura tècnica i esportiva.

Els individus tenen capacitat de resistència i també creativitat per donar una nova interpretació als elements de l'oferta de patrons de comportament i introduir de manera raonable elements en la seva pròpia cultura. La diferenciació funcional i estètica, que paradoxalment es fa possible per la globalització, obre el potencial per a una diversitat local o microcultural.

¹⁶ Zündorf (1994) desenvolupa tesis similars, connectant amb Lepsi (1990), sobre els entramats econòmics.

Referències bibliogràfiques

- Bökemann, D. (1989). Bewegungsraum und Sporttourismus – Zur Herstellung und Vermarktung von Sportmilieus am Beispiel des Skilaufs. A K. Dietrich i K. Heinemann (eds.), *Der nicht-sportliche Sport*. Schorndorf: Hofmann.
- Brandl-Bredenbeck, H. P. (1999). *Sport und jugendliches Körperkapital. Eine kulturenvergleichende Untersuchung am Beispiel Deutschlands und der USA*. Aachen: Meyer & Meyer
- Chantelat, P. (2001). Die Globalisierung der Industrien und Märkte für Sportartikel: eine soziologische Perspektive. A K. Heinemann i M. Schubert, *Sport und Gesellschaften*. Schorndorf: Hofmann.
- Guttman, A. (1979). *Vom Ritual zum Rekord – Das Wesen des modernen Sports*. Schorndorf: Hofmann.
- Heinemann, K. (2001). *Die Technologisierung des Sports – eine sozio-ökonomische Analyse*. Schorndorf: Hofmann.
- Hughes, T. P. (1987). The Evolution of Large Technological Systems. A W. E. Bijker, T. P. Hughes i T. J. Pinch (eds.), *The Social – Construction of Technological Systems*. Cambridge: MIT- Press.
- Krugman, P. (2004). *Internationale Wirtschaft – Theorie und Politik der Außenwirtschaft*. Frankfurt: Pearson Studium.
- Ohamae, K. (1985). *Macht der Triade. Die neuen Formen wirtschaftlichen Wettbewerbs*. Wiesbaden: Gabler.
- Pfister, G. (2005). Die Vielfalt der Bewegungskulturen und die Schwierigkeit, Einheit zu konstruieren. *Erwägen-Wissen-Ethik* 16 (4), 504-507.
- Rammert, W. (1994). Techniksoziologie. A H. Kerberka i A. Schmieder (eds.), *Spezielle Soziologien*. Reinbek: Rowolt
- Schubert, M. i Friederici, M. (2001). Das Design bestimmt das Bewusstsein... Überlegungen zur Technologisierung des Fahrrades und den Rekonstruktionsmustern technologischer Entwicklung aus der Perspektive der Nutzer. A M. Friederici, H.-D. Horch i M. Schubert (eds.), *Sport, Wirtschaft und Gesellschaft*. Schorndorf: Hofmann.
- Tenbruck, F. H. (1992). Was war der Kulturvergleich, bevor es den Kulturvergleich gab? A *Soziale Welt*, número especial 8 (Zwischen den Kulturen) editat per Matthes, J.
- Weber, M. (1956). *Wirtschaft und Gesellschaft*. Tübingen. Edició espanyola: *Economía y sociedad. Esbozo de sociología comprensiva*. Madrid: Fondo de Cultura Económica.
- Zündorf, L. (1994). Weltwirtschaftliche Vergesellschaftung – Perspektiven einer globalen Wirtschaftssoziologie. A Lange, E. (ed.): *Die Wirtschaft im Wandel – Soziologische Perspektiven*. Berlin: Dunker & Humblot.

La dualitat glocalitzadora de l'esport contemporani*

MANUEL GARCÍA FERRANDO

Catedràtic de Sociologia

Universitat de València

garferra@uv.es

Resum

En aquest treball es fa un balanç del debat actual, en l'àmbit de la sociologia de l'esport, sobre globalització i esport, i s'argumenta que l'avenç mundial de l'esport en aquests començaments del segle XXI, s'entén millor en termes del fenomen de la glocalització, és a dir, com un procés mitjançant el qual les demandes i forces globals es conformen o adapten a les condicions locals (Robertson), tot contribuint així a la producció de "localitat" i "comunitat", i a l'emergència d'identitats nacionals. Els Jocs Olímpics de Barcelona 92, el Campionat de Futbol Euro 93, i el Campionat del Món de Futbol Corea-Japó 2002, es presenten com a exemples del caràcter dual i paradoxal de l'esport contemporani en la seva capacitat de reforçament d'identitats locals - nacionals, mentre fomenta creixentment megaesdeveniments d'abast mundial.

Paraules clau

Globalització; Glocalització; Mundialització; Megaesdeveniments esportius; Identitats locals-nacionals.

Abstract

The Glocalising Duality of Contemporary Sport

This paper assesses the current debate, in the sphere of the sociology of sport, on globalisation and sport, arguing that the advance of world sport now at the beginning of the 21st century is better understood in terms of the phenomenon of glocalisation, that is, as a process by which global demands and forces conform or adapt to local conditions (Robertson), contributing in this way to the production of "township" and "community", and to the emergence of national identities. The Olympic Games of Barcelona 1991, the European Football Championship 1993 and the World Cup Football Championship Korea-Japan 2002 are presented as examples of the dual and paradoxical character of contemporary sport in its capacity of reinforcing local-national identities, while increasingly promoting world-wide mega-events.

Key words

Globalisation; Glocalisation, Mondialisation, Sports mega-events, Local-national identities.

La ressonància global de l'esport

Com a metàfora de l'avenç de la globalització, l'esport, i especialment les manifestacions espectaculars dels megaesdeveniments esportius, apareixen, cada vegada més sovint, en els mitjans de comunicació i en els discursos polítics convencionals (Horne i Manzenreiter, 2006). I és que si s'utilitza el terme globalització o el seu equivalent mundialització en el seu sentit mitològic (Ferguson, 1992), és a dir, com una cosa que es refereix a fenòmens de gran escala de naturalesa culturalment homogeneïtzadora, es pot afirmar que l'esport, en les seves formes variades i organitzacions, prodiga globalització o mundialització per tot arreu: en el nombre de

practicants i espectadors, en el d'equips nacionals que participen en els Jocs Olímpics i en els campionats del món dels esports més populars, com ara l'atletisme o el futbol, en les xifres de negocis que mobilitzen les indústries d'equipament i materials esportius o les activitats de patrocini i publicitat, o en el nombre de practicants que realitzen activitats físicoesportives com a aventura, entreteniment o salut (Cagigal, 1981; García Ferrando, 2003).

L'esport, al llarg del segle XX i en aquests començaments del segle XXI, s'ha anat consolidant com un fenomen social que, en les seves diverses manifestacions d'esport-competicició i esport-espectacle, esport-salut,

* Els temes que es tracten en aquest treball han estat estudiats prèviament a dos articles amb els títols de Mundialització i esport professional (García Ferrando, 2003) i Globalització i esport: paradoxes de la glocalització (García Ferrando, 2005).

La globalització no és un procés superador del local. Els castellers, torres humanes típiques de Catalunya, en són un bon exemple. (Foto: <http://www.flickr.com/photos/onsortir/3231545897/>)

esport-entreteniment, esport-lleure, esport-moda o estil de vida, esport-consum, esport de risc, i un llarg etcètera de manifestacions esportives (García Ferrando i Lagardera, 2002), ha aconseguit endinsar-se en el teixit social de les societats europees en primer lloc, per fer-ho posteriorment i progressivament a tots els països del món pràcticament. En aquest llarg procés, s'han anat conformant actituds, hàbits, pràctiques i institucions socials que han apropiat la cultura esportiva a grans masses de la població mundial, tot convertint d'aquesta manera l'esport en un dels grans protagonistes mediàtics de les societats contemporànies (García Ferrando, 2001).

Encara que no hi ha cap dubte que l'àmplia difusió de l'esport i de les institucions que l'acompanyen, ressona amb força a pràcticament tot el món (Maguire, 1999), el caràcter precís de les implicacions de la seva difusió global no és tan obvi. I això és així tant per la diversitat de les formes culturals que adopta l'esport, com per l'àmplia diversitat de significats del mateix concepte de globalització.

Per això no és estrany que des de fa uns quants anys, un nombre creixent de sociòlegs de l'esport hagin co-

mençat a qüestionar que les grans manifestacions mediàtiques de l'esport d'una banda i, d'una altra, les diverses formes que tenen les poblacions, considerades localment o nacionalment, de relacionar-se amb el propi esport i de conformar cultures esportives amb significat local o nacional propis, siguin un exemple de mundialització o globalització (Cheng, 2003; Donnelly, 1996; Greenfeld, 1992; Maguire, 1993; Roche, 2000; Silk, 1999). Fins i tot s'ha arribat a considerar que la pròpia evolució de l'esport al món contemporani és, més aviat, una negació del projecte de globalització o mundialització en el seu sentit més ple (Rowe, 2003).

Amb diversos matisos, els autors anteriors argumenten el seu qüestionament del caràcter globalitzador de l'esport basant-se en el paper que exerceix l'esport, cada vegada amb més intensitat, en la construcció de les identitats politiconacionals pràcticament a tot el món. També se sol assenyalar la paradoxa que la competició olímpica, símbol del gigantisme globalitzador de l'esport, estigui intensificant, des dels seus inicis a finals del segle XIX, el patriotisme de les nacions participants, cosa que no impedeix, tanmateix, el reforçament de l'internacionalisme que acompanya l'extensió del moviment olímpic (Mandell, 1971).

En aquest treball es fa un balanç del debat actual sobre globalització i esport, i s'argumenta que l'avenç mundial de l'esport en les societats postmodernes s'entén millor en termes del fenomen de *glocalització*, i del propi caràcter essencialment paradoxal que caracteritza, des dels seus inicis, el desenvolupament de l'esport com a fenomen de masses.

L'esport com a paradigma de la glocalització

El rebuig que es produeix entre els sociòlegs més crítics a la tesi que l'esport sigui un dels exemples més obvis dels processos globalitzadors, es fonamenta, bàsicament, en l'evidència empírica acumulada en les últimes dècades en estudiar els processos socials que condueixen al fet que equips esportius d'àmbit nacional, regional o local, esdevinguin mecanismes adaptatius que substitueixen els símbols deteriorats tradicionals que han estat, durant molts segles, fonts inqüestionables d'identitat social. Un cop que l'esport s'ha convertit d'aquesta manera, com diu Salvador Giner, en una profana religió civil (Giner, 1987), sembla difícil continuar utilitzant l'argument de l'esport com un exemple d'avenç dels processos de mundialització.

Però aquest rebuig, parteix d'una concepció mitològica i esbiaixada sobre el significat que s'ha d'atribuir a la veritable idea de mundialització o globalització. Perquè si es delimita amb més precisió el mateix camp del global, com proposa Robertson (2000), i es reconeix com fa Salvador Giner (1997), que la mundialització és un vast procés històric que està fent que el món comenci a ser un i divers alhora, es podrà acceptar que la globalització no és un procés superador del local, i que el local no és una oposició o resistència a l'hegemònicament mundial o global.

Més aviat al contrari, el que passa realment és que el cosmopolita no pot donar-se sense el local, i que l'emergència de totes les identitats nacionals, que seria la forma més comuna i excel·lent de particularisme en el món modern, s'ha produït com a part d'un procés essencialment universal. Per això insisteix Robertson (1992) que la globalització ha implicat la reconstrucció, i en cert sentit la producció de "localitat" i "comunitat", per la qual cosa el local pot ser considerat com un aspecte de la mundialització o globalització, perquè aquesta presuposa la simultaneïtat i la interpretació del que convencionalment s'anomena el global i el local. En aquest sentit, la *glocalització*, com a procés mitjançant el qual les demandes i forces globals es conformen o adapten a les condicions locals, és un concepte intercanviable amb el de globalització amb la qual cosa, si s'utilitzés més sovint el terme glocalització es podria evitar l'ús abusiu i tòpic que es fa del terme, ja polisèmic, de globalització, tot respectant en el seu sentit més precís, el terme de mundialització.

Si entenem d'aquesta manera la idea de cultura global com si estigués constituïda per la progressiva interconnexió de moltes cultures locals, grans o petites, com proposa Robertson (2000), es pot considerar igualment l'esport global com la interconnexió de molts esports locals, interconnexió que, evidentment, no pressuposa l'homogeneïtzació de totes les formes i manifestacions de l'esport.

El que passa en realitat és que les unitats locals, en el nostre cas les formes en les quals operen els esports locals, es troben construïdes en gran mesura en termes d'accions i processos extra-unitat, com suggereix Robertson. En altres paraules, les lligues i campionats dels esports amb més implantació universal, igual com l'estructuració dels equips esportius, les formes de patrocini i finançament que els sostenen i la més o menys lliure circulació internacional d'esportistes professionals o d'elit, tot plegat es refereix a dinàmiques globals crei-

xents. Els mecanismes identitaris que condueixen els equips esportius nacionals o locals a ser representants privilegiats encara que vicaris de la nació o de la localitat –regional, de la ciutat o d'un altre àmbit– són molt similars arreu del món.

L'esport contemporani ha seguit ritmes semblants en l'estandardització de l'espai-temps els quals han conduït la societat en general a assolir els actuals nivells de globalitat o mundialització, perquè no debades l'esport és un producte genuí de la primera revolució industrial i urbana (García Ferrando, 1990). Les principals federacions esportives internacionals es van crear entre finals del segle XIX i principis del segle XX, i molt aviat van començar a organitzar concursos, lligues i campionats que vinculaven els equips o seleccions esportives locals (o nacionals) sobre una base internacional o ecumènica. En aquest últim sentit, els Jocs Olímpics, des de la seva refundació pel baró Pierre de Coubertin en l'última dècada del segle XIX, s'han configurat com un dels esdeveniments internacionals o transculturals que, igual com les Exposicions Internacionals que es van crear també en aquest període, i que en alguns casos coincideixen a la mateixa ciutat, "celebren les diferències i busquen el comú dins de l'estructura d'una cultura emergent per relacionar, d'aquesta manera, el particular i l'universal" (Robertson, 2000, pàg. 231).

Com a exemples de les formes en les quals la mundialització o la globalització de l'esport segueix dues tendències només aparentment oposades, l'homogeneïtzació i l'heterogeneïtzació, és a dir, la glocalització en resum, s'estudien en aquest treball els casos dels Jocs Olímpics de Barcelona 92, el Campionat Europeu de Futbol Anglaterra 96 i el Campionat del Món de Futbol Corea-Japó 2002. En aquests tres casos apareix amb tota nitidesa la paradoxa glocalitzadora de l'esport, un fenomen social cada vegada més influït per les tendències globalitzadores en les societats modernes, mentre no deixa de reforçar la seva doble funció d'articular, en els àmbits locals-nacionals, la identitat personal i la identitat col·lectiva (Giddens, 1995).

Els Jocs de Barcelona 92 i el reforçament de nacionalismes incloents

La preparació i el desenvolupament dels Jocs Olímpics de Barcelona de 1992 i l'impacte que van

Els Jocs Olímpics de Barcelona 92 han esdevingut un exemple excel·lent de la influència de l'olimpisme en el reforçament simultani de dues identitats nacionals. (Foto: Fundació Barcelona Olímpica)

tenir segons l'opinió pública espanyola, representen un clar exemple del caràcter glocalitzador d'un mega-esdeveniment esportiu com ho és la celebració d'uns Jocs Olímpics d'Estiu. Igualment, proporcionen una excel·lent oportunitat per conèixer millor la dinàmica de la identitat nacional espanyola i dels processos d'integració nacional, en el marc dels interessos nacionals que van sorgir entre el centre i la perifèria entorn dels Jocs.

Encara que els Jocs de Barcelona no eren els primers que se celebraven en un país en el qual hi havia prèviament un conflicte de caràcter nacionalista, s'han convertit tanmateix en un excel·lent exemple de la influència de l'olimpisme en el reforçament simultani de dues identitats nacionals que coexisteixen en un mateix Estat en un marc de conflicte potencial. Aquesta polarització en termes nacionalistes de dues identitats enfrontades es va mantenir bastant limitada tant en el llarg període de preparació dels Jocs, com en els curts però intensos dies de celebració d'aquests, gràcies al predomini d'una identitat nacional dual i incloent davant d'identitats úniques i excloents en el conjunt de les Comunitats Autònomes que formen Espanya, inclosa Catalunya (García Ferrando, López Aranguren i Beltrán, 1994). En conseqüència, els Jocs Olímpics no només van polaritzar les relacions entre Catalunya i Espanya, sinó que també van servir per reconciliar els seus antagonismes, tot mantenint així un equilibri de poder fràgil i delicat a l'Espanya de les Autonomies (CIS, 1992).

L'anàlisi dels resultats d'una enquesta duta a terme pel Centre d'Investigacions Sociològiques poc després de la celebració dels Jocs, permet d'avaluar els esdeveniments que van conduir, separatament i simultània,

a reforçar la identitat espanyola i la identitat catalana, mentre alguns d'ells van posar en evidència que la tensió existent entre Espanya i Catalunya continua vigent i amb això, el perill que les dues identitats duals, l'espanyola i la catalana, es fragmentin, amb el consegüent perill de polarització de totes dues identitats en un context menys favorable que el dels Jocs Olímpics de 1992 (Hargreaves i García Ferrando, 1997, pàg. 86).

En un context d'opinió pública previ a la celebració dels Jocs en el qual predominava la idea que Barcelona i Catalunya serien les més beneficiades, mentre que la resta d'Espanya notaria menys l'impacte dels Jocs (García Ferrando, 1990), el notable èxit organitzacional que van tenir posteriorment els Jocs, la gran actuació de l'equip espanyol, igual com l'absència de conflictes durant la seva celebració, van contribuir a fer que els Jocs fossin posteriorment percebuts de forma molt favorable tant a Catalunya com a la resta d'Espanya.

A la creació d'aquesta opinió favorable va contribuir notablement el paper exercit pel Rei i la resta de la família reial durant la celebració dels Jocs. Una majoria àmplia del 88% dels entrevistats, tant a Catalunya com a la resta d'Espanya, va avaluar molt favorablement l'actuació de la família reial, perquè com que la monarquia era el símbol més important de la unitat i la integritat de l'Estat espanyol, els Jocs, en aquest sentit, van contribuir a reforçar la identitat nacional espanyola (García Ferrando i Hargreaves, 2001, pàg. 79).

La percepció de l'èxit organitzacional dels Jocs va ser molt favorable a tota Espanya, encara que de manera especial a Catalunya. El 94% dels catalans i el 85% de la resta dels espanyols van considerar que els Jocs van tenir un clar èxit organitzacional, la qual cosa indica un elevat sentit de l'orgull local. Es tracta d'una percepció favorable que superava les expectatives que s'havien creat durant l'organització dels Jocs. El 79% de catalans i el 65% de la resta d'espanyols van reconèixer que els resultats dels Jocs van ser millors del que esperaven, cosa que posa de manifest que era infundada la por que els Jocs s'espatllessin per una pobra organització o que s'interrompessin a causa de les hostilitats nacionalistes o el terrorisme (Hargreaves i García Ferrando, *op. cit.*, pp. 75 i ss.).

El consens va ser també ampli en el reconeixement que tant Espanya com Catalunya havien projectat una imatge favorable a l'estranger, en termes d'eficiència, seguretat i modernitat. Aproximadament el 80% dels dos públics van avaluar en termes positius la imatge es-

mentada, la qual cosa revela potser una autoconfiança descoberta de nou sobre el fet que Espanya és un país modern que pot ocupar un lloc digne al costat de la resta de països avançats.

En l'avaluació del nivell d'esforç fet per les institucions públiques per aconseguir l'èxit dels Jocs, la contribució econòmica a la seva organització i de quina forma els Jocs van reforçar les imatges públiques de les institucions referides, és a dir, quan es va demanar als enquestats fer uns judicis polítics més explícits, les diferències es van fer més pronunciades i el consens menys ferm. Així, els enquestats de la resta d'Espanya no veuen gaire diferència en els esforços fets pels tres Govern, el central, el català i el municipal, mentre que a Catalunya es va valorar de forma més positiva el paper dels governs autonòmic i municipal, en detriment de l'esforç realitzat pel govern central. Els mitjans de comunicació catalans van realçar constantment els esforços locals en detriment de la contribució del govern central, que en certa manera va ser deixada de banda, mentre que en els mitjans de comunicació de Madrid es va oferir una imatge més equilibrada, sense destacar especialment els esforços del govern central.

Però el tema que ha produït la màxima polarització i que apunta cap a una continuació del problema de la integració nacional a Espanya, és el referent a l'ús de símbols catalans en els Jocs, com ara l'ús del català com una de les llengües oficials i la utilització de la bandera catalana i de l'himne nacional, cosa que significava de fet la concessió, en el protocol dels Jocs, del mateix estatus als símbols catalans que als símbols nacionals espanyols. En aquest sentit, l'avaluació que realitzen catalans i la resta dels espanyols sobre la catalanització dels Jocs és ben diferent, la qual cosa dona continuïtat al precari acord al qual van arribar les autoritats dels tres nivells de govern després d'una lluita prolongada en la qual els nacionalistes catalans van apostar bastant fort.

En efecte, mentre que en l'esmentat estudi del CIS (1992) més del 80% dels catalans són de l'opinió que l'ús del català com a llengua oficial i la col·locació de la bandera catalana al costat de l'espanyola va estar molt ben fet, només una mica més del 20% de la resta dels espanyols és d'aquesta opinió, mentre que assoleix el 40% entre aquests últims l'opinió contrària, és a dir, que va estar malament o molt malament que es consentís la catalanització dels Jocs. Per tot plegat, no sorprèn gens que a Catalunya com a la resta d'Espanya l'opinió pública es trobi dividida en informes gairebé

iguals entre els que consideren que els Jocs van contribuir a millorar les actituds cap a Catalunya a la resta d'Espanya i també a enfortir els llaços que uneixen les dues parts, i els que opinen que aquesta contribució va ser escassa o nul·la (Hargreaves i García Ferrando, *op. cit.*, pàg. 80).

D'aquesta manera, es constata que un fenomen aparentment globalitzador com ho és la celebració d'uns Jocs Olímpics, pot contribuir simultàniament a reforçar la imatge internacional tant del país com de la ciutat que els acull, sense deixar de tenir, tanmateix, una forta influència en el precari equilibri identitari local-nacional entre centre i perifèria. A més a més, els Jocs de Barcelona 92 subministren també un exemple que contradiu la visió estereotipada d'una cultura occidental, sobretot americana, que inunda amb els seus missatges el món sencer. Però, com assenyala Robertson (2000, pp. 20 i ss.), l'única evidència empírica de la qual es disposa posa de manifest que fins i tot els missatges culturals que provenen directament dels Estats Units (CNN, Hollywood) són rebuts i interpretats de manera diferenciada; és a dir, els grups "locals" "absorbeixen" la comunicació del "centre" de formes molt diverses. Doncs bé, en aquest sentit, la investigació realitzada sobre la retransmissió de la cerimònia d'obertura dels Jocs de Barcelona 92 a 23 països dels cinc continents, va posar de relleu que encara que tots els països van rebre el mateix senyal emès pel canal olímpic, cada un d'ells va realitzar-ne la pròpia selecció i interpretació (Moragas *et al.*, 1995).

El Campionat de Futbol EURO 96 i la precària identitat europea

La celebració del Campionat Europeu de Futbol l'estiu de 1996 a Anglaterra, va oferir una altra oportunitat per observar les relacions que s'estableixen entre esport i identitat nacional, quan l'àmbit de la competició esportiva és una entitat territorial que d'una banda és transnacional, però que d'una altra es troba en procés de construcció d'una nova unitat identitària, Europa.

Els sociòlegs anglesos Joseph Maguire i Emma K. Poulton (1999) van portar a terme una detallada anàlisi de contingut de la cobertura que va oferir la premsa anglesa durant la celebració d'aquesta competició futbolística i, com veurem tot seguit, ofereix uns resultats que posen de manifest, un cop més, la insoluble paradoxa, ara com ara, que ofereix la convocatòria de competi-

La final del Campionat d'Europa de Futbol 1996, disputada entre Anglaterra i Alemanya, va provocar una autèntica inundació de titulars i comentaris patrioters i xenòfobs. (Foto: <http://www.sxc.hu/photo/561977>)

cions esportives de caràcter internacional que fomenten, pel simple fet de la seva celebració, l'internacionalisme, alhora que reforcen les identitats nacionals dels equips participants. Un reforçament nacionalista que promou l'aparició de forces socials i polítiques de signe contrari al de l'avenç de l'esperit de solidaritat internacionalista en particular, i dels processos de globalització en general.

L'anàlisi de contingut es va adreçar preferentment a estudiar l'aparició i la presència d'estereotips i símbols nacionals, el llenguatge narcisista, la identitat nacional i l'ús de pronoms personals, la referència a tradicions inventades i a nostàlgies de temps històrics passats en idèntic sentit general que la idea de la invenció de la tradició d'Hobsbawn i Ranger (1983), igual com la seva "imaginació", com suggereix Anderson (1983), i assumptes relacionats amb la construcció política d'una identitat europea.

Com a breu i significativa mostra de l'ambient que va envoltar aquests campionats, es poden citar els titulars de premsa que van glossar el partit Anglaterra-Escòcia, el d'Espanya - Anglaterra i la final que va enfrontar als equips d'Alemanya i Anglaterra.

El partit Anglaterra - Escòcia va obrir la sèrie de titulars manifestament nacionalistes. El popular tabloide *Sun* es va referir al dia previ al partit com el de "la batalla d'Anglaterra", i el *Daily Mirror* anunciava que l'"exèrcit escocès havia envaït Londres". Pràcticament a tots els diaris es van fer referències als jugadors en paral·lel als dos bàndols històrics, a Lionhearts i a Bravehearts, que s'havien enfrontat en diverses batalles abans que els anglesos annexionessin Escòcia al Regne Unit. Després del triomf de l'equip anglès, van aparèixer repetits comentaris triomfalistes i nacionalistes: "el vell enemic ha estat derrotat", "va haver-n'hi prou amb

60 segons per destrossar-los", "foren passats per l'espasa", "la derrota dels clans".

La xenofòbia va fer aparició en els prolegòmens del partit contra Espanya. "Drake diu que enfonsarà els Señores" titulava el *Sun*, mentre que *The Times* declarava que el partit "seria l'enfrontament més important entre els dos països des del 1588". El *Daily Mirror* recordava una de les "deu coses desagradables que Espanya ha donat a Europa, com la sífilis," i després de la victòria anglesa van abundar les bromes amb titulars com "Adiós Amigos", "Son unos Don Juan", mentre exaltaven la imatge patriòtica d'Anglaterra.

La final, disputada entre Anglaterra i Alemanya, va provocar una autèntica inundació de titulars i comentaris patrioters i xenòfobs: "La guerra del futbol s'ha declarat ara" o "Atenció, Rendició". La derrota de l'equip anglès davant dels alemanys, com era d'esperar, va doldre profundament, i la reacció de la premsa va ser la de tractar de mantenir la dignitat, tot fent ressaltar aspectes positius de l'evident derrota. No és d'estranyar, doncs, que els autors de l'estudi concloguessin que el Campionat Europeu de Futbol va reforçar els sentiments antieuropeus dels anglesos.

Els "vells enemics històrics" van servir de pretext per reforçar les bases de la fràgil identitat anglesa del jo/nosaltres, mentre que el discurs mediàtic va reflectir les preocupacions angleses sobre el declivi nacional, la fragmentació de la Gran Bretanya i la integració europea, i va recórrer diverses vegades a tractar la nostàlgia i l'afirmació i la defensa ètniques. Tots aquests esdeveniments corroboren les penetrants reflexions realitzades per Norbert Elias en la seva anàlisi de la trajectòria seguida per la nació alemanya tot al llarg del segle xx:

Un sorprenent exemple del nostre temps és el que ofereixen les imatges i l'ideal propis de nacions que van ser poderoses en el passat però la superioritat de les quals en relació a d'altres ha declinat... L'esplendor de la seva vida col·lectiva com a nació ha desaparegut; la seva superioritat s'ha perdut irremeiablement. Tanmateix, el somni del seu carisma especial es conserva viu en una diversitat de formes –a través de l'ensenyament de la història, d'edificis venerables, d'obres mestres nacionals dels seus temps d'esplendor, o a través de nous èxits que aparentment confirmen la grandesa del passat... Però la discrepància entre la posició del grup, la real i la imaginada... pot suggerir una estratègia del grup per assolir la imatge fantasiosa de la pròpia grandesa que pot conduir a l'autodestrucció... Els somnis de les nacions són perillosos (Elias, 1989/1996, p. xliii).

Uns somnis nacionalistes que la globalització esportiva en lloc de moderar, pot tornar a despertar com una manifestació més de les paradoxes de la glocalització.

Les limitacions del futbol global: el Campionat del Món de Corea-Japó 2002

La celebració del Campionat del Món de Futbol de 2002 organitzat conjuntament per Corea i el Japó, subministra un exemple recent de les paradoxes dels megaesdeveniments esportius, en concret de l'esport que més que cap altre pot reclamar la consideració de "joc global" (Giulianotti, 1999), però en el qual la constant referència al nacionalisme en limita granment les pretensions de globalitat.

El sociòleg australià David Rowe va seguir en diversos països les retransmissions dels partits que van tenir lloc durant les setmanes que va durar la competició, i el relat que fa de les seves observacions poden adduir-se com una manifestació rellevant de la paradoxa nacionalista de l'esport global (Rowe, 2003).

El fet que la competició fos organitzada conjuntament per dos països que al llarg del segle xx havien mantingut unes relacions certament conflictives a causa de la colonització a què va ser sotmesa Corea per part del Japó en les primeres dècades del segle xx, un conflicte que només va començar a atenuar-se a partir del restabliment de les relacions diplomàtiques entre tots dos països el 1965, pot adduir-se com a prova del caràcter universalista i pacificador dels Campionats del Món de Futbol (Horne i Manzenreiter, 2002). Igual que també és una manifestació de la penetració del capitalisme transnacional en l'esport d'alta competició el fet del domini de la tríada formada pels Estats Units, la Unió Europea i el Japó en les activitats econòmiques internacionals, atès que de les 16 grans empreses patrocinadores del Campionat, 15 pertanyien a la tríada (sis americanes, dues europees i sis japoneses), mentre que només l'empresa restant era coreana (Horne i Manzenreiter, *op. cit.*).

Però com assenyala Rowe (2003, pàg. 287), es tracta d'elements globalitzadors que només aconsegueixen fer de feble contrapès a l'ultranacionalisme d'aquest tipus de Campionats del Món. És ben cert que si es té en compte que la final del Campionat de Corea 2002 entre les seleccions del Brasil i Alemanya va ser vista per televisió per una audiència estimada de 1.500 milions de telespectadors, col·lectivament exposats als logotips

corporatius de marques comercials globals, com ara Nike, Adidas, Yahoo!, McDonalds, Budweiser, Philips o Fujifilm, sembla evident que l'esport és el més "atent servidor per a tot" de la globalització. Els megaesdeveniments esportius són, en aquest sentit, aparadors d'una cultura global cada vegada més i més ben desenvolupada en la qual "tothom" veu la mateixa cosa per televisió alhora. Aquests megaesdeveniments són, en paraules de Maurice Roche (2000, p.227), importants elements constitutius d'una "economia cultural global en evolució".

Però aquesta evident contribució de l'esport espectacle de masses al projecte de globalització s'enfronta a l'*ethos* esportiu de la competitivitat que dona suport a la nació esportiva (real, legal o imaginada) (Rowe, *op. cit.*, pàg. 285). Un nacionalisme esportiu que pot manifestar-se fins i tot en països els equips dels quals no van ser presents en la fase final del Campionat celebrat a Corea 2002, però en els quals el futbol és un esport popular. Els aficionats holandesos van seguir el Campionat amb interès encara que Holanda no va ser present a Corea, i malgrat la seva superior identificació amb els equips de països participants en els quals juguen habitualment jugadors holandesos, alguns mitjans de comunicació esportius van recollir abundants manifestacions d'identificació negativa referides a equips que els aficionats holandesos no desitjaven que guanyessin, com és el cas dels equips de França i Alemanya, que no deixa de ser una paradoxa de la unitat d'Europa que es podia esperar (Rowe, *op. cit.*, p. 289).

Les expressions espectaculars del nacionalisme de Corea del Sud, amb més de quatre milions d'aficionats coreans celebrant als carrers l'inesperat triomf del seu equip que li va permetre assolir els quarts de final, una autèntica gesta per a un país amb escassa tradició futbolística, poden interpretar-se també en termes funcionalistes com una vàlvula de seguretat de resistència contra la globalització, alhora que actua com a reforçament cultural de les velles estructures i fronteres que es desitgen preservar (Rowe, *op. cit.*, pàg. 291).

Conclusió: el global i el local en l'esport contemporani

En aquest treball hem desenvolupat l'argument que la constant evocació de la nació en l'esport, com a punt d'ancoratge i proclama congregadora de multituds, pot identificar-se i ho ha de fer, com a contra argument

davant les tesis globalitzadores més complaents amb la concepció d'uns processos transformadors a tots els nivells, que condueixen a una cultura global comuna.

Però tal com s'ha pogut comprovar en els exemples analitzats, l'esport és una institució social tan dependent de factors locals-nacionals que fa altament improbable que es pugui configurar algun dia com una institució postnacional. Tanmateix, tampoc no sembla que pugui ser desproveïda substancialment de la seva capacitat "productiva" per promoure diferents formes d'identitat, perquè aquestes són, simultàniament, la font del seu poder efectiu i dels impediments actius al procés de globalització. Però com ja s'ha anat indicant anteriorment, aquesta manera d'entendre la globalització té molt de retòrica i de mitològica, en ser utilitzada com un procés oposat a la localització. Per això, si s'utilitzés el terme glocalització en comptes del de globalització, es tindrien més en compte les dimensions espaciotemporals, la geografia i la història, la qual cosa permetria d'analitzar i d'interpretar millor el món contemporani. En aquest cas l'esport, tal com hem suggerit, continuarà subministrant valuosos exemples per glossar una forma de glocalització amb les paradoxes de la qual es continuarà acolorint la mundialització el segle XXI.

Referències bibliogràfiques

- Anderson, B. (1983). *Imagined Communities*. Londres: Verso.
- Cagigal, J. M. (1981). *¡Oh Deporte! Anatomía de un gigante*. Valladolid: Miñón.
- Chung, H. (2003). Sport Star vs. Rock Star in Globalizing Popular Culture. *International Review for the Sociology of Sport*, 38, pp. 99-108.
- CIS (Centro de Investigaciones Sociológicas) (1992). *Estudio 2018. Barómetro*, Madrid.
- Cohen, R. i P. Kennedy (2000). *Global Sociology*. Nueva York: Palgrave.
- Donnelly, P. (1996). The Local and the Global: Globalization in the Sociology of Sport. *Journal of Sport and Social Issues*, 20, pp. 239-257.
- Elias, N. (1989/1996). *The Germans*. Cambridge: The Polity Press.
- Ferguson, M. (1992). The mythology about globalization. *European Journal of Communication*, 7, pp. 41-59.
- García Ferrando, M. (1990). *Aspectos Sociales del Deporte*. Madrid, Alianza.
- (1990). *Los hábitos deportivos de los españoles*. Madrid, Ministerio de Educación/Consejo Superior de Deportes.
- (2001). Identidad nacional y deporte. A J. Devis (coord.), *La Educación Física, el Deporte y la Salud en el siglo XXI*. Alcoy: Ed. Marfil, pp. 161-180.
- (2003). Mundialización y Deporte profesional. A J. Vidal Beneyto (coord.), *Hacia una sociedad global*. Madrid: Taurus, pp. 625-644.
- (2005). Globalización y Deporte: Paradojas de la Glocalización. A A. Ariño (ed.), *Las Encrucijadas de la Diversidad Cultural*. Madrid: CIS, pp. 453-466.
- García Ferrando, M. i J. Hargreaves (2001). Das Olympische Paradox und Nationalismus: Der Fall der Olympischen Spiele in Barcelona. A K. Heinemann i M. Schubert (coords.), *Sport und Gesellschaften*, Schorndorf, Verlag Hofmann, pp. 63-86.
- García Ferrando, M. i Lagardera, F. (2002). La perspectiva sociológica del deporte. A M. García Ferrando, N. Puig i F. Lagardera, *Sociología del Deporte*. Madrid: Alianza, pp. 11-42.
- García Ferrando, M.; E. López-Aranguren i M. Beltrán (1994). *La conciencia nacional y regional en la España de las Autonomías*. Madrid: Centro de Investigaciones Sociológicas.
- Giddens, A. (1995). *Modernidad e Identidad del Yo*. Barcelona: Península.
- Giner, S. (1987). *Ensayos Civiles*. Barcelona: Península.
- (1997). La Mundialización: Venturas y Desventuras. A I. Wallerstein, *El futuro de la civilización capitalista*. Barcelona: Icaria, pp. 9-15.
- Giulianotti, R. (1999). *Football. A Sociology of the Global Game*. Cambridge: The Polity Press.
- Greenfeld, L. (1992). *Nationalism: Five Roads to Modernity*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Hargreaves, J. i M. García Ferrando (1997). Public opinion, national integration and national identity in Spain: the case of the Barcelona Olympic Games. *Nations and Nationalism*, 3/1, pp. 65-87.
- Hobsbawm, E. i T. Ranger (eds.) (1983). *The Invention of Tradition*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Horne, J. i W. Manzenreiter (2002). *Japan, Korea and the 2002 World Cup*. Londres: Routledge.
- Horne, J. i W. Manzenreiter (2006). An introduction to the sociology of sports mega-events, *Sociological Review*, vol. 54, pp. 1-24.
- Maguire, J. (1993). Globalization, Sport and National Identities: The Empires Strike Back. *Loisir et Société/Society and Leisure*, 16, pp. 293-322.
- Maguire, J. (1999). *Global Sport: Identities, Societies, Civilizations*. Cambridge: The Polity Press.
- Maguire, J. i Poulton, E. K. (1999). European Identity Politics in Euro 96, *International Review for the Sociology of Sport*, 34/1, 17-29.
- Mandell, R. (1971). *The Nazi Olympics*. New York: Macmillan.
- Moragas, M. et al. (1995). *Television in the Olympics*. Londres: John Libbey.
- Robertson, R. (1992). *Globalization: Social Theory and Global Culture*. London: Sage.
- Robertson, R. (2000). Glocalización: tiempo-espacio y homogeneidad-heterogeneidad, *Zona Abierta*, 92/93, pp. 213-241.
- Roche, M. (2000). *Mega-events and Modernity: Olympics and Expos in the Growth of Global Culture*. Nueva York: Routledge.
- Rowe, D. (2003). Sport and the Repudiation of the global, *International Review for the Sociology of Sport*, 38/3, pp. 281-294.
- Silk, M. (1999). Local/global flows and altered production practices, *International Review for the Sociology of Sport*, 34/2, pp. 113-123.

El lleure i l'esport en l'època del turisme global

RUI MACHADO GOMES

Professor Catedràtic

Faculdade de Ciências do Desporto e Educação Física

Universidade de Coimbra (Portugal)

ramgomes@gmail.com

Resum

El desenvolupament del mercat mundial té com a conseqüència, més enllà de les creixents interdependències econòmiques, la globalització de les cultures i formes de vida. En qualsevol d'aquestes dimensions, l'esport exerceix un paper important i contribueix a aquesta globalització, com ho mostren les organitzacions internacionals, els esdeveniments mundials, les comunitats internacionals i les estructures internacionals basades en l'esport. Tanmateix, la forma en què es relacionen aquestes dimensions en l'època del capitalisme desorganitzat es basa en la disjunció. Segons aquesta tesi, Appadurai (1996) proposa un esquema bàsic per a l'anàlisi de les disjuncions entre les diferents dimensions de la globalització, tot suggerint el concepte de paisatges ("scapes") per subratllar la forma fluida i irregular que caracteritza bé el flux de capitals, bé les comunicacions o els estils de vida. En emfatitzar que la globalització es troba intensament influïda pels contextos històrics, lingüístics i polítics dels que hi intervenen, l'autor posa l'accent en els mons imaginaris que ajuden a construir els paisatges esmentats. En aquest article aprofitem algunes d'aquestes pistes teòriques, i analitzem tres tipus de paisatges en els contextos del lleure i de l'esport, tot intentant mostrar la relació de disjunció; uns contribueixen a l'augment de l'homogeneïtzació i d'altres a una diferenciació més gran. Analitzem successivament els paisatges mediàtics (l'esport com a espectacle global), els paisatges tecnològics (el paper dels nous mitjans de comunicació i la velocitat amb què es creen els mapes cognitius globals descontextualitzats), els paisatges d'idees (el paper de les imatges i de l'estètica de les experiències del lleure esportiu).

Paraules clau

Globalització; Esport; Homogeneïtzació; Diferenciació; Espectacle; Hiperrealitat.

Abstract

Sport and Leisure in Times of Global Tourism

The development of the world market, beyond the increasing economic interdependence, results in the globalisation of cultures and life styles. In any of these dimensions sport plays an important role and contributes to this globalisation, as demonstrated by the international organisations of world events, international communities and international structures based on sport. However, the way in which these dimensions, in the age of disorganised capitalism, are related is based on disjunction. According to this thesis, Appadurai (1996) proposes a basic scheme for the analysis of disjunctions between different dimensions of globalisation, suggesting the concept of "scapes" to underline the fluid yet irregular way that characterises either the flow of capital, communications or life styles. While emphasising that globalisation is strongly influenced by the historic, linguistic and political contexts of those intervening in it, the author stresses the imaginary worlds that help to construct these scapes. In this article we take advantage of some of these theoretical indications, analysing three types of scapes in the contexts of leisure and sport, in an attempt to show the relation of disjunction, contributing some of them to the increase in homogenisation and others to greater differentiation. Successively, we analyse the mass media scapes (sport as a global spectacle), technological scapes (the role of new communication media and the speed with which decontextualised global cognitive maps are created), the scapes of ideas (the role of images and of aesthetics in the experiences of leisure sport).

Key words

Globalisation; Sport; Homogenisation; Differentiation; Spectacle; Hyper-reality.

L'esport-visió: l'esport com a espectacle global

Els qui s'adhereixen al postmodernisme diuen que vivim en la societat de l'espectacle. Com a conseqüència, el lleure i la cultura de masses experimenten amb autèntica fascinació espectacles com ara els grans concerts i els grans esdeveniments esportius. La proliferació interminable de competicions esportives internacionals domina la percepció que tenim en l'actualitat del fenomen esportiu i, en certa manera, del mateix món. Els Jocs Olímpics, els Campionats del Món de les modalitats més diverses, els torneigs de tennis i de golf i una infinitat d'esdeveniments esportius que envaeixen diàriament les nostres cases constitueixen un dels més poderosos vehicles de fascinació de les multituds. Per la seva forma de difusió, l'esport es converteix en un dels principals motors de mundialització. En proporcionar un blanc temporal per a la consciència col·lectiva, els espectacles esportius garanteixen una il·lusió d'instantaneïtat i, alhora, d'autoreferència. La universalització de les formes de vida que ofereix l'esport-visió propicia el màxim de singularització de cadascú en el seu espai privat. No es tracta d'un fenomen recent, però el desenvolupament sense precedents de l'homogeneïtzació i de la codificació de les regles de l'esport a tot el planeta, igual com un control creixent del fenomen esportiu per importants interessos econòmics, ha accentuat en les últimes dècades el seu correlat: l'esportivització del món com a metàfora per excel·lència de la globalització.

Esport-visió: La universalització de les formes de vida que ofereix l'esport-visió propicia el màxim de singularització de cadascú en el seu espai privat. (Foto: <http://www.flickr.com/photos/porras/191171572/>)

Sobre el règim de difusió televisiva en directe, que permet la transmissió electrònica dels esdeveniments esportius de manera gairebé instantània, assistim a una nova especialització planetària dominada pel temps i per la consciència d'esdeveniments unificats. Al ritme de les competicions i dels calendaris esportius apareixen noves ofertes en els mitjans de comunicació, que no es limiten a transmetre els esdeveniments o a exercir la seva influència, sinó que són autèntics creadors de realitat. La *iconomania* converteix els campions i esportistes d'alt nivell en models publicitaris i en elements d'identificació juvenil; els estils de vida, la imatge i el cos de les noves icones esdevenen models desitjats d'èxit social. Al començament d'aquest nou segle l'esport és la indústria d'entreteniment més coneguda i vista de tot el planeta.

Tanmateix, a aquest moviment creixent d'*esport vist* no li ha correspost un moviment paral·lel d'activitat física i esportiva *practicada*. Es tracta d'un aspecte particular de la distància, més general, entre la societat-espectacle i la *reducció de l'experiència corporal*. En aquest ambient d'inacció ha tornat al primer pla la discussió relativa al paper de la mirada en l'organització del lleure. Encara que el rendiment esportiu d'alt nivell tingui una lògica diferent de la del manteniment del cos, l'esportivització de la societat que promou la *mirada* esportiva, ordena els comportaments del lleure segons rituals d'autodisciplina, racionalització i regularitat. És cert que l'esport disciplinari s'ha reciclat, en el context del lleure, en una forma de cos espontani i en lliure escolta dels ritmes individuals. L'apologia de les psi-activitats, basades en una mena de ritual de si mateix, ha guanyat terreny. Per tant, com subratlla Andrieu (2004, pàg. 5):

La paradoxa de la nostra societat és la competència desigual entre l'esport espectacle i el desenvolupament del culte individual pel cos. Totes les persones accepten per a elles mateixes la recerca d'una harmonia natural amb el seu cos, alhora que col·lectivament, i això passa sempre a través de mitjancers interposats, se sotmeten a la ideologia combativa de cossos professionalitzats artificialment.

La comprensió d'aquesta paradoxa es remunta a la pròpia gènesi de l'esportivització de la societat. La racionalització, la quantificació i la recerca constant del *rècord* són tres característiques que fan de l'esport un fenomen social homòleg als fonaments de la

societat industrial i de la modernització. La *prova esportiva* i la *mesura del rendiment* que l'acompanya constitueixen les tecnologies que, en el context esportiu, fonamenten l'art de racionalitzar el gest esportiu i, simultàniament, estableixen les imatges socials que converteixen en acceptables i necessàries *persones calculables* (Hacking, 1986). La mesura del rendiment esportiu manifesta un nou poder de la racionalització corporal. En primer lloc, perquè converteix l'esportista en un camp racional, mesurable, calculable i programable; en segon lloc, perquè fa possible la constitució d'un arxiu escrit sobre el rendiment individual de l'esportista i la seva posició relativa en una determinada població; en tercer lloc, perquè estableix la norma i les corresponents desviacions. La consolidació d'aquesta tecnologia permet que una activitat esportiva de competició, de lleure o de salut es realitzi ara sota un règim de registre, prova i graduació i la societat s'organitzi segons un règim de productivitat i rendiment. Les imatges construïdes per l'activitat esportiva inclouen un règim ètic per a les activitats de lleure. En realitat, el que a hores d'ara es considera una forma *suau* d'escollar i seguir el propi cos (el *fúting*, per exemple), és acompanyat sovint de sofriment, dietes alimentàries, compliment de prohibicions i estils de vida típics que condueixen el qui ho practica a l'ascetisme, tot i que viscut com a hedonisme.

I aquesta és la gran paradoxa de la societat de *l'esport-visió*. Un nou complex de saber-poder es constitueix com la possibilitat d'establir mesures objectives del valor humà. La *marca* d'esportista funciona, simultàniament, com a registre d'un funcionament passat i com una expressió quantificada del valor humà. En acumular-se, les marques esdevenen una mesura de la competència subjacent del subjecte, tot formant una nova forma de problematització. Durant molt de temps els comportaments individuals han estat a l'emparedada de la descripció. Conèixer el valor de cada un, per mitjà de la història de la seva vida, estava reservat a un grup social restringit que s'ocupava de narrar-ne les gestes. En tot cas, les narracions de la seva vida semblaven constituir una memòria-monument. Amb una carrera esportiva no es tracta de constituir una memòria futura, sinó un relat d'utilització eventual i sempre transitòria. L'home memorable deixa pas a l'home calculable, subjecte a la racionalitat i al principi del mèrit. Gràcies a l'aparell estadístic que acompanya les tècniques d'anotació, registre i arxiu

de les marques esportives és possible estimar el valor de cada un dels individus i, simultàniament, apreciar i caracteritzar els grups. D'una banda, neix una modalitat de poder, en la qual cadascú rep com a estatut allò que sembla ser el seu valor intrínsec; d'altra banda, s'institueix el repartiment de les diferències individuals en el conjunt de la població. En últim extrem, l'esport-competició inicia la construcció d'una estructura d'oportunitats aparentment universal, formes estandarditzades de mèrit i estratègies d'obtenció d'estatus i mobilitat socials.

L'esport és una construcció social que, com a tal, representa les idees i els valors dominants. Els Estats han utilitzat l'esport d'alta competició per promoure interpretacions que busquen demostrar com ha de funcionar la vida social (Coakley, 1998). El *rècord* revela les proves esportives com una de les metàfores dominants de la concepció democràtica-meritocràtica de la societat (Bromberger, 1995). Valors com ara el treball, l'esperit d'equip, l'ambició, la unió, l'esforç, la modèstia, el respecte i la disciplina, entre d'altres, donen importància a la creença en l'eficàcia de la superació de la persona. I sí hi ha avui una creença que defineix les activitats físiques de lleure és precisament aquesta cerca incessant de la intensitat del ser, encara que l'estandardització i la rigidesa s'hagin substituït per l'espontaneïtat i la flexibilitat, nocions amb més bona reputació. En qualsevol cas, viure intensament i amb velocitat l'efemèride dels esdeveniments i dels productes és una regla de la societat de consum. Parlem, doncs, de la dimensió de la velocitat i de la seva influència en la globalització de l'esport.

La velocitat com a metàfora de la globalització

Es pot explicar la globalització del fenomen esportiu de maneres molt diverses. Un d'aquestes maneres és a través de l'experiència corporal que embolcalla les activitats físiques que realitzen els turistes, atès que sabem que en l'actualitat hi ha un gran mercat turístic al voltant de l'esport, bé de l'esport-espectacle, que arrossega multitud de turistes als esdeveniments esportius de naturalesa global o local i de mida gran o mitjana, bé de la pràctica de l'esport, que mou cada vegada més turistes a la recerca de circuits transfronterers de golf, surf, *windsurf*, esquí, *skate*, vela, ciclisme, curses a peu, senderisme, escalada, cacera, pesca, etc.

La qüestió essencial sobre la qual pretenem reflexionar és la de percebre com i per quins mitjans es relaciona el subjecte individual, psicològicament aïllat, amb una realitat objectiva i total, però socialment dispersa, dels llocs que visita. Utilitzarem com a concepte base per reflexionar sobre aquesta contradicció de termes la noció de *mapa cognitiu*. Els mapes cognitius són una mena de solucions imaginàries per a contradiccions reals, que responen a la necessitat de totalitzar cognitivament la realitat quotidiana, cada vegada més fragmentada.

Creiem que es tracta d'un concepte interessant per percebre una de les paradoxes bàsiques del comportament de qualsevol turista, també l'esportiu: d'una banda, la deslocalització i el moviment que pressuposa tota activitat turística, ens fa creure en una llibertat física sense límits. D'altra banda, l'experiència física que possibilita aquesta nova geografia del llunyà-pròxim, transforma l'espai en una simple funció del moviment.

Un conegut alpinista portuguès finalitzava el relat d'una de les seves escalades de la manera següent: "Vaig anar fins al cim de la muntanya per conèixer-me i per conèixer els meus límits". Aquesta afirmació marca bé el to de l'ambient mental en el qual ens movem en l'actualitat. Els nous aventurers i aventureres no es desplacen ja a la recerca dels límits del món, ja no exploren el món com un cos, sinó que prefereixen invertir els termes d'aquesta equació. Ara el lema és l'exploració d'un mateix a través del món. En realitat, *l'aventura moderna és una passió de lloc, més que d'indret*. Tant per a qui es dedica actualment a l'aventura, com per a qui en el turisme busca l'exòtic o per a les noves persones nòmades que recorren les ciutats, la mateixa indiferència per uns indrets i altres marca la lògica de la personalització i de la velocitat. L'espai en el qual discorren els esdeveniments amb prou feines és un pretext per a les experiències que succeeixen en un altre lloc. El cos propi passa a ser el principal lloc d'identificació, tot reduint els efectes d'alteritat dels processos de relació social. Buscant constantment sensacions noves i estímuls nous, en un esperit de curiositat gratuïta, s'assoleix el procés de personalització per mitjà d'un despreniment emocional sense relació profunda amb els llocs i les persones.

En part, es tracta d'una conseqüència de la velocitat i de la globalització. Avui en dia viatgem a velocitats que els nostres avantpassats ni tan sols eren capaços

d'imaginar. Les tecnologies relacionades amb el moviment i la deslocalització possibiliten que els grups humans es deslocalitzin cada vegada més dels centres congestionats cap als espais perifèrics. L'espai es converteix d'aquesta manera en un mitjà que té com a finalitat el moviment pur. Tendim cada vegada més a classificar els espais urbans en funció de la facilitat o dificultat d'entrar-hi o sortir-ne i a mesura que l'espai urbà es converteix en una funció del moviment, esdevé cada cop menys estimulants. Qui condueix un cotxe, qui viatja amb avió o en un tren d'alta velocitat, només vol travessar l'espai, sense que aquest atregui la seva atenció.

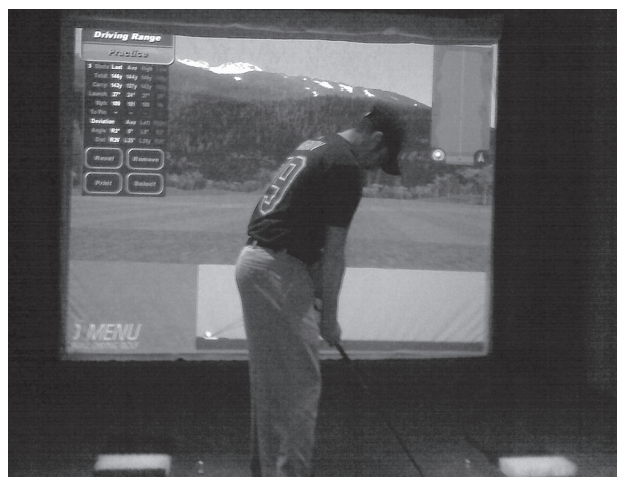
La condició física del cos que viatja reforça aquesta sensació de desconexió en relació amb l'espai. La mateixa velocitat dificulta que s'hi posi atenció. Les accions físiques necessàries quan es condueix un cotxe o l'experiència visual quan es travessa un espai geogràfic en TAV, ens transmeten la mateixa sensació que moure's per la geografia de la societat contemporània exigeix molt poc esforç físic i, en conseqüència, poca participació. Qui viatja, de la mateixa manera, que qui veu la televisió, experimenta el món d'una manera gairebé narcotitzada. El cos es mou passivament, apartat i dessensibilitzat de l'espai, cap a destinacions situades en una geografia urbana fragmentada i discontinua. Tant l'enginyer de camins com el realitzador de televisió creuen en el que es pot anomenar l'alliberament de les resistències o, dit d'una manera més conceptual, en la reducció de la *fricció de la distància*: l'enginyer idealitza rutes en les quals les persones puguin moure's sense obstacles, esforç o participació; el realitzador explora les formes que porten les persones a contemplar alguna cosa sense sentir-se massa incomodades.

L'augment de la velocitat de vida porta una gran varietat de conseqüències. La més òbvia és el respecte a la prolongació de la nostra consciència de *simultaneïtat*. La simultaneïtat és una consciència diferent de les relacions espai-temps: els processos llunyans en l'espai passen a coexistir amb el nostre entorn immediat. La televisió i la ràdio permeten un flux constant d'informació en el nostre espai privat. Els sistemes de xarxes informàtiques estenen aquest flux i ens permeten de tenir un control directe de les dades acumulades. El desenvolupament dels sistemes de comunicació per fibra òptica ofereix a curt termini la generalització de les connexions telefòniques visuals per al consumidor

habitual. Amb el telèfon mòbil 3 G tenim accés a imatges emeses en llocs a una distància equivalent a molts luxos horaris. La simultaneïtat que imprimeix la velocitat en la vida diària es valora genèricament com una forma de desenvolupament personal i social: enriqueix el nostre coneixement, permet un millor i més ràpid coneixement del món i ens converteix en ciutadans del món més ràpidament.

Aquesta visió optimista és massa superficial. L'acceleració de la vida ha generat un augment dels estats psicològics d'estrès i tensió. A mesura que se'ns bombardeja més i més amb informació sobre el que hem de fer i el que hem de ser, augmenta també la nostra consciència del cost de les oportunitats. Aquest cost de les oportunitats consisteix en el càlcul que fa cada persona de les múltiples oportunitats que es perden quan s'opta per una d'elles. Si elegim veure el futbol a la televisió perdem l'oportunitat d'exercitar-nos en un gimnàs o d'anar al cinema; si decidim viatjar a Cuba perdem l'oportunitat d'anar al Brasil; si elegim anar a un concert de jazz, perdem l'oportunitat d'anar a un altre de música clàssica. Totes les eleccions que fem avui en relació amb el nostre temps de lleure i de viatge comporten el que Virilio (1991) anomena una *petita mort*, perquè es té la sensació que mai no arribarem a saber si les opcions no elegides podien haver estat més gratificants o no que les realitzades. En la mesura en què sembla augmentar tant la qualitat com la quantitat de les opcions, tenim també una sensació cada vegada més intensa d'insatisfacció i d'estar perdent-nos sempre alguna cosa.

Des del punt de vista individual, la conseqüència d'aquesta insatisfacció és una tendència més gran a la fragmentació, a la discontinuïtat i a la divisió. I això reforça el sentit d'*hiperrealitat*, perquè la distinció entre una cosa real i la seva imitació, entre el signe i el significat simplement desapareix. Umberto Eco (1986) argumenta que la hiperrealitat transporta a l'experiència quotidiana característiques al·lucinatòries i iròniques típiques d'una societat de consum prolongada. El consumidor es troba envoltat de tecnologies de simulació cada vegada més esteses: espais de vacances que imiten i amplien la sensació d'exotisme; espais tancats en regions fredes que reproduïxen espais de luxe en platges tropicals; espais exòtics que integren referències recognoscibles per turistes d'altres continents; espais reduïts que s'amplien per mitjà d'imatges simulades que ens permeten jugar al golf en un hotel, al futbol en una habitació o anar amb bicicleta en pai-

Hiperrealitat en l'esport: el consumidor està envoltat de tecnologies de simulació cada vegada més esteses. (Foto: <http://www.flickr.com/photos/spcbrass/3290719657/>)

satges selvàtics sense sortir de la comoditat de l'espai tancat de vacances.

En aquest estat de simulació permanent, allò que és geogràficament lluny ens sembla molt familiar i el que està geogràficament pròxim ens proporciona una sensació d'estranyesa. La telepresència o el televiatge ens mostren una realitat estranyament propera i semblant a la nostra, i crea el que Guattari (1992) anomena nomadisme generalitzat, en el qual encara que es viatgi molt, totes les experiències són iguals. Turisme i consum de patrimoni pateixen sovint aquest mateix fenomen d'integració en una cultura *kitsch*, composta per una infinitat de reproduccions i simulacions. Encara que tingui consciència de l'artificialitat de la vida que experimenta, qui es dedica al turisme no el tradueix en una recerca de la naturalesa autèntica de les coses. Al contrari, assaborix la hiperrealitat com una finalitat en ella mateixa i el gaudi és el resultat de la fusió arbitrària i incommensurable de signes i símbols.

El retorn a la natura com a metàfora de la localització

L'experiència turística del viatge és també una experiència de desconexió respecte a l'espai, perquè la velocitat dificulta que es posi atenció al paisatge natural i humà, tot actuant com una experiència duplicada de privació sensorial. És en aquest ambient d'hiperrealitat en el qual s'ha fet un retorn a la natura, ben visible en la recerca del lleure a l'aire lliure i en una ecologització de

Retorn a la natura: Les pràctiques esportives a l'aire lliure participen d'aquesta recerca d'una identitat que es pugui tornar a arrelar en un territori i en un lloc. (Foto: <http://www.sxc.hu>)

moltes pràctiques esportives. L'ecoturisme, l'ecolleure i l'ecoport han guanyat adeptes també com a reacció a l'artificialitat de la vida, a la velocitat i al sedentarisme urbans. És sobretot la natura salvatge la que s'imposa com una referència més compartida per l'opinió pública, tot relegant a un segon pla la naturalesa bucòlica o pastoral. Aquesta construcció imaginària d'una natura salvatge, d'una mena de paradís perdut, té molt a veure amb una nova recerca de les *arrels locals*. Les pràctiques esportives a l'aire lliure participen d'aquesta recerca d'una identitat que es pugui tornar a arrelar en un territori i en un lloc. La recerca de l'ona ideal per qui practica el surf, del lloc més idoni per als rasanters per qui vola en parapent o del camí desconegut i exòtic per qui es dedica al senderisme participa d'aquest simbolisme, assenteix simultàniament al vagareig i a la quietud contemplativa. Però el que destaca d'aquesta recerca és la invenció de nous trajectes i significats per als recorreguts que es dissenyen als espais naturals dedicats al lleure esportiu. Com ja hem comentat, aquestes imatges les anomenem mapes cognitius. Els mapes cognitius són una mena de solucions imaginàries per a contradiccions reals, que acompanyen la necessitat de totalització cognitiva d'una realitat quotidiana de les ciutats, sempre més fragmentada.

Tots els conceptes que utilitzem per representar la realitat tenen una dimensió espacial, física i simbòlica, dins de la qual identifiquem *el real*. Però els mapes cognitius construïts d'aquesta forma no són una còpia exacta de la realitat física, sinó una al·legoria que pretén contar una història sobre una altra història. En els termes de

la teoria de Jameson (1984), s'han de fer servir els mapes cognitius com a forma de construcció d'una totalitat inicialment inexistente. L'autor defensa que la producció cartogràfica de l'espai és tributària dels diferents períodes del capitalisme i que en cada una d'aquestes es registra un desenvolupament molt específic. Podem seguir aquesta pista per caracteritzar també el lleure en l'actualitat.

El període del capitalisme liberal es caracteritza pel desenvolupament sense precedents del principi de mercat. L'espai-graella és típic del mercat i es caracteritza per l'ambició realista de fragmentar el tot sense deixar de representar-lo. L'expansió de les ciutats comercials i industrials, com a intervenció cada vegada més profunda de l'Estat i sense les àncores de la representació en graella, té el seu equivalent en la racionalitat estètica de la gran novel·la realista i en el projecte il·luminista de secularització del món. El lleure s'entén en aquest període com un valor moral que ha d'ocupar un espai i un temps propis i complir una funció diferenciada d'altres funcions socials. En el context més ampli de la intervenció estatal, el lleure és una de les dimensions d'altres localitzacions més àmplies, com ara l'economia, el treball o la salut. Es tracta d'una lògica d'identificació de funcions típica de la modernitat que pretén una redistribució racional i legítima dels espais i del temps de lleure. La recreació deixa de ser present en l'espai rude i transgressor de la fira o del mercat, per situar-se en espais "moralment" organitzats: parcs i piscines públiques, museus, biblioteques, exposicions i d'altres. L'arquitectura dels espais conté formes implícites i explícites de promocionar la urbanitat. Acompanyada d'instruccions i normes sobre el ben vestir, de neteja i de conducta verificades per vigilants, la principal forma de control se situa, per tant, en la mirada dels qui ens envolten i en la vergonya que provoca l'escrutini social. En els espais recreatius es promouen les mateixes virtuts que caracteritzen l'espai laboral, per mitjà d'una xarxa sòlida de visibilitats socials: els valors de templança, diligència, sobrietat, respectabilitat i autocontrol.

El segon període es troba marcat per l'emergència del capital monopolista, caracteritzat per la producció d'un nou espai nacional expandit, internacionalitzat per l'imperialisme. L'espai de la metròpoli colonial deixa de coincidir amb el seu espai real, desplaçat cap als territoris colonitzats. Jameson lliga aquesta superposició dels territoris al modernisme. El punt àlgid de la tendència

cap a l'especialització i la diferenciació funcional dels diferents camps de racionalitat s'expressa en els espais de les grans ciutats, on la recusació del context social acompanya l'ansietat de contaminació (Huyssen, 1986). La intensitat de l'ansietat procedeix d'una racionalitat basada en el procés d'integració/exclusió que provoca importants separacions i autonomies entre la cultura de les elits i la cultura de masses, entre el coneixement científic i el coneixement de sentit comú o per la demarcació de fronteres disciplinàries dins de la racionalitat científica. El lleure d'aquest període es caracteritza per la gran distinció social existent entre els espais de lleure popular i el lleure burgès. Els espais de lleure esportiu constitueixen, així, formes poderoses d'imaginar les identitats pròpies.

El període del capitalisme desorganitzat que vivim en l'actualitat es troba marcat per la desaparició dels grans imperis colonials i pel creixement exponencial del mercat mundial. A causa de la presència massiva d'empreses multinacionals es debilita la capacitat reguladora de les economies familiars. Els estats nacionals van perdent capacitat de continuar regulant l'esfera de la producció, i es transforma notablement la configuració espacial de la producció i de la mateixa configuració de les regions. L'expansió extensiva del mercat discorre en paral·lel amb l'expansió intensiva de les noves tecnologies que permeten la superació instantània de fronteres. En conseqüència, l'espai postmodern suposa la supressió de les distàncies i la saturació de l'espai que porta a una inevitable crisi de la seva representació.

Segons Jameson, la dispersió i fragmentació de les condicions d'existència de les persones fa cada vegada més difícil la seva comprensió global. L'expansió del capital té com a conseqüència la separació entre l'experiència del món i la representació que en fem. Dit altrament, l'excés i la rapidesa de les experiències locals amplia el dèficit de la comprensió del món. L'experiència quotidiana es limita cada vegada més a un petit racó del món, a una imatge d'un paisatge o d'un monument que es fixa en el telèfon mòbil o en la videocàmera, però la substància d'aquesta experiència ja no coincideix amb el lloc on realment passa. La veritat d'aquesta experiència limitada a un racó de Lisboa, Londres o Barcelona pot ser a l'Índia, als EUA o a Jamaica. En aquesta fase del capitalisme desorganitzat, el lleure no es diferencia d'altres espais segons uns territoris ben definits i regulats. És un espai fluctuant en el qual els cossos circulen veloçment, sense trajectes predefinits, sovint de forma immaterial, en el ciberespai.

Navegar per Internet, modificar les sensacions del cos en una cambra d'aïllament sensorial o en un joc sensorial, constitueixen formes d'incorporar el món a cada persona. El cos es constitueix com a un flux d'informacions i sensacions sense context i sense unitat identitària. Com que res no és fix o estable, res no és aprehensible per l'experiència. L'ansietat per la pèrdua d'algun esdeveniment o activitat es compensa amb la velocitat de llum del monitor, que substitueix, progressivament, el moviment del propi cos.

És en aquest context on es construeixen nous mapes cognitius en relació amb l'espai natural. Els mapes cognitius depenen, com hem vist, dels desplaçaments. Sabem que la pràctica del lleure urbà suposa gairebé sempre un lloc o un equipament i, la major part del temps, un desplaçament en l'interior del conglomerat urbà o en la seva perifèria. Aquests moviments no són sempre racionals i es poden determinar per altres trobades, per la necessitat de reparar un espai de lleure comú, o per l'impuls de deixar l'entorn urbà immediat i assolir la natura. Independentment del fet que es tracti d'una natura salvatge o domesticada, aquests contextos afavoreixen la construcció de nous mapes cognitius lligats a les pràctiques esportives a la natura.

Pierre Chazaud (2004) ens presenta alguns d'aquests mapes cognitius a partir d'un conjunt de figures construïdes en el context dels esports de la naturalesa:

- *Figures d'evitació*: té relació amb la substitució deliberada d'un camí possible per un altre, mitjançant marrades a un contorn d'obstacles o a escurçaments de recorreguts (com a exemple d'aquesta figura tenim els circuits o camins organitzats per explorar al màxim un territori específicament dissenyat per al lleure o els recorreguts muntanya avall sense camí marcat).
- *Figures de redundància*: el trajecte es repeteix segons múltiples combinacions en el mateix espai a través de la convergència o de repeticions reiterades (per exemple: la pràctica del surf sobre neu o *kyte-surf*).
- *Figures de simetria*: el trajecte s'organitza segons un ordre, una alternança, sèries de bifurcacions o de variacions divergents (per exemple: els banys al riu).
- *Figures de porositat*: el trajecte és discontinu i sense connexió. El camí es realitza sobre la forma de forats, punts de suspensió o absències (per

exemple: el recorregut practicat per la joventut a les ciutats).

- *Figures polisèmiques o ambivalents*: un lloc que pot ser objecte de diverses utilitzacions successives o simultànies que crea, d'aquesta manera, significats diferents segons qui l'utilitzi i que canvia de sentit a mesura que es recorre (per exemple: la vora d'un riu, que es pot fer servir per a trajectes diferents, des del passeig a peu, la pesca, el recorregut a cavall o la pràctica de bicicleta de muntanya, segons el tipus de paisatge o l'aigua que porti el riu).

La cultura visual i l'estetització de la vida

Aquestes diferents figures subratllen la figurabilitat dels espais urbans i naturals, és a dir, *la qualitat física que confereix a un determinat objecte una elevada probabilitat d'evocar en cada moment una imatge vigorosa*. Tanmateix, la interpretació de les imatges no és accessible de manera immediata a totes les persones, en funció de la *capacitat perceptiva de captar-les i de les connexions emocionals que susciten*. L'operació d'identificació no és igual per a totes les persones, i pot donar-se una gran diferència entre els qui són i els qui no són capaços de percebre una relació emocional que pot provocar l'exclusió dels processos de percepció, lectura i assimilació de les noves dimensions emergents per part d'amplis estrats de la població, principalment dels que es troben encara en l'inici dels processos d'urbanització.

A les ciutats hi ha una tendència cap a l'estil cosmopolita que es caracteritza, entre altres coses, per una escassa lleialtat als llocs i un gran sentit de flexibilitat, que guia la població de les urbs cap a la recerca constant de noves experiències, sensacions i relacions. Per tant, els estils de vida urbans pateixen una sobrecàrrega funcional i psíquica, pressions temporals, mobilitats diàries alentides i contradictòries amb la qualitat de vida; acceleració i falta de personalitat en les relacions socials.

El propi disseny de la ciutat acompanya la tendència d'harmonitzar el lleure, el consum i la cultura. El disseny enforteix la unitat d'aquests elements en allò que Kerckhove (1997, pàg. 214) anomena els *harmònics del disseny*. El que passa veritablement en l'espai urbà és una transició progressiva de l'eix econòmic i funcional centrat en la producció cap a un eix cultural i estètic centrat en el consum i en el lleure. És

aquest el desplaçament a què s'al·ludeix en parlar de les cultures de consum i del lleure o de les cultures de la postmodernitat. Un dels aspectes més decisius d'aquest fenomen és l'entrada de l'audiovisual en la llista de pràctiques culturals. Veure aparadors o anar a comprar passen a tenir presència en les enquestes sobre pràctiques culturals. I també aquí es verifica l'harmonia del disseny que és una forma d'identificar la visió del món, bé veient la televisió a casa o veient els aparadors en el centre comercial. En realitat, el *centre comercial és una experiència visual. És una televisió en la qual es pot passejar per dins. Mirar les altres persones, els aparadors i les imatges és una cosa que es fa als centres comercials quan no es busca res concret per comprar. Les imatges que es veuen són les de la televisió; i la forma en la qual es veuen i accepten aquestes imatges es troba condicionada per la televisió que hem vist. Es tracta d'una autèntica pràctica de zàping*.

La cultura urbana, en conseqüència, es troba lluny de limitar les pràctiques culturals amb els codis restringits de la cultura erudita. Es tracta d'una altra conseqüència de la globalització. La barreja de continguts i formes conreades, massificades i populars va transformar profundament els conceptes de legitimació i consagració, tot alterant el monopoli de qui pot fer discursos "veritables" sobre els béns simbòlics i culturals. En aquest context guanyen nou alè els mitjancers culturals. La relació privilegiada que agents de comunicació mantenen amb la cultura, tot acumulant informacions, reflexió i distància crítica, fan compatibles camins professionals molt diferents. Alguns s'integren en la categoria d'intel·lectuals o artistes, d'altres, simplement, a la de publicistes, especialistes en disseny, estilistes, que es dediquen a la gestió cultural, a l'animació esportiva o a fer d'agents de viatges.

En qualsevol cas, les persones dedicades a la intermediació cultural donen sentit analític al concepte d'estil de vida, que expressa la capacitat dels éssers humans de construir i generar formes de vida a partir de l'autoexpressió i de l'autoconsciència estilística. En aquest sentit es comprèn que la vida sigui progressivament un *treball d'art*, i que els estils de vida i les relacions socials quotidianes tinguin un important component de *plasticitat*, tenint en compte, justament, la creixent estetització i estilització de la vida, atès que les persones en general i alguns grups socials en particular, especialment els més joves, dediquen cada vegada més recursos de temps i diners a la creació d'un estil.

L'espai urbà és per a la ciutat postindustrial un camp de competició. La creixent proliferació de serveis, del comerç, del sector terciari i del “quaternari” condueix a una nova configuració de l'estructura econòmica, urbanística i social de les ciutats, principalment en els centres de les ciutats. La creixent cultura del consum reconverteix progressivament la imatge de la ciutat, tot substituint la xemeneia de la fàbrica de la ciutat industrial per la torre de l'espai comercial orientat cap al consum. En aquesta ciutat sobresurten les activitats econòmiques lligades a la *producció simbòlica* i les activitats professionals de l'*anàlisi simbòlica* lligada a les indústries culturals, als mitjans de comunicació, a la publicitat, a l'educació, al disseny, al *màrqueting*, a l'arquitectura, la decoració i el lleure, inclosos els esports.

Aquest nou mercat del lleure esportiu es caracteritza per la mobilitat, per la fluïdesa i per la barreja de consumidors i consumidoras la motivació de les quals es justifica tant pel desig de trobada com pel de la pràctica esportiva específica. Són sovint llocs urbans de transició de què s'apropia un cert tipus de públic sense que hagin estat concebuts per ser espais de lleure esportiu. D'una manera general, aquests espais integren tres característiques típiques d'una nova cultura visual, impulsada per la recerca d'un estil de vida (Chazaud, 2004, pàg. 58):

- Són llocs on *l'escenificació, el simbolisme i el disseny de l'espai* són centrals i parlen directament amb qui els consumeix.
- Són llocs de *convivència*, on es barregen l'animació i la intimitat de les relacions, tot combinant materials exòtics, sonoritats i funcions postmodernes típiques del *zàping* i del consum ràpid.
- Són llocs on es *barregen i distribueixen diversos espais de vida*: espais de descans, espais de discussió, espais d'espectacles, espais de trobada, espais de serveis, etc.

En aquest ambient en el qual cada persona busca un estil a través del consum, el que orienta l'elecció de les pràctiques de lleure esportiu és un valor subratllat pel lema de Nike: *Just do it*. Aquest principi val tant per al consum com per a la pràctica esportiva. *Just do it* vol dir que el consum es compleix en el lliure joc de les sensacions i els dissenys, tot fent coincidir el moment d'eleger amb un moment de vivència

gratificant del que es compra. I les pràctiques esportives passaran també a orientar-se segons aquest principi estètic que valora l'expressió de la individualitat de cada persona o el plaer immediat com a forma de construcció del projecte de vida. Les marques, les sabatilles de tennis, el lloc, la raresa o l'exotisme del que es fa, la tribu a la qual es vol pertànyer són criteris més importants que la recerca del rècord o la victòria.

Els principis bàsics de l'esport de competició ja no s'adeqüen al nou règim de producció i de consum basat en la targeta de crèdit, no en la llibreta d'estalvi. Ja no existeix la societat organitzada entorn del treball dur, l'ocupació per a tota la vida, l'ús autodisciplinat del temps i la satisfacció retardada. Ha estat substituïda per la societat de consum, en la qual la noció de temporal, transitori i efímer marca tots els objectes i tota l'experiència de consum.

També l'esport de competició, basat en el principi ètic del treball dur, es troba en una crisi profunda d'atracció del públic juvenil. La noció d'entrenament, que es basa en una ètica del deure i en una actitud recta respecte al plaer i la diversió, sembla ser completament arcaica davant dels nous valors juvenils. La joventut hi passa com qui compra un parell de sabatilles esportives i es limiten a experimentar-ho i passar a una altra cosa (*just do it*). A causa de la creixent penetració de l'individualisme i del consumisme, l'organització col·lectiva, associativa, voluntària o militant de l'esport troba cada vegada més dificultats per diversificar-se i adaptar-se. Al seu costat han aparegut noves tendències, especialment les que s'organitzen entorn del turisme i del lleure esportiu. Obtenir una gratificació immediata i una experiència intensa a través del consum és un valor que és present també en el lleure esportiu. El que resulta interessant de verificar és que si algunes d'aquestes tendències ens condueixen a un efecte simultani d'homogeneïtzació –la globalització de les activitats californianes, per exemple–, d'altres se situen en la recerca de l'exotisme i de les particularitats locals –la tradició dels jocs locals en constitueix un bon exemple.

Destaquem cinc tendències principals:

- El turisme de lleure de *salut*, associat a les pràctiques actives i al nou higienisme.
- El turisme de lleure *esportiu cultural*, present en el retorn a les tradicions dels jocs, al patrimoni i a la cultura física local o regional.

- *L'ecoturisme i l'ecolleure* com a forma de divertir-se o de preservar la natura, el paisatge i l'entorn natural.
- El turisme i el lleure de *risc*, a través de les activitats extremes o de desafiament associades sovint a fenòmens de contracultura i d'expressió creativa com ara el grafitisme, el *hip-hop* i el *rag*.

El turisme de lleure de *diversió*, espectacular o expressiu, associat a l'animació i a esdeveniments mixtos de la cultura de masses i d'usos alternatius del cos.

Aquest és el nou mapa del lleure urbà i a l'aire lliure, que es basa en la informalitat i que prolifera al mig d'una crisi d'atracció dels esports tradicionals. Des del desenvolupament dels esports californians de lliscament, com el *skate*, el patinatge en línia i d'altres, va canviar profundament la manera de concebre el temps lliure i, alhora, les pràctiques a l'aire lliure més antigues, com el fúting, l'escalada, el piragüisme o la vela es transformen, i donen origen a nous mites. L'aventura, el desafiament, la provocació, el vertigen, l'apropiació diferent dels espais, els senyals de pertinença, com ara la indumentària, els materials o el calçat són, tots, valors que contenen una certa intensitat dramàtica propera a les proeses mediàtiques lligades a l'aventura i al desafiament. Abans dels professionals de l'esport, van ser els arquitectes i els dissenyadors els que van captar les noves tendències –aquest sentit de desafiament, velocitat i lliscament de les noves pràctiques informals– i les han traduït i adaptat a l'equipament urbà i en els espais naturals.

El desafiament actual per als qui es dediquen professionalment a l'esport i al lleure –com a mitjancers

culturals– rau en si seran capaços d'adaptar-se als nous temps i, sense deixar de mirar cap a l'esport i el lleure que ofereixen les institucions tradicionals, no perdran de vista les tendències emergents de la globalització. Aquestes tendències ens mostren una de les cares més estimulants dels processos de globalització: alhora que provoquen un efecte de simultaneïtat i simulació en el qual sembla que tothom fa el mateix, generen també alternatives i resistències locals sobre la base de la individualitat i de la reflexió típicament postmodernes, que permeten imaginar que cada persona pot fer les coses a la seva manera.

Referències bibliogràfiques

- Andrieu, B. (2004). *A nova Filosofia do corpo*. Lisboa: Instituto Piaget.
- Appadurai, A. (1996). *Modernity at Large. Cultural Dimensions of Globalization*. University of Minnesota.
- Bromberger et alli (1995). *Le Match de football: Ethnologie d'une passion partisane à Marseille, Naples et Turin*. Paris: Maison des Sciences de l'Homme.
- Chazaud, P. (2004). *Management du tourisme et des loisirs sportifs de pleine nature*. Lyon: PUS.
- Coakley, J. J. (1998). *Sport in Society* (6a ed.). Boston: McGraw-Hill.
- Eco, U. (1986). *Faith in Fakes*. London: Secker & Warburg.
- Guattari, F. (1992). *Caosmose*. São Paulo: Ed. 34.
- Hacking, I. (1986). Making up people. A T. C. Heller, M. Sosna i D. E. Wellberg (eds.), *Reconstructing Individualism* (pp. 222-236). Stanford: Stanford University Press.
- Huyssen, A. (1986). *After the great divide*. Bloomington e Indianapolis: Indiana University Press.
- Jameson, F. (1984, 1991). *Postmodernism or the Cultural Logic of Late Capitalism*. Durham, NC: Duke University Press.
- Kerckhove, D. (1997). *A Pele da Cultura*. Lisboa: Relógio d'Água.
- Roseneau, J. (1990). *Turbulence in World Politics*. Brighton: Harvester.
- Virilio, P. (1991). *The Aesthetics of Disappearance*. New York: Semiotext(e).

L'esport a Alemanya: d'una categoria ontològica a un concepte del present

KLAUS WILLIMCZIK

Catedràtic emèrit en Ciències de l'Esport
Technische Universität Darmstadt (Alemanya)
klaus.willimczik@bluehash.de

Resum

Les zones lingüístiques alemanya i anglesa disposen d'una gran varietat de definicions en referir-se al concepte d'esport (Willimczik, 2001). No obstant això, queda sempre oberta la qüestió de la base lingüístic-filosòfica en la qual se sosté l'argumentació. A més, tant des de la perspectiva de les observacions sociològiques com de les anàlisis empíricoinductives, s'accepta que hi ha una coexistència de diferents models esportius (Rittner, 1984), sense que existeixi una justificació o una fonamentació teòrica per a aquest fet.

Sobre la base lingüístic-filosòfica el model científic empíric de prototips i prenent com a punt de partida els plantejaments de la *semblança de família* de Wittgenstein, en aquest article es revisa de manera empírica: 1. fins a quin punt l'esport és un concepte de semblança de família en el sentit de Wittgenstein i quines relacions de semblança existeixen en els conceptes treball, art, joc i cura de la salut; 2. quins models d'esport hi ha en el llenguatge ordinari, i 3. quin parentiu tenen els diferents models d'esport amb els conceptes treball, art, joc i cura de la salut.

Els resultats demostren: El concepte d'esport no està clarament delimitat en el sentit d'una semblança de família, sinó que les seves fronteres estan més aviat esfilagarsades encara que posseeix un nucli significatiu orientat a l'esport d'alt rendiment. Poden definir-se com a prototípics sis models d'esport: l'esport tradicional, l'esport professional d'alt rendiment, els hobbies propers a l'esport, l'esport d'exhibició, l'esport de vivència i l'esport per a la salut. (Només) existeixen relacions de parentiu clares entre l'esport professional d'alt rendiment i el treball, (com és comprensible) l'esport per a la salut i la cura de la salut i l'esport d'exhibició i l'art.

Paraules clau

Models esportius; Alemanya; Model de prototips; Semblança de família; Filosofia del llenguatge ordinari.

Abstract

'Sport' in Germany – From an Ontological Category to a Concept of the Present Time –

The German and English linguistic zones have a great variety of definitions when referring to the concept of sport (Willimczik, 2001). However, the question of the linguistic-philosophic grounds on which the argument is based is always open. Also, the perspective of both sociological observations and empirical-inductive analysis, accepts the coexistence of different sports models (Rittner, 1984) but without a justification or theoretical basis existing for this.

On a linguistic-philosophic basis, this article empirically reviews the scientific empirical model of prototypes, taking as a starting point the analysis of Wittgenstein's family resemblance: 1. to what extent sport is a concept of family resemblance in Wittgenstein's sense, and what relations of similarity exist in the concepts of work, art, game and health care; 2. what models of sport exist in ordinary language; and 3. what resemblance different sports models have with the concepts of work, art, play and health care.

The results show: The concept of sport is not clearly defined in the sense of a family resemblance, but rather that its boundaries are rather frayed. However, it possesses a significant nucleus directed at high performance sport. Six models of sport could be defined as prototypes: traditional sport, professional high performance sport, hobbies close to sport, exhibition sport, experience sports and sport for health.

Key words

Sports models; Germany; Prototypes; Family resemblance; Philosophy of ordinary language.

Plantejament general del problema

La pluralitat de l'«esport»

L'esport és una manifestació cultural. El seu significat depèn per tant de la cultura en la qual es desenvolupa com dels seus canvis. Aquesta influència de la cultura es reflecteix –per exemple– en la manera en la qual la població nord-americana percep l'esport i es diferencia notablement de la percepció que el poble escandinau en té.

- Loy (1968, pàg. 60) considera l'esport, referint-se a Caillois, com un subconjunt de jocs competitiu regulats (*games*), que al seu torn formen un subconjunt de jocs de lleure (*play*). L'esport és doncs un joc competitiu (*game*) institucionalitzat, que es realitza amb un gran esforç físic.
- Per a Meier (1981, pp. 81 i ss.) l'esport és la intersecció de *play* i *game*. Detalla una àmplia recopilació de característiques que considera, sobre la base d'una anàlisi minuciosa de la bibliografia, com a “essencials” per a l'esport. S'estenen des de la competició, l'estratègia i la tàctica fins a les motivacions socials i dimensions morals

En contraposició amb aquesta visió nord-americana, l'esport escandinau, denominat *Idrett* (en noruec) i *Idrott* (en suec), significa en gran manera una activitat de lleure, que no ha d'estar obligatòriament lligada a la competició i a la institucionalització (Breivik, 1990).

La definició clàssica de l'esport exposada per Carl Diem l'any 1960 és una clara mostra de fins a quin punt es reflecteix el canvi cultural en l'esport, ja que amb prou feines s'apropa al concepte actual de l'esport. “L'esport com a exercici corporal és dins de la part vital del fer sense objectiu concret una recerca de la perfecció portadora de valor i integritat, natural i litigant, refinada i sotmesa a regles” (Diem, 1960, pp. 21 i ss.).

Classificació dins de la filosofia del llenguatge

Els diferents significats dels conceptes com, per exemple l'esport, s'adeqüen a la idea de Wittgenstein de les *semblances de família* (*Family resemblance*) en

el marc de la seva ‘Filosofia del llenguatge ordinari’ (1969). Tot i existir algunes coincidències, aquesta filosofia presenta grans contraposicions davant la ‘Filosofia del llenguatge ideal’. Conflueixen en què ambdues filosofies del llenguatge parteixen de la base que els conceptes es determinen sobre referències o representacions i la seva significació. La referència denomina la menció a l'objecte, el significat es compon de les característiques que determinen el tipus de l'objecte. La diferència principal entre ambdues filosofies es troba en què la Filosofia del Llenguatge Ideal parteix de condicions necessàries i suficients (CNS; NHB en alemany). Per tant, en el model CNS les diferents representacions i les característiques gaudeixen d'un estatus equivalent. En la Filosofia del Llenguatge Ordinari, al contrari, tots els conceptes tenen uns límits difuminats de manera que hi pot haver objectes que no queda clar si formen part d'un concepte o no.

A favor de la suposició que el concepte d'esport és un concepte de semblança de família, es troba el fet que les diferents activitats o modalitats esportives comparteixen parcialment però no obligatòriament les mateixes característiques. Així a les representacions futbol, esquí, muntanyisme i d'altres se'ls aplica la característica del moviment. Però això no és atribuïble, per exemple, als escacs. D'altra banda, les representacions futbol, esquí i muntanyisme poden compartir la característica de competició, però no és obligatòria; i, encara que no disposin d'aquesta característica de competició, aquestes activitats no perden la seva designació com esports. Això també és visible en les diferències culturals: als Estats Units es relaciona l'esport amb altres característiques que a la Xina o a Alemanya. Amb la suposició que el concepte esport és un concepte de família, s'explica també el canvi històric. Així el concepte d'esport dels temps de Diem fa més de 50 anys pot ser diferent al del present i es pot preveure (lògicament) per al futur més canvis de concepte.

La rellevància de la filosofia del llenguatge ordinari

La Filosofia del Llenguatge Ideal així com la del Llenguatge Ordinari estan totalment justificades. La seva utilitat es basa –com diu el propi Wittgenstein (1969)– en el context d'ús: a tot arreu on es requereixin definicions exactes, com per exemple a les enquestes i anàlisis empíriques, cal recórrer naturalment a la

Filosofia del Llenguatge Ideal. Si, al contrari, l'interès se centra en la descripció d'un fenomen, és més adequada la Filosofia del Llenguatge Ordinari. Això ocorre, per exemple, quan es tracta de determinar l'objecte de les Ciències de l'Esport o de disciplines parcials com poden ser la Sociologia de l'Esport o la Pedagogia de l'Esport. Que aquesta diversitat de l'esport correspon a la realitat, es detecta tant en la investigació realitzada com en l'ensenyament de les Ciències de l'Esport. En ambdós casos es posa de manifest (per sort) la gran amplitud del concepte de l'esport. I només si es té en compte aquest concepte d'esport com a semblança de família. També és possible, entre altres coses, decidir el que s'ensenya a les classes d'educació física i esport.

Plantejaments del problema (general)

La literatura especialitzada és plena de discussions sobre les accepcions d'«esport».¹ Això es refereix, en primer lloc, als intents de definir l'esport, en segon lloc, a l'esforç per delimitar l'esport davant altres conceptes propers, i, en tercer lloc, a la qüestió d'una diferenciació interna de l'esport, com la que es produeix en els denominats «conceptes compostos per diverses paraules» entre altres, esport salut, esport d'alt rendiment, etc.

Són molts els especialistes que han intentat definir l'esport. McBride (1975; cfr. Lenk 1980, pàg. 42) fins i tot conclou: «(És) 'temps perdut' voler definir el concepte 'esport'. Això és (per la seva vaguetat i polisèmia) 'lògicament' "impossible". En termes similars s'expressa Meier (1981, pàg. 7975). De manera implícita les esmentades accepcions d'esport són definicions de la seva essència i per tant s'enquadren filosòficament com a ontològiques. S'estableixen formulacions del tipus 'esport purament autèntic', 'essencial' i 'nucli definitiu de significació' (p.ej. Hägele, 1982). Però referint-nos expressament a Wittgenstein «qualsevol definició essencial dels objectes de les Ciències de l'Esport [...] han de 'conjurar-se argumentativament com si fossin 'malefics'» (Drexel, 1995, pàg. 110)

Aquest article es fonamenta en una anàlisi empírica basada en la filosofia de Wittgenstein, amb el que s'intenta en primer lloc delimitar el concepte d'esport

davant d'altres conceptes col·laterals com feina, joc, art i cura de la salut. Un altre objectiu és descobrir de quina manera es plasma l'esport en el nostre temps, és a dir, fins a quin punt hem de partir de models esportius i quines conseqüències té això per al concepte d'esport.

Filosofia del llenguatge i evidència empírica

Com a model per a la transició de la Filosofia a l'anàlisi empírica serveix el model de prototips. Pot caracteritzar-se com a model d'integració de Filosofia del Llenguatge, Lingüística i Psicologia del Coneixement.

Referint-se expressament a la filosofia de Wittgenstein, el model de prototips descriu conceptes del llenguatge habitual i ordinari mitjançant els fenòmens de centralitat i vaguetat (Blutner, 1995). La *centralitat* apareix en instàncies centrals. Aquestes representen la categoria (per exemple, esport) com un tot. Dins dels límits de la categoria, els elements de la categoria (activitats esportives) són mostres 'pitjors' (menys típiques) o millors (més típiques) de les categories. Segons la *vaguetat* els conceptes tenen límits difuminats. La pertinença d'elements a categories es decideix mitjançant funcions graduades. Segons això els conceptes prototípics no es troben estrictament delimitats. No obstant això, se suposa «l'existència de certs usos nuclears correctes, constants durant determinats períodes de temps, existents amb continuïtat malgrat la inexactitud i la flexibilitat dels límits del concepte» (Lenk, 1980, pàg. 424). Es pot, doncs, suposar que dins de la categoria «esport» del llenguatge habitual existeixen reemplaçants més o menys típics (per exemple, boxa i handbol, per una part, i ballet, per l'altra) i característiques més o menys típiques (per exemple, moviment i rendiment davant descans) que s'apropen a les corresponents representacions.

La pertinença de representacions (activitats) a les categories es denomina *extensió*, l'assignació de característiques a categories *intensió*. El criteri per a la valoració de representacions és la tipicitat, per a les característiques la *Cue Validity* ('fiabilitat'). Així podríem suposar que l'handbol, per exemple dispo-

¹ Una extensa presentació i discussió sobre les diferents accepcions d'esport basades en diferents teories de Filosofia del Llenguatge es troba a Willimczik (2001).

sa d'un alt grau de tipicitat, és a dir un alt grau de representació per a l'esport i que aquesta disciplina esportiva posseeix amb competició una característica amb gran estat intensional, és a dir una gran *Cue Validity* per a l'esport.

El concepte d'esport: una delimitació i diferenciació empírica

Plantejaments del problema (base teòrica)

Partint de la Filosofia del Llenguatge Ordinari i la seva correspondència empírica amb el model de prototips poden formular-se la següents preguntes de la investigació:²

1. És "esport" un concepte prototípic? i, com es delimita davant categories col·laterals com feina, art, joc i cura de la salut (problema de delimitació)?
2. Mostra el concepte esport una diferenciació interna i es justifica així la inclusió de models esportius (diferenciació interna), que són al seu torn prototípics? En aquest cas, cal preguntar també:
  - 2.1. En quin grau de proximitat o llunyania de parentiu (semblant de família) tenen els models entre si?
  - 2.2. Quin tipus de relació presenten els diferents models esportius amb el concepte general d'esport?
  - 2.3. Quin parentiu existeix entre els models esportius i les categories d'esport, feina, art, joc i cura de la salut?

Mètode d'anàlisi

Mostra aleatòria de persones

La composició de la mostra aleatòria de persones (32 dones, 38 homes) per a la primera qüestió plantejada es refereix a una mostra representativa de possibles activitats i interessos en el marc dels àmbits de la vida esport, feina, art, joc i cura de la salut. Aquestes persones tenien un grau de competència adequat respecte

a l'ús de la llengua. La mostra de la segona qüestió es va compondre de 119 persones (68 dones, 51 homes), actives pel que fa a l'esport, però en modalitats esportives molt diferents. També tenien un nivell de llenguatge apropiat.

Mostra aleatòria de característiques

Per a la primera pregunta es van establir paraules clau que actuaven com a estímuls per caracteritzar en el nivell extensional 40 activitats (veure *figura 2*) dels àmbits de l'esport, feina, joc, art i cura de la salut com a variables independents. Per obtenir una assignació –justificada empíricament– de les activitats o ocupacions a les categories es va realitzar una anàlisi de clúster mitjançant una composició *a priori* dels rangs independents. Les paraules clau (estímuls) per a la segona qüestió provenen tots de l'àmbit de l'esport (veure *figura 5*). Per a ambdues qüestions es va establir un índex de tipicitat mitjançant una escala de set nivells.

La mostra dels atributs dependents es va compondre per a ambdues qüestions de 40 característiques intensionals (veure *figura 3*). Es va encomanar a les persones elegides valorar cada una de les activitats en relació amb les seves característiques intensionals mitjançant una escala de Likert de quatre nivells des de "totalment aplicable" fins a "no s'adequa en absolut".

Anàlisi estadística

Per analitzar l'estructura d'un concepte en el marc del model de prototips i per tant de la semblança de família de les variants dels seus significats, s'aplica en primer lloc la *Cue-Validity* (CV) i en segon lloc la tipicitat (T). La *Cue-validity* és una mesura de l'estat intensional de les característiques amb referència a un concepte. Es defineix de manera operacional en la investigació de prototips com el quocient entre la freqüència d'aparició d'una característica dins d'una categoria i la freqüència d'aparició d'aquesta característica en totes les categories (Rosch i Mervis, 1975) *Las Cue-Validities* (CV) admeten valors d'entre 0 i 1. La tipicitat mesura l'estat extensional o el grau de representativitat d'una activitat del concepte corresponent. Es calcula mitjançant les mitjanes amb referència a les *Cue-Validities*.

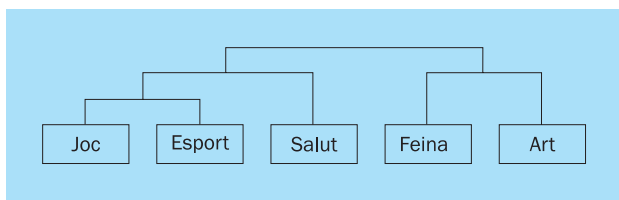
² Un extens tractament de la pregunta 1 es troba a Haverkamp i Willimczik (2005) i de la 2 a Willimczik (2007). Una descripció detallada del mètode d'anàlisi emprada en la investigació en la qual es basa aquest article es troba en Haverkamp (2005), Haverkamp i Willimczik (2005) i Willimczik (2007).

Presentació dels resultats i interpretació

Independència i parentius d'esport - feina - joc - art - cura de la salut (Pregunta 1)

La *figura 1* presenta una visió general sobre el parentiu; és a dir, la semblança de família d'esport, feina, joc, art i cura de la salut. Sorgeix d'una anàlisi de clúster (conglomerats) Es mostra que en principi esport i joc d'una banda, així com feina i art, per una altra, disposen d'una estreta relació de parentiu. En el següent nivell més alt s'uneixen joc i esport

Figura 1

Anàlisi jeràrquica de clúster per delimitar el concepte esport

amb cura de la salut, mentre que treball i art queden separats.

L'ordre de rangs de les tipicalitats de les activitats es troba a la *figura 2*, separat per a les categories esport, treball, joc, art i cura de la salut. A la *figura 3* es recullen aquells tres atributs que són especialment típics i aquells tres que són especialment atípics per a cada una de les categories. Això s'expressa a *Cue-Validities* altes o baixes.³ Aquesta caracterització, juntament amb la jerarquia de les tipicalitats de l'esport, fa suposar una concepció bàsica d'esport d'alt rendiment: l'esport d'alt rendiment es considera més aviat perillós, en algunes disciplines esportives agressiu, i existeix, entre altres motius, pel seu efecte en els mitjans. Les atribucions de diversió (CV = ,23; Rang 23) i voluntariat (CV = ,22; Rang 30) tenen una menor importància. Això és sorprenent pel fet que molts autors veuen en la característica voluntariat la relació entre esport i joc (veure per Grupe, 1982, pàg. 109; Kurz, 1986, pàg. 63). Crida l'atenció que en la categoria esport no es presentin atribucions amb *Cue-Validities* in-

Model esportiu	Activitats
Esport	Boxa, handbol, tennis..., (4,66) (4,09) (3,69) fotografia, pintura, poesia (0,82) (0,80) (0,71)
Feina	Paleta, professor, mestressa de casa (5,98) (5,40) (5,34) ...billar, sauna, jugar a l'amagatall (2,43) (2,36) (2,34)
Art	Disseny, poesia, pintura,... (5,11) (4,45) (4,40) ...handbol, sauna, ciclisme (1,26) (1,21) (10,75)..
Joc	Escacs, "Malefiz", Bridge,... (5,61) (5,60) (5,54) ...conductor d'autobús, mestressa de casa, paleta (0,75) (0,40) (0,01)
Cura de la salut	Sauna, banys termals, entrenament autogen,... (5,91) (5,51) (5,34) professor, actor, dissenyador (0,91) (0,90) (0,87).

Figura 2

Activitats especialment típiques i atípiques d'esport i les seves categories veïnes

³ Trobem una recopilació de les *Cue-Validities* per a totes les característiques de la categoria esport a Haverkamp i Willimczik (2005) i per a totes les categories a Haverkamp (2005).

Categoria	Característica	Cue-Validities
Esport	Competició	.44
	Perill per a la salut/risc de lesió	.39
	Agressivitat	.33
	...	...
	Descans o regeneració	.16
	Productivitat	.15
	Vida quotidiana	.14
Feina	Vida quotidiana	.37
	Productivitat	.36
	Professió/Professionalitat	.32
	...	...
	Benestar/millora de la salut	.07
	Temps lliure	.07
	Competició	.07
Art	Estètica o expressió/elegància	.40
	Moda	.35
	Creativitat/fantasia	.34
	...	...
	Competició	.13
	Perill per a la salut/risc de lesió	.11
	Benestar/millora de la salut	.11
Joc	Sort/casualitat	.37
	Estratègia/tàctica	.31
	Sociabilitat	.31
	...	...
	Professió/Professionalitat	.09
	Productivitat	.09
	Perill per a la salut/risc de lesió	.07
Cura de la salut	Benestar/millora de la salut	.47
	Descans/regeneració	.32
	Integritat (cos/esperit)	.29
	...	...
	Sort/casualitat	.09
	Tensió	.08
	Espectacle/Públic	.07

▲
Figura 3

Activitats especialment típiques i atípiques d'esport i les seves categories veïnes

feriors a ,10. Esport aglutina pel que sembla, en major o menor mesura, molts aspectes i també característiques que són especialment típiques d'altres categories (feina, art, joc, cura de la salut).

L'esport i la resta de les categories donen suport a la tesi de la centralitat. Això es prova amb la distribució de les *Cue-Validities* i les tipicitats: Les seves dispersions mostren per a totes les categories una graduació descendent de característiques més aviat típiques a característiques o activitats atípiques. Les cinc categories esport, feina, art, joc i cura de la salut poden, per tant, caracteritzar-se mitjançant atribucions especialment típiques o atípiques, però no és possible establir límits clars entre les atribucions necessàries i les no necessàries en el sentit de la Filosofia del Llençatge Ideal.

La tesi de la vaguetat de les categories esport, feina, joc, art i cura de la salut se sosté en el fet que entre totes les categories pot verificar-se un trànsit. Hi ha característiques o activitats que presenten valors similars per a la *Cue-Validity* o la tipicitat en dues categories. Una característica o una activitat pot ser, per tant, igualment típica per a dues categories. Aquestes característiques o activitats transmeten així la similitud intensional o extensional entre les categories en esport, feina, joc, art i cura de la salut. Si ens basem en una $CV = ,25$ per a aquestes transicions intensionals, resulta que:

- Esport i feina estan emparentats a través de les característiques de perill per a la salut/risc de lesió, (pressió de) rendiment i estrès,
- Esport i joc estan emparentats a través de les característiques competició, estratègia/tàctica, tensió i regles,
- Esport i art estan emparentats a través de les característiques espectacle/públic, estètica o expressió/elegància i reconeixement, i
- Esport i cura de la salut estan emparentats a través de la característica integritat (cos/esperit).

Integritat i parentiu dels models esportius?

(Pregunta 2)

De "Clústers" a "models esportius"

La *figura 4* mostra el resultat de l'anàlisi jeràrquica de clústers de les activitats esportives. La suma dels errors al quadrat sobre el nombre de grups mostra una solució de 4 o 6 clústers. Basant-se en els plantejaments

de plausibilitat, es va escollir l'agrupació de 6 clústers, agrupant els dos clústers que es troben a l'esquerra en la figura. Els clústers es classifiquen després des d'activitat esportiva molt típica fins a molt atípica en els 6 clústers, com es recull a la *figura 5*.

A la *figura 6* es presenten, en primer lloc, per a cada un dels grups les característiques que revelen els tres valors CV més alts i els tres valors CV més baixos. Les *Cue-Validities* (valors CV) de les 40 característiques intensionals, calculades separatament per als sis conglomerats, es dispersen entre un valor mínim de ,07 i un valor màxim de ,37. Són molt diferents dependent del grup.

Els resultats de les tipicitats i característiques (veure *figura 5* i *figura 6*) ens permeten proporcionar un contingut als 6 clústers o grups o models esportius (fins ara només formals), de la manera següent:

El *Grup 1* pot qualificar-se –com es proposa també en la literatura especialitzada– com a *esport professional d' (alt) rendiment*. Les activitats típiques: boxa, automobilisme, hoquei sobre gel i, també, els grans jocs esportius contenen com a característiques intensionals l'agressió, els perills per a la salut/riscs de lesió i l'estrès alhora que tàctica i competició, típiques d'uns esports extraordinàriament eficaços en els mitjans de difusió.

El *Grup 2* representa l'*esport tradicional*. Conforma "el centre neuràlgic tradicional de l'esport" (Kurz, 1986, pàg. 55). Es defineix per característiques com competència i rendiment, però també per esperit d'equip i solidaritat. Amb les seves característiques atípiques, com descans i regeneració, es delimita molt clarament d'allò que es denomina "esport no esportiu" (Heinemann, 1989). Les representacions típiques es corresponen àmpliament amb les del Grup 1. A diferència de l'esport professional d'alt rendiment, podríem caracteritzar aquest grup com a esport de rendiment intrínsecament determinat. Pot considerar-se al Grup 2 (esport tradicional) com a pol oposat del Grup 6 (esport de la salut).

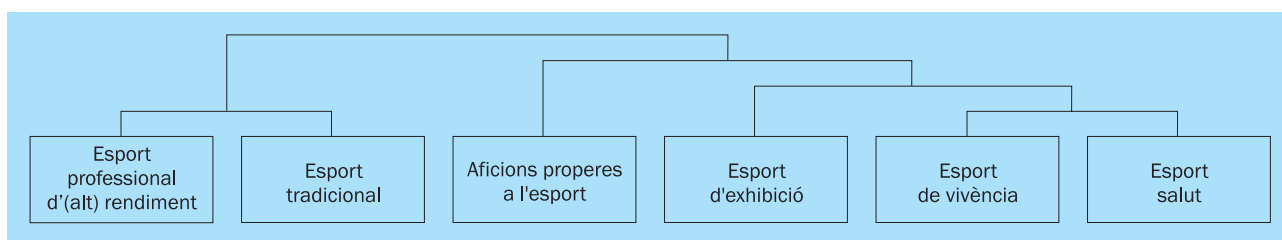
El *Grup 3* representa un model amb altres centres de prioritat que el Grup 1. La seva denominació *d'aficions properes a l'esport* prové d'activitats que requereixen molt poc moviment físic –com els escacs i la cacera– i que tenen més relació amb la relaxació, fins i tot amb l'avorriment. S'afegeix a això un component lúdic.

Són característiques centrals intensionals del *Grup 4* l'estètica i l'elegància, que trobem entre altres en el ballet i la dansa del ventre i que comporten un "plaer estètic de l'espectador" (Welsch, 1999, pàg. 148 i pàg. 158). Descriuen aquest grup termes com *Esport artístic d'exhibició* o –anàlogament a la presentació d'una obra d'art (Kurz, 1986, pàg. 48; Welsch 1999, pp. 153 i ss)– *Esport d'exhibició*.

A les típiques activitats del *Grup 5*, submarinisme, snowboard, li corresponen característiques com aventura

i risc o vivència, així com varietat i també risc de lesió. Podem denominar al Grup com *Esport de vivència*.

Coincidint de ple amb la literatura sobre el tema, la denominació Esport de salut s'adequa totalment al Grup 6. Defensen aquesta tesi tant les activitats típiques ioga, senderisme i gimnàstica per a l'esquena, com també les característiques típiques de benestar/cura de la salut, descans/regeneració i quotidianitat i, al seu torn, característiques molt atípiques com són espectacle/públic i competició.

Figura 4

Anàlisi jeràrquica de clúster per a la diferenciació interna de l'esport

Model esportiu	Activitats
Esport professional d'alt rendiment (Grup 1)	Boxa, automobilisme, hoquei sobre gel, ... (6,00) (5,83) (5,67) ...Escola per a la cura de l'esquena, senderisme, ioga (0,61) (0,31) (0,00)
Esport tradicional (Grup 2)	hoquei sobre gel, boxa, handbol, ... (3,76) (3,72) (3,64) ...ioga, dansa del ventre, pesca (2,43) (2,36) (2,34)
Aficions properes a l'esport (Grup 3)	Pesca, escacs, cacera,... (4,84) (3,97) (3,86) ...patinatge sobre gel, ballet, acrobàcia (1,80) (1,74) (1,51)..
Esport d'exhibició (Grup 4)	Dansa del ventre, ballet, malabarisme, ... (4,79) (4,73) (4,50) ...esquaix, pesca, cacera (2,43) (2,14) (1,89)
Esport de vivència (Grup 5)	Escalada, busseig, snowboard,... (4,09) (4,07) (3,85) ... hoquei sobre gel, "Cheerleading", futbol (2,92) (2,90) (2,90).
Esport per a la salut (Grup 6)	loga, senderisme, Escola per a la cura de l'esquena... (5,44) (5,42) (5,34) ... hoquei sobre gel, boxa, automobilisme (0,76) (0,47) (0,39)....

Figura 5

Activitats especialment típiques i atípiques d'esport

Model esportiu	Característiques	Cue-Validities
Esport professional d'alt rendiment (Grup 1)	Agressivitat	.37
	Perill per a la salut/risc de lesió	.28
	Estrès	.27
	—	
	—	
	Estètica o expressió/elegància	.09
	Benestar/millora de la salut	.08
	Descans/regeneració	.07
Esport tradicional (Grup 2)	Competició	.23
	(Pressió de) rendiment	.21
	(Esperit d') equip/Solidaritat	.20
	—	
	—	
	Creativitat/fantasia	.15
Aficions properes a l'esport (Grup 3)	Moda	.15
	Descans/regeneració	.15
	Sort/casualitat	.25
	Avorriment/monotonia	.23
	Descans/regeneració	.23
	—	
	—	
Esport d'exhibició (Grup 4)	Rendiment físic	.09
	Espectacle/públic	.09
	Perill per a la salut/risc de lesió	.08
	Estètica o expressió/elegància	.30
	Creativitat/fantasia	.28
	Espectacle/públic	.27
	—	
Esport de vivència (Grup 5)	—	
	Vida quotidiana	.13
	Estratègia/tàctica	.11
	Agressivitat	.09
	Aventura/risc o vivència	.27
	Canvi	.21
	Perill per a la salut/risc de lesió	.21
Esport per a la salut (Grup 6)	—	
	—	
	(Pressió de) rendiment	.14
	Avorriment/monotonia	.13
	Espectacle/públic	.13
	Benestar/millora de la salut	.30
	Descans/regeneració	.24
	Vida quotidiana	.23
	—	
	—	
	Tensió	.07
	Espectacle/públic	.07
	Competició	.07

Figura 6

Activitats especialment típiques i atípiques d'esport i les seves categories afins

Un esport o (únicament) models d'esport?

A la pregunta de la relació dels models esportius entre si i, per tant, d'un parentiu dels models esportius (pregunta 2.1) les dades donen una resposta clara. Existeix una correlació positiva de molt alt grau ($r = ,91$) entre l'esport professional d'alt rendiment (Grup 1) i l'esport tradicional (2), i les correlacions de l'esport professional d'alt rendiment i l'esport per a la salut (6) són altament negatives amb $r = -,96$ i amb les aficions properes a l'esport (3) amb $r = -50$. Paral·lelament a l'estreta relació entre l'esport tradicional i l'esport d'alt rendiment existeix també una forta correlació negativa de l'esport tradicional i l'esport per a la salut ($r = -,83$) i també amb les aficions properes a l'esport ($r = -,61$). Totalment positiva és la relació entre les aficions properes a l'esport i l'esport per a la salut ($r = -,49$), però no amb l'esport d'exhibició ($r = -,46$). Una relació relativament neutral entre si i amb la resta dels models esportius es troba entre l'esport de vivència d'una banda i l'esport d'exhibició per una altra.

Tenint en compte els resultats sobre el parentiu dels models esportius, podria considerar-se també raonable pel que fa al contingut l'existència de cinc models esportius. S'unirien, llavors, els models 1 i 2, que es diferencia en principi pel tret de la professionalitat, en un únic model esportiu de rendiment tal com s'ha desenvolupat històricament. Això es correspon amb la unió dels dos clústers superiors de l'anàlisi (veure figura 4). Però, contràriament, no sembla justificable unir les aficions properes a l'esport (Grup 3) i l'esport per a la salut (Grup 6), encara que existeixi un alt grau de correlació entre les seves tipicitats. Contra la unió es troba també, a més de les precisions de contingut, el resultat de l'anàlisi clúster, segons la qual les activitats de cada un d'ells disten molt entre si. Des del punt de vista històric, la diferenciació interna de l'esport fa suposar, que d'un concepte tradicional d'esport, que encara es manté en el llenguatge quotidià, s'han format cinc models esportius amb característiques i activitats típiques.

Parentius dels models esportius amb esport, feina, joc, art i cura de la salut (Preguntes 2.2 i 2.3)

La resposta a la pregunta 2.2 sobre la relació dels diferents models esportius amb el concepte general esport, rau en el fet que encara avui dia l'"esport" s'as-

socia clarament a l'esport tradicional amb les característiques de competició, rendiment i esperit d'equip ($r = ,57$) i no precisament amb les aficions properes a l'esport com pesca, escacs i cacera que es consideren que són tanmateix activitats contràries ($r = -,56$). D'una forma menys marcada això és vàlid també per a l'esport d'exhibició com la dansa del ventre, ballet i malabarismes ($r = -,40$). L'esport per a la salut i l'esport de vivència semblen haver-se separat amb les seves activitats i característiques ja àmpliament de l'esport ($r = \text{n.s.}$).

Ja que esport com a concepte de la semblança de família és relativament heterogeni i que també (!) està justificat parlar de models d'esport, es pot preguntar, quina relació de parentiu pot existir entre els models esportius, d'una banda, i les categories feina, joc, art i cura de la salut per una altra. Els resultats mostren, de manera vistosa, uns graus de parentiu clarament diferents entre els diversos models esportius i les categories col·laterals de l'esport; és a dir, feina, joc, art i cura de la salut. Amb la feina existeix un estret parentiu únicament amb l'esport professional d'alt rendiment, amb el joc l'esport tradicional, amb la cura de la salut –lògicament– l'esport per a la salut i l'art amb l'esport d'exhibició. Es rebaten d'aquesta manera les discussions de fins a quin punt l'esport modern, per exemple, presenta estructures similars a les del món del treball.

Discussió

Els resultats empírics sobre la delimitació i la diferenciació interna ratifiquen la teoria d'esport com un concepte de la semblança de família en el sentit expressat per Wittgenstein i la seva operacionalització en el model de prototips (Drexel, 2003; Digel, 1995, pàg. 10; Drexel, 1995, pàg. 109; Fogelin, 1972, pàg. 59; Lenk, 1980, pàg. 425; Willimczick, 2001, pp. 104 i ss.; Zeigler, 1979, pàg. 171; 1980, p. 409).

Sobre la delimitació d'esport es pot afirmar a tall de resum que les cinc categories s'estructuren prototípicament (centralitat) i són estàticament vagues, encara que en diferents nivells. En comparació amb les categories feina, joc, art i cura de la salut, l'esport mostra relacions de parentiu més marcades i major vaguetat. Es col·loquen en el centre de les activitats esportives les modalitats esportives professionals o tradicionals. Aquest acostament concedeix a l'esport una connotació marcada que el col·loca en estreta relació amb l'esport tradicional i fins i tot amb l'esport professional d'alt rendiment.

Altres formes de l'activitat esportiva –com l'esport de temps lliure– es troben, dins d'aquesta perspectiva àmplia, més aviat en els marges exteriors de l'esport, de manera que no aporten res essencial a la constitució del seu àmbit de significat.

Es confirma per a la diferenciació interna de l'esport la “coexistència de diferents models esportius” (Rittner, 1984). No obstant això, els models empírics obtinguts mitjançant el model de prototips només coincideixen molt sumàriament amb els plantejaments desenvolupats teòricament per exemple per Digel (1984) o Heinemann (1986; 1989; 1998). Digel defineix cinc models esportius: partint de l'esport de rendiment tradicional, “centrat en valors com competició, rendiment, victòria o derrota”, s'han desenvolupat “models esportius comercials”, el circ i l'esport dels mitjans de comunicació” així com models d’“esport de temps lliure”, d’“esport alternatiu” i d’“esport instrumental”. D'aquests cinc models reapareixen clarament l'esport tradicional de rendiment (l'existència actual del qual no és únicament històrica) i l'esport comercial, mentre que els models restants no es tornen a trobar en la diferenciació de Digel. En la seva forma general això també és aplicable a l'esport instrumental, per al qual només és rellevant l'especificació de salut en el llenguatge quotidià.

Heinemann (1986) preveu que el desenvolupament futur de l'esport girarà entorn de tres pols, que es poden denominar com “esport expressiu de temps lliure”, “esport comercial de rendiment” i “esport instrumental”. En una publicació posterior inclou (Heinemann, 1998) al costat de l'esport tradicional de competició l'esport professional d'exhibició, el model d'esport expressiu, el model d'esport funcionalista i les cultures de joc tradicionals. Però aquesta diferenciació només coincideix vagament amb els models deduïts amb fonament empíric. Únicament es refereix a l'esport tradicional de competició i a l'esport professional d'exhibició.

L'enorme heterogeneïtat dels models esportius i les molt condicionades possibilitats de substitució dels models dins d'un concepte general d'esport fan comprensible la posició d'aquelles persones que en els seus discursos (i en els seus treballs) no es dirigeixen a l'esport en general, sinó a models esportius. Això és d'aplicació, per exemple, als qui exerceixen la teràpia esportiva a les clíniques quan al·ludeixen que no ofereixen programes d'esport, sinó preferentment programes de moviment. Els seus intents de motivar els seus pacients

serien infructuosos –com es demostra constantment a la pràctica– si parlessin d'esport, el qual s'associa en el seu ús quotidià amb l'esport tradicional i l'esport professional d'alt rendiment. No obstant això, a una anàlisi de significat d'aquest tipus s'hi oposen, a més dels coneixements teòrics, també arguments políticoesportius i teòricoorganitzatius: no suposaria cap benefici per als objectius dels qui advoquen pels sis models esportius, si per exemple, la Confederació Olímpica Alemanya de l'Esport (Deutsche Olympische Sportbund) deixés de defensar el seu objectiu de representar la ‘totalitat’ de l'esport. Tampoc per a l'àmbit acadèmic no sembla desitjable abandonar la cobertura de les Ciències de l'Esport com a totalitat a favor de ciències referides als models esportius (i la seva integració en altres ciències).

Des del punt de vista metodològic la investigació realitzada es planteja la qüestió clau de si és justificable, o fins i tot admissible, el fet d'associar la diferenciació interna de l'esport basada en el model de prototips al concepte de semblança de família de Wittgenstein. No s'haurien de plantejar crítiques metodològiques a l'ús del model de prototips per a l'anàlisi empírica: com a model integratiu de la Filosofia del Llenguatge, la Lingüística i la Psicologia del Coneixement es basa en un paradigma científic-experiencial creat per a anàlisis empíriques d'aquest tipus i que s'ha utilitzat, entre d'altres, per a l'esport (!) (Rosch, 1975; Eckes, 1985).

La qüestió de fins a quin punt és admissible utilitzar el plantejament filosòfic de Wittgenstein com a punt de partida o base d'anàlisis empíriques es discuteix amb molta controvèrsia. Els incommensurabilistes més estrictes negaran vehementment aquesta possibilitat mentre que d'altres l'acceptaran.

Segons Kuhn (1974, pàg. 1981) la incommensurabilitat es refereix a la incompatibilitat de diferents paradigmes. Per dilucidar el problema acudeix a l'analogia amb les llengües: és vàlid per a les diferents teories igual com per als diferents idiomes, el fet que encara que sigui possible comunicar-se, és necessari admetre la pèrdua de matisos i significats (per a major detall veure Willimczik, 2005). De la mateixa manera, per a l'anàlisi del concepte de l'esport es pot suposar que les llengües de Wittgenstein i de l'empirisme són sens dubte commensurables, encara que amb una pèrdua de significació.

No podria existir un judici de justificació més definitiva, metateòrica sobre la (in-) commensurabilitat (Dre-

xel, 2006). Davant d'aquest rerefons sembla útil –des del punt de vista pragmàtic– la diferenciació d'Overton. Aquest distingeix un vessant estricte i una forma laxa de la incommensurabilitat. Segons el vessant estricte totes les característiques del llenguatge d'observació són determinades paradigmàticament i són per tant incommensurables. “Si aquest fos el cas, seria impossible la comunicació” (1984, pàg. 222). El vessant lax de la incommensurabilitat, al contrari, admet sens dubte l'entendiment entre paradigmes (“en un llenguatge més marcadament neutral”) (Overton, 1984, pàg. 233).

De la mateixa manera, des de la perspectiva tant del mètode com del contingut es pot plantejar la pregunta de fins a quin punt el llenguatge quotidià dels qui practiquen esport és adequat de manera general per emetre missatges sobre aspectes específics de l'esport i dels diferents models esportius. Aquest procediment obeeix, d'una banda, tant al plantejament de Wittgenstein com al model de prototips, d'altra banda, cal reconèixer que qui formen part dels diferents models esportius disposen de coneixements i experiències molt específiques i que, per tant, tenen una visió específica d’“el seu model esportiu” que no coneixen els qui practiquen altres esports. Vogel (2006) ha indagat en la qüestió de com els qui representen un model esportiu concret veuen el “seu” esport. Va enquestar a $n=285$ (117 dones, 166 homes) que representen aquelles disciplines esportives que es consideren típiques per a cada un dels models esportius (veure Figura 5). Després va efectuar una comparació d'aquesta perspectiva de les persones especialitzades (visió interna) amb la perspectiva dels qui practiquen esport en general (visió externa) tal com també s'ha plantejat en aquesta investigació. Segons això ha resultat que els qui practiquen esport professional d'alt rendiment no consideren en absolut el seu esport (com s'ha indicat anteriorment) primari per agressivitat, estrès ni tampoc no pensen que estigui determinat per la professió / la professionalització (!). Només els qui practiquen l'esport de l'automobilisme reconeixen com a significatiu el perill per a la salut/el risc de lesió. Els qui practiquen esports professionals d'alt rendiment caracteritzen molt més la seva activitat per peculiaritats com la capacitat física, l'esforç, la disciplina i el repte. Des del punt de vista intern i extern reben la mateixa classificació, al contrari, característiques com la competitivitat, la tensió/la tàctica. Finalment, per a la resta dels models esportius són molt similars les caracteritzacions externes i les internes (Willimczik, 2007).

Referències bibliogràfiques

- Blutner, R. (1995). Prototypen und Kognitive Semantik. A G. Harras (ed.), *Die Ordnung der Wörter. Kognitive und lexikalische Strukturen* (pp. 227-270). Berlin: de Gruyter.
- Breivik, G. (1990). “Dyp Lek” et filosofisk helhetssyn på idrett. A G. Breivik (ed.), *Filosofi, sosiologi og andre samfunnsvitenskapelige emner: grunnfag i idrett - NIH 1989* (P. 1-9). Oslo: o. A.
- Diem, C. (1960). *Wesen und Lehre des Sports und der Leibeserziehung*. Berlin: Weidmann.
- Digel, H. (1984). Gesellschaftliche Entwicklung und der Auftrag des Sportvereins. A Der Kultusminister des Landes Nordrhein-Westfalen (Ed.), *Materialien zum Sport in Nordrhein-Westfalen. Heft 9: Sportentwicklung – Einflüsse und Rahmenbedingungen – Eine Expertenbefragung* (S. 52-65). Köln: Greven.
- Digel, H. (1995). Was ist der Gegenstand der Sportwissenschaft? A H. Digel (ed.), *Sportwissenschaft heute: Eine Gegenstandsbestimmung* (P. 1-18). Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft.
- Drexel, G. (1995). Zur Paradigmenabhängigkeit des Erkennens, Bestimmens und Verstehens der Gegenstände der Sportwissenschaft. A H. Digel (ed.), *Sportwissenschaft heute: Eine Gegenstandsbestimmung* (P. 99-134). Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft.
- (2003). “Denk darüber nach, was der Sport ‘ist!’ i: “Schau die Vorgänge an, die wir ‘Sport’ nennen!” – Wider den Einheitlichkeits-Mythos und den Essentialismus in der Sportwissenschaft. A I. Bach y H. Siekmann (ed.), *Bewegung im Dialog* (pp. 189-205). Hamburg: Czwilina.
- Eckes, T. (1985). Zur internen Struktur semantischer Kategorien: Typikalitätsnormen auf der Basis von Ratings. *Sprache & Kognition*, 4, 192-202.
- Fogelin, R. J. (1972). Sport: The Diversity of the Concept. A E. W. Gerber (ed.), *Sport and the Body* (pp. 58-61). Philadelphia: Lea & Febinger.
- Grupe, O. (1982). *Bewegung, Spiel und Leistung im Sport*. Schorndorf: Hofmann.
- Haverkamp, N. (2005). *Typisch Sport? – Der Begriff Sport im Lichte des Prototypenmodells*. Köln: Strauß.
- Haverkamp, N. i Willimczik, K. (2005). Vom Wesen zum Nicht-Wesen des Sports. Sport als ontologische Kategorie und als kognitives Konzept. *Sportwissenschaft*, 35 (7), 271-290.
- Heinemann, K. (1986). Zum Problem der Einheit des Sports und des Verlusts seiner Autonomie. A Deutscher Sportbund (ed.), *Die Zukunft des Sports. Materialien zum Kongreß Menschen im Sport 2000* (pp. 112-128). Schorndorf: Hofmann.
- Heinemann, K. (1989) Der “Nicht-sportliche” Sport. A Heinemann, K. i K. Dietrich (Ed.) *Der nichtsportliche Sport. Beiträge zum Wandel im Sport* (pp. 11-28). Schorndorf: Hofmann.
- (1998). *Einführung in die Soziologie des Sports* (4. ed.). Schorndorf: Hofmann.
- Kuhn, T. S. (1974). Bemerkungen zu meinen Kritikern. A I. Lakatos i A. Musgrave (ed.), *Kritik und Erkenntnisfortschritt* (pp. 223-269). Braunschweig: Vieweg.
- (1981). *Die Struktur wissenschaftlicher Revolution* (5. Ed.). Frankfurt/Main: Suhrkamp.
- Kurz, D. (1986). Vom Sinn des Sports. A Deutscher Sportbund (ed.), *Die Zukunft des Sports. Materialien zum Kongreß Menschen im Sport 2000* (pp. 44-68). Schorndorf: Hofmann.
- Lenk, H. (1980). Auf dem Wege zu einer analytischen Sportphilosophie. *Sportwissenschaft*, 10 (4), 417-436.
- Loy, J. W. (1968). The nature of sport: A definitional effort. *Quest*, 89 (29), 56-71.
- Meier, K. V. (1981). On the Inadequacies of Sociological Definitions

- of Sport. *International Review of Sport Sociology*, 16 (2), 79-102.
- Overton, W. F. (1984). World views and their influence on psychological theory and research: Kuhn – Lakatos – Laudan. A H. W. Reese (ed.), *Advances in child development and behaviour* (pp. 151-226). Orlando, FL: Academic Press.
- Rittner, V. (1984). Die Individualisierung des Sporterlebens. *Olympische Jugend* 4-7.
- Rosch, E. (1975). Cognitive Representations of Semantic Categories. *Journal of Experimental Psychology: General*, 104 (3), 192-233.
- Rosch, E. i Mervis, C. B. (1975). Family Resemblances: Studies in the Internal Structure of Categories. *Cognitive Psychology*, 7 (4), 573-605.
- Vogel, E. (2006). *Zur ökologischen Validität von Sportmodellen – eine empirische Untersuchung*. Tesis doctoral no publicada, Universität Bielefeld.
- Welsch, W. (1999). Sport: ästhetisch betrachtet – oder gar als Kunst? En Deutsches Olympisches Institut (ed.), *Jahrbuch 1998* (P. 143-164). St. Augustin: Academia.
- Willimczik, K. (2001). *Sportwissenschaft interdisziplinär. Tomo 1: Geschichte, Struktur und Gegenstand der Sportwissenschaft*. Hamburg: Czwalina.
- (2003). *Sportwissenschaft interdisziplinär. Tomo 2. Forschungsprogramme und Theorienbildung in der Sportwissenschaft*. Hamburg: Czwalina.
- (2007). Die Vielfalt des Sports. Kognitive Konzepte der Gegenwart zur Binnendifferenzierung des Sports. *Sportwissenschaft*, 37 (1), 19-37.
- Wittgenstein, L. (1969). *Philosophische Untersuchungen. Schriften Tomo 1*. Frankfurt/Main: Suhrkamp.
- Zeigler, E. F. (1979). Eine Analyse der These, daß “Physical Education“ zu einem Begriff der “Familienähnlichkeit“ geworden ist. A K. Willimczik (ed.), *Wissenschaftstheoretische Beiträge zur Sportwissenschaft* (pp. 158-173). Schorndorf: Hofmann.
- Zeigler, E. F. (1980). A Systems Approach to the Development and Use of Theory and Research in Sport and Physical Education. *Sportwissenschaft*, 10 (4), 404-416.

De les polítiques internacionals i nacionals a les accions socials locals

ANTONIO BORGOGNI

Ricercatore

Università di Cassino (Italia)

a.borgogni@unicas.it

Resum

L'eficàcia de les polítiques del benestar, particularment de l'esport, fomentades pel govern italià des de principis dels anys 90, està íntimament lligada als canvis que s'han produït en la relació entre l'Administració local, l'Estat i el tercer sector. Aquests canvis es relacionen, a més, amb tendències i processos de caràcter internacional, desenvolupats en el curs de l'últim decenni del segle passat, tendents a fomentar la participació dels ciutadans, l'atenció a la sostenibilitat i els drets dels menors. En aquest moment, el tercer sector i, dins d'aquest, les organitzacions esportives que es dediquen a la promoció de l'esport social, assumeix el paper d'interlocutor de les polítiques públiques del benestar gràcies al fort creixement dels últims anys. Finalment, l'any 2000 algunes lleis permeten el desenvolupament dels processos de decisió a nivell local i el finançament dels projectes proposats per les organitzacions esportives de promoció social. L'article centra l'atenció en les accions produïdes en el marc d'aquestes decisions polítiques, descrivint el cas d'un projecte nacional, desenvolupat a diverses ciutats per mitjà de diferents accions i mètodes, que té com a protagonistes a adolescents i joves, dirigit per l'UISP (Unió Italiana d'Esport per a Tothom), l'organització més important esportiva italiana en l'àmbit de la promoció de l'esport.

Paraules clau

Polítiques del benestar; Tercer sector; Esport social; Participació.

Abstract

From International and National Sport Policies to Local Social Actions

The efficiency of welfare policy, particularly in sports, promoted by the government of Italy since the beginning of the 1990s is closely linked to the changes which have taken place in the relation between the local administration, the State and the third sector. These changes are also related to tendencies and processes of an international nature, developed during the last decade of the last century, tending to promote citizens' participation, attention to sustainability and to the rights of minors. At the same time, the third sector and, within it, the sports organisations dedicated to the promotion of social sport, assumes the role of spokesperson for public welfare policies thanks to the significant growth of social sport in the last few years. Finally in 2000 some laws allowed the development of decision-making processes at a local level and the funding of projects proposed by sports organisations for social cohesion. The article focuses attention on the actions arising from these political decisions, describing the case of a national project, developed in various cities through different actions and methods, with the primary participation of adolescents and young people, organised by the UISP (the Italian Union of Sport for All), the most important sports organisation in Italy.

Key words

Well-being; Third sector; Social sport; Participation.

Introducció

El punt de vista d'aquest article se centra principalment en les polítiques iniciades els anys 90, transformades parcialment en lleis i escomeses durant el govern italià de centre-esquerra (1996-2001) i que han mantingut els seus efectes fins avui, passant per les polítiques sovint contràries del govern de centre-

dreta (2001-2006). Més recentment, l'intent del govern Prodi (2006-2008) per realitzar una reforma de l'esport que pretenia definir i prioritzar l'"esport de la ciutadania" va fracassar amb la caiguda del seu govern. L'article presenta i analitza les conseqüències locals d'aquelles polítiques, influïdes a la vegada per processos que es donen a nivell internacional, com lleis, de-

claracions de drets i democratització en els processos de presa de decisions. L'article, en concret, descriu un projecte típic de la connexió entre esport i política del benestar que, per la seva banda, es desenvolupa des del nivell nacional fins al nivell local.

Les polítiques de benestar i les seves conseqüències per a l'esport

La relació entre l'esport i el sistema de benestar a Itàlia es pot explicar analitzant la situació concreta que han ocupat les polítiques socials relacionades amb l'esport durant la creació i la consolidació de l'Estat del benestar italià i per la identificació d'algunes característiques especials del model italià. El sistema de benestar italià és objecte de forta controvèrsia, tant pel seu desenvolupament històric com per la seva essència. Les solucions propugnades al llarg del temps, en termes de polítiques concretes i combinacions de lleis i normes, només han cobert de manera irregular i desigual la demanda d'intervenció del sistema social, que ha experimentat, en conseqüència, una modernització incompleta.

Les polítiques de benestar relacionades amb l'esport han patit evidentment d'una falta de marcs legals de referència, de models consolidats d'acció i d'estratègies consistents per a la solució de problemes. Durant els anys 90 les mesures preses pels governs de centre-esquerra per complir amb els "paràmetres de Maastricht" i per portar la lira italiana a la moneda única europea han prevalgut per sobre dels plantejaments a llarg termini. Les polítiques de restauració econòmica, iniciades a la segona meitat de la dècada dels 90, fan necessària i urgent la pròpia reforma del sistema de benestar. Des d'aquest punt de partida, el vell debat sobre la reforma del sistema de pensions –necessària també per enfrontar-se a l'envelliment de la població– ha tingut un efecte distorsionador.

La imatge general que té el sistema de benestar italià entre la seva ciutadania és d'ineficàcia i de necessitat d'una reorganització sana i d'una intervenció racional. L'absència d'un marc sistemàtic de normes i models d'acció ha generat, de fet, respostes desiguals als diferents nivells de necessitat. Per afegiment, el renovat paper de lideratge dels ens locals (ajuntaments, ens provincials i regionals) en l'organització general dels poders institucionals, després de la reforma administrativa

de 1993, ha de generar encara estratègies d'intervenció i les accions adequades i racionals per elevar la qualitat del benestar local i per distingir les seves responsabilitats de les polítiques estatals.

Fins a la dècada dels 90 no va començar a ajustar-se la màquina estatal a aquestes noves directrius, primer amb la reforma del sistema electoral local, més tard enfortint la delegació a les administracions perifèriques i publicant decrets per racionalitzar els procediments burocràtics, fins a arribar a una fase realment constitutiva, que hauria de portar a un model integral de federalisme, confiant al poder central la tasca de guia política, representació i subsidització, i delegant gairebé totes les responsabilitats administratives als poders locals (Ferrari, Porro, Russo, 2001)

Les tendències desenvolupades els anys 90 generen tres tipus de polítiques socials: ajut a les persones grans, ajut a les persones discapacitades i polítiques per reduir la conflictivitat juvenil.

Un problema crucial en la reconstrucció dels camins del sistema italià del benestar és la relació entre el centre i la perifèria, així com la definició de les funcions i els poders concedits a les autonomies locals. La creació de les regions, que la Carta Constitucional de 1948 va considerar clau per al millor funcionament de l'estructura estatal, no es va produir fins a l'any 1970, després del qual es va donar pas a un període d'adaptació.

En el camí de la delegació a les autonomies locals –aquesta vegada als ajuntaments– el 1977 un decret presidencial va ratificar l'obligació de completar el traspàs de l'Estat a les regions dels actius, recursos, responsabilitats i personal que romanien encara en mans de l'Estat.

Aquests canvis en l'aspecte administratiu constitueixen el rerefons del desenvolupament de les relacions entre les polítiques de benestar, el tercer sector i el sistema esportiu.

La segona República: el tercer sector i el sistema esportiu entren en contacte

El creixement del tercer sector

Durant els anys 70 i 80 el poderós Comitè Olímpic Italià (CONI) va perdre part de la seva hegemonia. La novetat, parcial però important en aquest tema, va consistir en la legitimació formal del paper dels ens de promoció esportiva que, després de re-

conèixer-los la seva funció com a “associacions amb finalitat social”, varen ser admeses en el sistema esportiu oficial. Fenomen típic del model esportiu i polític italians, aquestes organitzacions van sorgir directament bé dels partits polítics, bé de les organitzacions religioses.

Aquesta evolució cultural i organitzativa va ser l'origen de les transformacions en la manera de participar en l'esport, tant en qualitat com en quantitat. A partir de finals de la dècada dels 60, la participació en diferents tipus d'activitats físiques i esportives va guanyar moltes persones adeptes. El nombre de dones de manera impressionant, així com de persones d'edat, que van descobrir que la participació en activitats és una perfecta estratègia contra el pas dels anys. Després de la progressiva consolidació del tercer sector durant els 80, en la dècada dels 90 es va observar el creixement i l'afirmació definitiva del sector: mentre la seva contribució al Producte Nacional Brut (PNB) italià durant els 80 només arribava a l'1% del total, en contrast amb el 4,6% d'altres països europeus, el 1999 el conjunt de treballadors al sector de les associacions sense ànim de lucre era ja un 3,5% i la contribució al PNB va pujar fins al 2,7% (Ranci, 2001). Al llarg d'un any, 1.500.000 d'italians i d'italianes participen com a mínim en una iniciativa de voluntariat i 560.000 ho fan com a mínim dues tardes a la setmana.

En el seu conjunt el sector comprenia, a finals dels 90, 150.000 organitzacions voluntàries (associacions), 15.000 organitzacions en el sector de la solidaritat social, 4.250 de cooperació social, 2.000 fundacions i 18.000 més d'estructura de tipus mixt. Prop de 40.000 d'aquestes organitzacions tenen importància econòmica en termes de personal ocupat i facturació (Barbetta, 2000; Barbetta i Schena, 2000).

El tercer sector italià, a finals del mil·lenni passat, després d'un gran creixement durant 20 anys, se situa, per quantitat, immediatament darrere d'Alemanya i a prop del nivell de França i de la Gran Bretanya. El creixement del voluntariat a finals dels anys 90 va contribuir al seu parcial reconeixement institucional. El tercer sector va ser consultat a l'hora de definir polítiques sectorials i de preparar la llei de pressupostos. El desembre del 2000, el Parlament va aprovar, a petició del tercer sector, la llei “Normativa de les organitzacions de promoció social”, n. 383, que encara regula la promoció social. La llei assegurava i assegura avantatges fiscals i administratius importants a les organitzacions sense ànim de lucre (Ferrari *et al.*, 2001). En conjunt, el mo-

del italià del tercer sector, en el seu camí cap a la institucionalització, sembla alliberar-se a poc a poc d'alguns dels seus defectes originaris.

El panorama polític

Les transformacions descrites es produeixen dins d'un panorama polític de gran inestabilitat i canvis continus. A començaments dels 90, la transició entre la Primera i la Segona República, marcada per la crisi de la legitimitat de les institucions implicades en l'escàndol de corrupció “Tangentopoli”, pel pas a un sistema electoral majoritari, per la desaparició dels vells partits i per l'arribada de noves persones a la política, va resultar complexa i de vegades plena de dificultats.

Després del govern de Berlusconi (1994), el centre-esquerra va dirigir Itàlia durant 5 anys (1996-2001) per mitjà de tres coalicions diferents (Prodi, D'Alema, Amato). Aquests governs van iniciar una època de major atenció a les qüestions de l'esport, considerant-lo tema d'interès social. Pel que fa a la qüestió institucional, en aquesta fase es va viure també un augment de l'interès pel tercer sector, sancionat per l'Acord de Pàdua el 1998, signat pels líders de les principals organitzacions sense ànim de lucre, entre les quals s'hi trobaven les principals organitzacions esportives, i el primer ministre Prodi. Aquest era el clima el 1998 per a la creació de la renovadora legislació sobre organitzacions no lucratives d'utilitat social, sobre assistència (2000) i, com s'ha assenyalat anteriorment, sobre promoció social (2000).

El sistema esportiu

Tot i que les mesures esmentades no es dirigien específicament a l'activitat esportiva, van produir efectes positius en el funcionament dels clubs de base i en els seus plans administratius i fiscals. A més, hi va haver intervencions dirigides directament a l'esport, en alguns casos molt innovadores. Com a tals van generar resistències i conflictes, amb el CONI en l'epicentre, per descomptat. Entre les mesures legislatives aprovades es trobaven: l'establiment dels departaments de Ciències de l'Esport a la universitat, que va situar Itàlia en la línia de les legislacions internacionals més capdavanteres; l'establiment del Comitè d'Esport per a Tothom; els ens de promoció esportiva i els ajuntaments van ser reconeguts com a “òrgans” del sistema esportiu, i no com a simples beneficiaris

Grup de gent jove participant en l'experiència de disseny urbà de Ferrara. (Foto: Cristina Guidi i Valeria Stacchini)

de la distribució de fons i membres –com ho eren anteriorment– d'un "consell" sense poder de decisió i subordinat al Comitè Olímpic.

Des de la seva situació d'estar reconeguts institucionalment, els principals ens van desenvolupar programes d'intervenció en les qüestions de problemàtica social, aconseguint acords amb els ministeris de Justícia i d'Assumptes Socials. Es van signar protocols amb el Ministeri d'Educació per a promoure campanyes d'educació física a les escoles, en les quals el CONI havia imposat durant anys un model basat en els Jocs de la Joventut i en els Campionats d'Estudiants, amb ànim exclusivament competitiu. Es van començar a realitzar experiències a l'entorn urbà i als parcs naturals en cooperació amb el Ministeri de Medi Ambient i les associacions ecològiques.

La majoria dels ajuntaments van posar en marxa iniciatives locals relacionades amb el benestar, en les quals ocupaven un lloc important els convenis signats amb organitzacions esportives sense ànim de lucre per al desenvolupament de programes dirigits a persones discapacitades, majors d'edat, immigrants i població reclusa.

Aquesta transició cultural es reflecteix bé en la major organització esportiva d'Itàlia: l'UISP. Creada el 1948 des dels partits d'esquerra, va canviar el seu nom el 1991, passant-se a dir l'Unione Italiana Sport per Tutti (Unió Italiana de l'Esport per a Tothom), en lloc d'Unione Italiana Sport Popolare, i a més de ser un ens de promoció esportiva també es va convertir en una organització de ciutadans i ciutadanes.

Un moment estratègic en el camí cap a la introducció completa de l'esport en el context de les polítiques públiques va ser la Conferència Nacional de l'Esport, celebrada a Roma el desembre de 2000. La conferència va destacar el contorn de la profunda reforma del sistema. La intenció del govern era unir la reforma a dues opcions bàsiques: a) inserir plenament l'esport en les polítiques públiques i en les polítiques estatals de benestar; b) descentralitzar el sistema d'esport en tot el territori, en la línia de la incipient reforma federalista. Al final de la Conferència Nacional, el ministre va anunciar les direccions que havien de portar a la reforma i democratització del sistema de l'esport. S'introduirà el dret a l'esport, entès com un autèntic nou "dret de ciutadania", a la Carta de les autonomies federals, que s'afegirà a la Constitució de la República de 1948. S'establirà un fons de recursos econòmics per a l'esport nacional de base, que serà administrat plenament pels governs regionals i pels ajuntaments, fora del control dels organismes olímpics (Porro, 1999).

En definitiva, la intenció del govern italià era la de situar a l'esport per primera vegada i per sempre en el marc dels "actius públics" i introduir-lo a l'agenda pública de la reforma federal institucional. D'aquesta manera, Itàlia passarà a incloure en la seva pròpia legislació les directives de la cimera de l'UE celebrada a Niça el desembre de 2000, on es va marcar una clara distinció entre esport d'alt nivell i esport per a tothom, subratllant la potencial funció integradora d'aquest últim i on es va mostrar el canvi cap a la "cooperació conjunta" entre l'esport comercial i l'esport per a la ciutadania.

Aquest conjunt de decisions van obrir el sistema esportiu a un ventall més ampli d'accions: la prevenció social, la inclusió, l'obertura a participants d'altres edats, la planificació de l'esport i dels seus espais amb participació dels diferents territoris, l'anàlisi de l'impacte mediambiental dels petits esdeveniments esportius i d'altres.

Pot ser que el major èxit d'aquest nou enfocament de l'esport hagi estat la necessitat d'introduir una mentalitat orientada cap als projectes, mentalitat nova per a un sistema esportiu acostumat a demanar fons sense més ni més.

Una de les intervencions legislatives que van seguir aquesta reorientació –sens dubte els tres instruments més importants per al desenvolupament de les polítiques socials de nivell local– van ser la llei número 285, aprovada el 1997 (dedicada fonamentalment a la infantesa);

la número 383, aprovada el 2000 (que reconeixia el paper de les associacions de promoció social); i la número 328, aprovada així mateix el 2000 (que establia el principi de la necessitat d'un sistema integrat per al desenvolupament de les intervencions i dels serveis a nivell local, per mitjà dels "Plans d'Àrea", que introdueixen el paradigma participatiu en el procés de presa de decisió pública).

El Ministeri de Béns Culturals, que tenia en aquell període poder de "supervisió" sobre el sistema esportiu, va declarar oficialment en el seu document guia (juliol de 1999) que "assegurar el dret de la ciutadania a l'esport és una part integral de la reforma del benestar".

El marc internacional

De manera paral·lela a aquest procés de profunds canvis, durant els anys 90 el sistema de benestar a Itàlia es va veure influït per noves sensibilitats a nivell mundial, que van desenvolupar enfocaments i procediments nous, com els drets de la ciutadania, el paradigma de la sostenibilitat i el mètode participatiu. Una breu anàlisi d'aquests enfocaments ens porta a la llista següent: a) Els drets de la infantesa, sancionats per l'aprovació de la Convenció dels Drets de la Infantesa el 1989 a Nova York, que es va convertir a Itàlia en la llei 176 el 1991; aquest camp va obrir el camí a la ja esmentada llei número 285 (1997), la primera centrada en la infantesa com a subjecte de drets i no només com a objecte de l'atenció d'adults i pares; b) la idea de l'esport com a dret de la ciutadania que, finançada per la llei 383/2000, va introduir l'enfocament social en l'esport de forma sistemàtica; c) l'atenció creixent dedicada al medi ambient, que contribueix enormement a la major difusió del paradigma de la sostenibilitat; d) en estreta relació amb l'anterior, la consciència de la disminució de la qualitat de vida en el context urbà i la demanda de més espais per als nens i nenes (per exemple, el projecte "Les ciutats sostenibles per a nois i noies" del Ministeri de Medi Ambient), per a les activitats corporals i per als espais de joc i d'esport no formal (esports relacionats amb el medi ambient, com la carrera "Vivicità", "Viu la vida" o projectes més estructurats de rehabilitació urbana); e) processos de participació, procedents d'experiències del nord d'Europa, que utilitzen com a marc el paradigma de la sostenibilitat (Agenda 21, Compromís d'Aalborg 1994).

Només per recordar alguns d'aquests processos que continuen en l'actualitat, esmentem que el 2007, el *White Paper on Sport* ("Llibre Blanc sobre l'Esport") de la Comissió Europea va ser rebut amb entusiasme per les organitzacions esportives italianes, ja que aquestes se sentien identificades amb el reconeixement de l'esport per a la ciutadania en les polítiques públiques, per la importància que concedeixen aquestes últimes a la funció social de l'esport.

Els processos internacionals i nacionals anteriorment descrits han portat a una nova sensibilitat cultural i política, que ha produït lleis no només més atentes als fenòmens socials sinó, sobretot, a la descentralització i a la implicació de les organitzacions esportives i els ajuntaments. Per mitjà de la llei, ja esmentada (383 de 2000) es permet a les organitzacions rebre fons mitjançant convocatòries públiques, amb la finalitat de desenvolupar accions socials a nivell nacional o local.

La llei concedeix categoria jurídica a les organitzacions de promoció social, per mitjà del seu registre formal, d'un Observatori Nacional i d'un fons econòmic nacional. D'altra banda té l'objectiu de formar noves realitats associatives, així com el de consolidar i reforçar les ja existents.

Precisament en l'àmbit d'aquesta llei es desenvolupa el projecte que es presenta a tall d'exemple en el paràgraf següent.

El Projecte "Gent Jove": models de prevenció i protecció socials

S'ha escollit aquest projecte, desenvolupat per l'UISP el 2003/04, a nivell tant nacional com local, per la seva riquesa i complexitat. Les diferents experiències, coordinades a nivell nacional i desenvolupades en estreta relació amb els ajuntaments, formen un exemple coherent dels passos que porten a connectar les accions globals (nacionals, però també influïdes per processos internacionals, com s'ha assenyalat en l'apartat anterior) i locals, no només per desenvolupar bones pràctiques, sinó també per iniciar projectes nous.

El projecte desenvolupa models positius que col·loquen a la joventut en relació amb una comunitat participativa.

L'UISP va experimentar múltiples projectes a tot el territori nacional, per a la prevenció social i la protecció de la joventut entre els 14 i els 25 anys. La idea del

projecte, desenvolupada per mitjà d'experiències pilot a diferents nivells, era la d'intercanviar bones pràctiques i buscar models que es puguin reproduir en diferents contextos, tenint sempre en compte que aquests són diversos. "Volem posar en pràctica un projecte per a la promoció d'una xarxa d'iniciatives a tot el territori nacional, amb les que emergeixi la participació i l'autopromoció de la gent jove, i que els apropi a la pràctica d'una ciutadania activa" (UISP, 2005, pàg. 79).

Metodologia

Les paraules clau del projecte eren la inclusió activa, la integració i l'autopromoció. La reflexió metodològica, desenvolupada amb les persones implicades en el projecte, va permetre identificar mètodes, enfocaments i procediments que poden convertir-se en models de futures intervencions amb la joventut. Aquests models han de ser transferibles no només dins del context dels diferents territoris de l'organització que els du a terme, sinó també fora d'aquesta. La identificació de les bones pràctiques va consistir a trobar iniciatives que tenen o van tenir com a finalitat aconseguir la participació de la gent jove, concedint-los autopromoció activa en la societat.

A fi de validar el projecte i d'elaborar criteris d'intervenció útils en altres situacions, l'UISP ha encarregat a dos especialistes en metodologia, professors universitaris del camp de les ciències econòmiques i socials, l'estudi i la validació dels projectes, procedents de tres situacions diferents, a les ciutats de Ferrara, Gènova i Torí. Com a resultat d'aquesta activitat, es va crear una base de dades, incloent dades sobre les eines i les metodologies emprades en cada un dels projectes. Aquesta metodologia va possibilitar l'aplicació del model a unes altres cinc ciutats. Es van organitzar dos fòrums entorn del tema de la gent jove.

Validació

El procés de validació ha permès aplicar el model a contextos diferents. Dins del propi projecte l'objectiu de la fase de validació era comprovar des dels punts de vista sociològic i econòmic les intervencions que en general es consideren com a bones pràctiques. La intenció era la de crear una metodologia unitària d'intervenció, per mitjà de línies de treball que inclouen instruccions que permetin als diferents territoris aplicar les seves pròpies intervencions amb eines d'ús senzill, però amb base científica.

Estudis de cas

Olympic Maghreb de GÈNOVA

L'objectiu principal del projecte és la prevenció secundària de la precarietat i la criminalitat de la ciutadania externa a l'UE, d'entre 12 i 21 anys d'edat, mitjançant la promoció de la seva independència i la seva maduresa.

El Club Olympic Maghreb és un centre, gestionat pel comitè local de l'UISP, dirigit a persones de fora de l'UE, menors d'edat, majoritàriament originàries del nord d'Àfrica, sovint il·legals; amb prou feines hi ha persones d'altres ètnies. Viuen a la ciutat en condicions penoses, sovint amb alt risc d'implicar-se en activitats delictives i en ocasions amb permanència en centres d'internament de menors. El Club, per mitjà d'un conveni amb l'ajuntament de Gènova, té la seva oficina al cor del centre històric i ofereix a uns 120 participants una gamma de possibilitats relacionades amb les seves necessitats personals o de petit grup.

"*Centre de serveis de llindar baix*" pot ser la definició de la principal activitat del centre. Al club, les persones menors poden usar serveis com les dutxes per a higiene personal, bugaderia i assecat de roba, cura, sopar o alberg. L'Olympic Maghreb Club és un centre multifuncional que pretén d'una banda donar solució a problemes urgents i, per altra, promoure els recursos i competències de les persones i dels grups, afavorint la socialització, l'autopromoció i la capacitat d'autoorganització. Totes les intervencions van encaminades a l'objectiu del projecte: 1) el centre de serveis de llindar baix; 2) el centre d'activitats educatives, recreatives i socialitzadores: cap al vespre (6-10 pm) les persones usuàries participen en activitats adequades per a la seva edat, com esports (especialment futbol) dins i fora del club, activitats musicals, cinefòrums, TV vídeo, festes folklòriques, etc.; 3) ajut educatiu a menors que tenen necessitat o interès per l'estudi, la feina, les institucions o el Servei Nacional de Salut; 4) inserció laboral. Hi ha 4 persones educadores, 2 persones voluntàries i una de dedicada a la coordinació.

FERRARA Il corpo va in città (*El cos va a la ciutat*).

Implicació de grups informals de gent jove en la planificació del territori

El projecte "Il corpo va in città", ara convertit en associació, centrat en la planificació participativa de la ciutat, es va aplicar a Ferrara: implica a la ciutadania

nia en la presa de decisions relatives a les reestructuració dels espais i dels carrers residencials per mitjà d'enquestes, laboratoris de planificació de la ciutat, informació i animació. L'aspecte distintiu del projecte és la proposta del cos com a analitzador de la qualitat de vida a la ciutat: “el cos del que parlem és el dels moviments diaris, que es coordina per pujar empits o vorades, que juga, va en bicicleta, patina, s'asseu, dóna la mà, fa amics i practica esport” (Balzani, Borgogni, 2001, pàg. 82).

El grup director del projecte, desenvolupat en cooperació amb el Comitè de l'UISP i la Facultat d'Arquitectura de Ferrara, és interdisciplinari i està format per persones del camp de l'educació, la psicologia, l'arquitectura i l'educació física. Les accions aquí descrites es dirigeixen a adolescents o a persones adultes joves implicades en la planificació de la ciutat.

Les accions desenvolupades estaven

- una dins l'Agenda Local 21, en la qual participaven estudiants de secundària i tenien com a finalitat planificar de nou els patis de les escoles.
- una al barri de Barco, a Ferrara; aquí la planificació informal del territori amb gent jove en el propi lloc (sobre bancs, sota els arbres, en els límits dels parcs públics) s'incloïa en un estudi més ampli, l'objectiu del qual era investigar la percepció que tenien del barri tant les persones que porten temps vivint en ell, com les noves. Van seguir a l'estudi uns tallers de carrer amb gent jove i la planificació de tallers amb persones adultes seleccionades.

El mètode, consistent a “enganxar” i implicar la gent jove, s'ha basat en l'ús mixt d'eines i materials “pobres” i de tecnologia avançada. Aquests projectes es van desenvolupar en col·laboració amb l'“Àrea Jove”, un servei de l'Ajuntament de Ferrara dirigit a la gent jove.

A la fase inicial de sensibilització, basada en grups de carrer, la va seguir una enquesta sobre la planificació de la ciutat, que parteix del mètode de “mapes conceptuals” de Kevin Lynch (1960) i del sistema d'enquesta de qualitat percebuda desenvolupat pel Departament d'Arquitectura de la Universitat de Ferrara; aquest últim permet construir plànols basats en els sentits i les sensacions.

Aquestes estratègies de planificació d'espais urbans van assolir els objectius i resultats següents: oferir models de metaprojectes a l'Administració pública,

El paviment d'una vella zona esportiva a Ferrara serveix per esbossar el projecte d'intervenció en aquesta zona. (Foto: Cristina Guidi i Valeria Stacchini)

compromesa amb la seva execució; ajudar la gent jove a recórrer camins propis de ciutadania amb protagonisme; a noves figures professionals (els anomenats “actors ocults”) que van sorgint, en el sentit del terme utilitzat per E. Morin (1986), compartint diferents sistemes de coneixement; sensibilitzar la gent jove sobre l'entorn en el qual viuen i de la planificació i realització d'algunes de les intervencions de planificació proposades.

TORÍ Prima & Dòping

La idea procedia d'un projecte anterior, finançat per la Comunitat Europea i denominat “Dràcula no beu droga”, desenvolupat a les ciutats d'Avellino, Siena i Torí. El principal objectiu és sensibilitzar el major nombre de persones joves en el tema de l'enverinament per drogues, per mitjà de la seva implicació directa en la definició i creació dels codis de comunicació més apropiats entre les persones joves, desenvolupat a partir de la seva realitat, dels seus valors i del seu llenguatge. El projecte estava dirigit a estudiants d'alguns centres de secundària.

El projecte inclou una campanya de sensibilització i d'informació organitzada per la gent jove i per a la gent jove sobre temes relacionats amb l'enverinament per drogues i amb el dopatge en l'esport. En el treball educatiu hi prenen part sovint persones de la seva mateixa edat, la qual cosa és especialment útil en la fase de contacte, a l'hora de formar un grup i per apropar-se al llenguatge i als continguts.

Nois participant en el projecte Prima&Dòping de Torí discuteixen en cercle. (Foto: Stefania Trevisani)

Els resultats aconseguits: informar dels problemes i dels perills relacionats amb les drogues, així com els grans grups de joves afectats per la droga. Influència positiva en la percepció que té la gent jove del que és sentir-se bé psíquicament i físicament i, com a conseqüència, de l'elecció del seu mode de vida; obtenir documents sobre drogues noves que probablement tinguin gran influència. El resultat va ser la creació d'eines de comunicació com una pàgina web i fullets.

“Expansió”

Els continguts i mètodes dels tres projectes van permetre passar a una fase d’“expansió” en la qual cinc comitès de l’UISP van desenvolupar projectes similars: Campobasso, Livorno i Orvieto van escollir l’acció “Joves i per a joves contra el dopatge”; Nova Siri i Pesaro van escollir l’acció “Implicació de la gent jove en la planificació del territori” com a model.

Mètode d’avaluació (extracte de l’informe final d’avaluació) (UISP, 2005)

El mètode d’avaluació pretenia integrar un sistema econòmic/empresarial amb un altre de naturalesa socio-lògica, en coherència amb la lògica multicultural, essencial per al desenvolupament d’una organització sense ànim de lucre com és l’UISP.

En termes generals, el concepte de *Bona Pràctica* descriu el mètode en què s’estructura i es desenvolupa un programa, una acció o una mesura, i testimonia que: té una influència tangible; aplica canvis duradors;

es pot repetir potencialment; gaudeix d’un grau alt d’innovació.

Els criteris bàsics de l’avaluació de la bona pràctica d’un projecte són: participació; realització del projecte; puntualitat; continuïtat temporal, creixement/modularitat dels projectes amb continuïtat temporal, correcció i regularitat administrativa; sostenibilitat econòmica.

A fi d’investigar aquests criteris, es va dividir el format d’avaluació en quatre parts diferenciades: 1. Definició de Bona Pràctica; 2. Anàlisi del context; 3. Característiques del projecte; 4. Treball en xarxa; 5. “Empoderament” (de l’anglès *Empowerment*).

Probablement només serà possible realitzar una avaluació de l’impacte d’aquí alguns anys, bé dins o fora de l’associació, en els llocs en els quals es va realitzar la fase d’extensió i en d’altres contextes. Tanmateix, el resultat és evident pel que fa a qualitat i continguts, en vista de l’ús de metodologies transversals en operacions de divers contingut dirigides a la gent jove. L’èxit de l’experiència el poden avaluar els qui gestionen els projectes partint de les sensacions de la gent jove implicada. Des del punt de vista de l’associació que va promoure el projecte, l’UISP, va significar entrar al “planeta de la gent jove” per mitjà de múltiples iniciatives dirigides a ells, intentant sistematitzar les diferències, oferint-los autopromoció perquè fossin els principals implicats en les seves pròpies opcions. El projecte va validar experiències consolidades en alguns territoris, que es van poder estendre a d’altres, segons els paràmetres experimentats. Es va crear també una base de dades per recollir la informació dels projectes, que l’associació ha anat processant aquests anys.

Conclusions

Les polítiques del benestar, del tercer sector i de l’esport s’han desenvolupat per camins separats a Itàlia fins als anys 80; a partir de llavors, gràcies també a la influència de la promoció de polítiques de participació i a l’afirmació dels drets a nivell internacional, s’ha produït una ràpida evolució –malgrat que les decisions polítiques no hagin estat sempre coherents– cap a una major sinergia entre els tres àmbits, coincidint amb la confirmació d’una lògica de la subsidiarietat que ha implicat als ens locals amb l’associacionisme de manera més directa. Aquest desenvolupament ha implicat també a la part del sistema esportiu que desenvolupava projec-

tes de promoció social i que fins a aquell moment amb prou feines comptaven amb el reconeixement de les institucions. Les lleis promulgades entre 1998 i 2000 han permès que aquelles organitzacions esportives siguin reconegudes també com a organitzacions de promoció social per al desenvolupament d'accions emmarcades en projectes integrats i a gran escala.

El projecte descrit constitueix un exemple des de diversos punts de vista: és la unió d'una xarxa de connexions entre les noves sensibilitats a nivell internacional i a nivell local; presenta una gamma d'accions representatives dels àmbits en els quals l'esport, entès com a promoció social, forma part significativa de les polítiques de benestar; els mètodes impliquen la gent jove i es poden reutilitzar com a bones pràctiques en d'altres contextes; avaluat tant des del punt econòmic com des del sociològic, defineix criteris de seguiment de la sostenibilitat per a altres projectes d'aquest tipus; ofereix, finalment, instruments concrets no només per desenvolupar accions, sinó també per orientar polítiques integrades del benestar, en les quals l'esport és part determinant de la solució dels problemes de la promoció social.

Referències bibliogràfiques

- Balzani, M. i Borgogni, A. (2003). The Body Goes to the City project: Research on safe route to school and playgrounds in Ferrara. A R. G. Mira, J. M. Sabucedo Cameselle i J. Romay Martínez (eds.), *Culture, Environmental Action and Sustainability*, (pàg. 313-324). Hogrefe&Huber, Cambridge (MA-USA) i Göttingen (GER).
- Barbetta G. P. (1996). *Senza fine di lucro*. Bologna: Il Mulino.
- (2000). *Il settore non profit italiano*. Bologna: Il Mulino.
- Barbetta G. P. i G. Schena (ed.) (2000). *Regolazione e controllo nelle organizzazioni non profit*. Bologna: Il Mulino.
- Buscarini, C.; Manni, F. i Marano, M. (2006). *La responsabilità sociale e il bilancio sociale delle organizzazioni dello sport*. Milano: F. Angeli.
- Ferrari, M.; Porro, N. i Russo, P. (2001). Sport and Welfare State in Italy. A K. Heinemann (ed.), *Sport and the Welfare Policies*. Schorndorf: Hofmann & Schattauer, pp. 253-294.
- Lynch, K. (1960). *The Image of the City*. Cambridge MA, MIT Press., Versió espanyola: 1984, *La imagen de la ciudad*, México, D.F.: GG
- Moini, G. (2001). *Welfare e salute*. Roma: SEAM.
- Morin, E. (1986). *La Méthode*, III Volume. Paris: Seuil. Versió espanyola: (1981), *El método*. Madrid: Cátedra.
- Porro, N. (1999). Sport per tutti nella società del nuovo welfare, *Qualità Equità*, 13, pp. 109-126.
- (2005). *Cittadini in movimento – Sociologia dello sport non profit*. Molfetta: La Meridiana.
- Ranci C. (1990). *Appartenenza e cultura del volontariato*. Milano: Movi.
- UISP (2005). *UISP and Young People: Models of Social Prevention and Protection (English version)* UISP Methodological Guide, Rome: Rosa Uliana, L., editor.

Continguts i models d'elaboració de la informació esportiva a la premsa escrita. Resultats d'un estudi comparatiu internacional

THOMAS HORKY

Doctor

Institut für Kommunikations- und Medienforschung. Deutsche Sporthochschule Köln (Alemanya)

thomas@horky.de

Resum

Encara que l'esport és un dels temes més destacats en els mitjans de comunicació de tot el món, les investigacions internacionals sobre la informació esportiva són més aviat escasses. En aquest article es presenten els resultats d'un estudi sobre la informació esportiva internacional als diaris de sortida diària amb dades recopilades a deu països diferents. En l'estudi exploratori de camp es va analitzar la distribució dels temes, els principis de construcció dels continguts així com d'altres criteris de qualitat de la informació esportiva en tres tipus diferents de diaris. A més del predomini del futbol, sobretot de les figures masculines, en l'International Sports Press Survey s'ha comprovat l'existència d'una tendència a la globalització en la premsa esportiva, elaborada en general amb poca cura periodística.

Paraules clau

Esport i mitjans de comunicació; Qualitat; Premsa escrita; Estudi internacional; Futbol.

Abstract

Contents and Patterns of the Construction of Sports Reporting in Print Media - Results of an International Comparing Survey

Sport is world-wide one of the most important media topics, however internationally investigations of sport reporting so far are rather. In this contribution the results of a study for international sport reporting in daily papers are presented with data from ten different countries. The explorative field study examines the distribution of topics, the construction principles of contents as well as further quality criteria of sport reporting in three different types of newspapers. Apart from the dominance of football and above all male sport stars the International Sports Press Survey proves a globalization of sport reporting with small journalistic care.

Key words

Mass media sport; Quality; Printed press; International study; Football.

Introducció

L'esport és un dels temes més importants en els mitjans de comunicació de tot el món. En la majoria dels països, les retransmissions en directe dels grans esdeveniments esportius solen obtenir les majors quotes d'audiència i una gran participació global en el mercat. Així com pel que fa a la televisió es disposa de gran quantitat de dades sobre l'esport en els mitjans, l'àrea de la premsa escrita tot just ha estat investigada en l'àmbit internacional. Es dona també als diaris la simplicitat temàtica i la falta d'orientació cap al problema de la informació que s'observa

en televisió? Hi ha diferències nacionals en la informació esportiva entre els diferents països o es basa l'esport en la premsa escrita de tot el món en uns principis d'elaboració similars? Fins al moment amb prou feines hi ha en la investigació científica respostes a aquestes preguntes. Aquest article vol ajudar a cobrir el buit existent.

Després de fer una revisió de la literatura existent i presentar la perspectiva teòrica, s'exposa el disseny d'un estudi internacional de la cobertura informativa de l'esport en la premsa escrita de tot el món. Els resultats, publicats per primera vegada el novembre de 2005 a Co-

penhaguen,¹ es mostren en aquest article des d'una perspectiva internacional i en alguns casos amb un enfocament nacional referit a Alemanya, per passar finalment a la seva discussió i evaluació.²

Estat de la qüestió

En un primer moment, les investigacions sobre l'esport en la premsa escrita a Alemanya es basaven la majoria de les vegades en anàlisi de contingut de diaris quotidians (Laaser 1980; Binnewies 1983; Becker 1983a). Amb l'arribada de revistes més orientades a la qualitat com SPORTS i la reacció dels mitjans impresos a la creixent importància de la televisió esportiva es va revifar de nou la discussió i l'interès per aquestes investigacions (Bizer, 1988; Fey, 1994). A més, aquestes cada vegada es van centrar més en les informacions de les agències de notícies com a base informativa per als mitjans impresos (Muckenhaupt, 1990; Niemeyer i Wilke, 1998). Els articles es limitaven en la majoria dels casos a recollir dades bàsiques com freqüències estadístiques o a presentar informes basats en la pràctica, no es tractava en cap cas l'aspecte internacional de la informació.

La investigació va adquirir nous caires qualitius quan es va introduir el concepte de la *construcció de la realitat* produïda pels mitjans, la base dels quals pel que fa a l'esport va ser establerta per Becker (1983b). Les regles de construcció que aquest exposa per a la informació esportiva van ser analitzades de manera diferent per Tewes (1991) i Horky (2001) i descrites com a base d'una escenificació dels mitjans. Loosen (1998) va introduir en la seva investigació l'anàlisi dels factors que influeixen en les notícies referides a la informació esportiva.

Wipper (2003) ofereix una visió del canvi històric de la cobertura informativa de l'esport en la premsa escrita així com la seva situació actual, aprofundint més en el sensacionalisme, el culte a les estrelles i la tendència nacionalista, tres punts crítics centrals de la premsa esportiva alemanya. En la investigació de països de llengua anglesa s'arriba a resultats similars. Wanta (2006) ens presenta una visió general referent a qualitat, sexe, idioma i grau d'organització. Maguire (2006) i Whitson (1998) s'ocupen de l'aspecte del procés simultani d'una globalització i una construcció de la identitat nacional

mitjançant l'esport, centrant-se en l'esport masculí internacional d'elit.

A més de la falta d'una revisió actualitzada, sorprèn sobretot que, malgrat la globalització de l'esport i del mercat mediàtic, no existeixi encara cap treball que realitzi una comparativa internacional de la cobertura informativa de diferents disciplines esportives en la premsa escrita.³ Una primera aproximació es troba a Burk i Schauerte (2007), que presenta amb detall el mercat dels diaris esportius de tot el món. Queda per estudiar si es troben diferències nacionals en els models de construcció o si el concepte d'esport és en general idèntic o no. En resum podem afirmar que en els estudis sobre els mitjans de comunicació internacionals referits al tema de l'esport hi ha una llacuna d'investigació que s'intenta pal·liar, en part, en la que ara es presenta.

Marc teòric i observacions metodològiques

Per poder descobrir les peculiaritats nacionals de la cobertura informativa de l'esport en la premsa escrita, sembla raonable realitzar una aproximació a la teoria de la construcció de la realitat de l'esport mediàtic. El plantejament analitza el contingut de la informació examinant els criteris de construcció del missatge; és a dir, els models de treball periodístic.

Es considera funció primària del periodisme la presentació de temes per a la comunicació mediàtica actual. Aquesta es realitza d'acord amb els procediments operatius del sistema, no com a imatge de la 'Realitat'. Els mitjans subministren esbossos de la realitat; els seus periodistes construeixen la realitat. Aquesta construcció de la realitat dels periodistes se sotmet naturalment en gran manera a les condicions institucionals dels mitjans i a les normes i models professionals (Weischenberg 1998, pp. 61-67).

En el punt de mira es troba la comparació internacional d'aquests esbossos de la realitat en forma de temes, i les normes i models del treball periodístic. Els *modus operandi* del sistema de l'esport en la premsa s'orienten per la variable de la qualitat, garantida per diversos criteris de construcció. Weischenberg (1995, pàg. 139) resumeix que "suposaria una infravaloració dels lectors

¹ Veure Schultz Jörgensen (2005).

² En territori germanoparlant hi ha diverses publicacions de resultats parcials: veure Ternieden/Stukenbrock/Feicht (2006), Feicht/Stukenbrock/Ternieden (2006) i a Suïssa NZZ Online (2006) així com App (2006).

³ Sobre la globalització del periodisme esportiu, vegeu Frütel (2005). Per a la televisió disposem de diferents comparatives internacionals, vegeu Burk (2006), Goldmedia (2005) o televisió digital (2005).

el fet de presentar l'esport sense tenir en compte els barems de qualitat sobre els quals (encara) existeix un consens en la societat dels mitjans a l'hora de valorar les produccions periodístiques”.

La qualitat de la cobertura informativa de l'esport en la premsa escrita representa a més una funció necessària i complementària davant l'oferta dels mitjans audiovisuals. La qualitat delimita la denominada informació de fons, caracteritzada per una gran varietat de temes així com per una acurada resolució dels problemes provocats per la informació ràpida, orientada a l'esdeveniment. La qualitat de la informació esportiva en els mitjans es fa evident per la manifestació de diferents variables com la diversitat temàtica, l'orientació segons el sexe, la prevalença d'una estructura argumentativa de la informació, així com de l'orientació nacional o internacional de l'esdeveniment. És a més condició per al periodisme de qualitat en la construcció de la informació esportiva la utilització de fonts diverses i diferenciades com a base per a la informació, provant així una observació pròpia i aliena acurada del sistema. L'existència d'aquestes variables pot ser la base de la construcció mediàtica diferenciada de les diferents realitats (nacionals) de la premsa esportiva.

Encara que en observar els sistemes periodístics internacionals poden detectar-se clarament diferències en la “situació dels mitjans al món”, en el cos d'anàlisi disponible per a aquest estudi cal partir, no obstant això, del “tipus occidental-liberal” i per tant és viable una comparació dels criteris de construcció nacional –però tenint en compte les peculiaritats específiques del mitjà (Kleinstauber 1994)–. És per això necessari estudiar el tema de la investigació de l'esport en els mitjans diferenciant tipus de diari (supraregional, regional, local, sensacionalista), els diferents principis d'organització del qual (per exemple, temps de publicació, principis de vendes, distribució) influeixen en la construcció de la informació esportiva. A més, es pot suposar que, ja que els sistemes esportius de característiques nacionals es troben fortament ancorats en la tradició, poden aparèixer peculiaritats nacionals en els aspectes temàtics principals del contingut de les diferents modalitats esportives. Per aquest motiu, és necessari recórrer al diferenciat paisatge periodístic i, més concretament, a la tradició esportiva dels diferents països per arribar a les característiques nacionals de la construcció de l'esport en la premsa escrita, atesa la disparitat organitzativa o tradicional dels sistemes. Els altres principis de construcció per a la qualitat del periodisme esportiu no depenen, contràriament,

de les peculiaritats socials nacionals i altres característiques, ja que es pot suposar que els mitjans analitzats imposen estàndards de qualitat a la informació que permeten una revisió comparativa internacional. Partint de tot això sembla apropiada una anàlisi comparativa internacional de contingut sobre els mecanismes de construcció de l'esport en els mitjans impresos.

Disseny de l'estudi

El febrer de 2005 el director de projecte, Jens Sejer Andersen (Danish School of Journalism), va realitzar una primera crida a la col·laboració en un projecte internacional d'investigació sobre la cobertura informativa de l'esport en la premsa diària. Van respondre a la seva trucada participants de deu països: Austràlia, Dinamarca, Alemanya, Anglaterra, Noruega, Àustria, Romania, Escòcia, Suïssa i EUA. No van acudir finalment els dos oferiments de Kenya i Uganda, per la qual cosa en l'estudi van participar finalment representants de tres continents (Europa, Amèrica, Austràlia). A cada un dels països es van codificar per a la seva anàlisi, en la mesura possible, el diari de major venda al carrer (diari sensacionalista), el major diari supraregional de subscripció (diari de qualitat) i també el major diari regional; en alguns països es va completar el ventall nacional mitjançant altres diaris. Com a criteri de selecció es va agafar el nombre d'exemplars venuts, però aquesta dada es va utilitzar per motius econòmics de formes diferents als diferents països. La valoració dels diaris alemanys (*Frankfurter Allgemeine Zeitung*, *Süddeutsche Zeitung*, *Bild-Zeitung*, *Westdeutsche Allgemeine Zeitung*, *Hannoversche Allgemeine Zeitung* i *Hamburger Abendblatt*) es va realitzar a l'Institut für Sportjournalistik (HISpoJo) d'Hamburg. Es va fixar com a període d'estudi 14 dies (dues setmanes) entre abril i juliol de 2005; es va incloure en l'anàlisi la informació esportiva de 37 diaris quotidians.

Com a base per a aquesta anàlisi de contingut es va utilitzar un estudi de diaris escandinaus (Schultz Jörgensen, 2002), el sistema de categories del qual va ser millorat i completat en un procés de coordinació de tots els participants per recollir els interessos internacionals. Va ser necessari simplificar l'operacionalització de les categories a causa de la gran diversitat del paisatge periodístic i de les diferències en mode i forma de la informació als diferents països. Per aquest motiu, aquesta anàlisi pot utilitzar-se únicament com a primera base per a estudis posteriors.

Es va agafar com a unitat d'anàlisi un article de les pàgines esportives d'un diari, al qual se li va assignar en la codificació una categoria principal a cada variable. No es van codificar les notícies breus o telegràfiques, les fotos, les il·lustracions independents, els resultats estadístics (l·listat de resultats) o les indicacions de calendari. Es van tenir en compte un total de 13 variables al llibre de codis que recullen a més de les dades estadístiques dels articles, sobretot dades de contingut sobre el sexe de l'editor, el tipus de presentació, modalitat esportiva i tipus d'esdeveniment, el tema bàsic de l'article, la seva implicació geogràfica, la forma d'orientar el problema, el sexe dels objectes de la informació així com les fonts de la informació. L'adequació del sistema de categories es va comprovar mitjançant diversos tests previs als països participants i es va recollir, després de realitzar algunes petites modificacions, en un manual de codificació clar, homogeni per a tots els països. La introducció de dades es va realitzar a través d'una màscara d'Internet. En l'anàlisi de contingut es van incloure un total de 10.007 articles. (Vegeu *taula 1*)

Aquest complex estudi va estar finançat i dirigit pel Danish Institute for Sports Studies i el centre d'investigació associat a ell Monday Morning en col·laboració amb 'Play the Game', una conferència internacional d'esport i societat.

Resultats

En presentar els resultats s'ha de valorar especialment el caràcter internacional de l'estudi ja que només en dues variables es va apreciar una diferència entre els diaris alemanys i els restants.

Disciplines esportives i tema

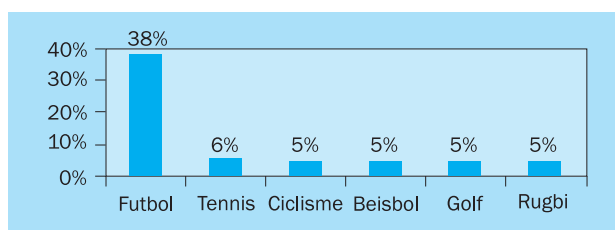
La comparació del contingut de la informació segons disciplines esportives demostra el predomini internacional del futbol en els mitjans impresos. Més d'un terç dels articles tractaven l'esport del futbol, la resta de les modalitats esportives ocupaven una petita proporció del conjunt de la informació. (Vegeu *figura 1*)

Encara que l'elecció del període de realització de l'estudi limita la validesa dels resultats, per exemple referent a esports d'hivern, el clar domini del tema del futbol va resultar des d'un principi sorprenent. L'avaluació dels temes per nacions mostra, no obstant això, el fort influx del futbol que hi ha als països europeus i que no es detecta en d'altres continents.

País	Nombre d'articles
Austràlia	1.131
Dinamarca	713
Alemanya	1.739
Anglaterra	1.392
Noruega	325
Àustria	872
Romania	467
Escòcia	1.193
Suïssa	661
USA	1.514
10 països	10.007

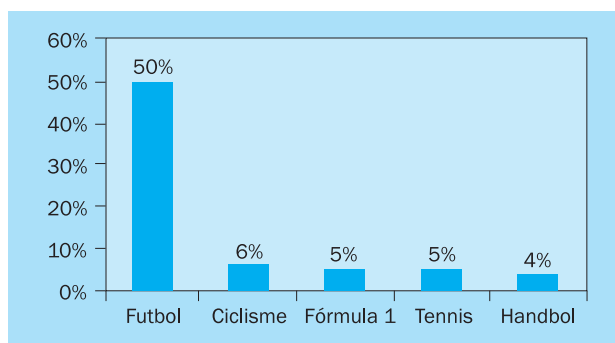
Taula 1

Nombre d'articles codificats

Figura 1

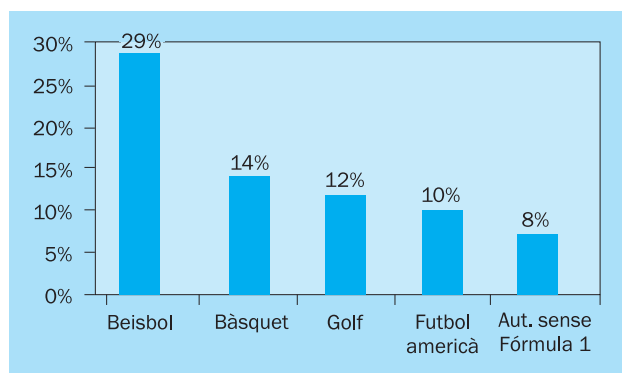
Informació sobre disciplines esportives, total
(n = 10.007 articles)

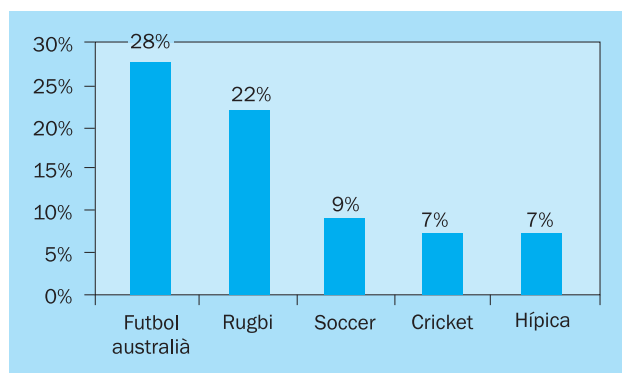
Figura 2

Informació sobre disciplines esportives, Alemanya
(n = 1.739 articles)

Fins i tot en anys en què no se celebren grans esdeveniments futbolístics com pot ser una Copa d'Europa o un Mundial, la meitat de tots els articles de la premsa periodística tracten de futbol. Fins i tot és major aquesta proporció a Noruega (56%), Escòcia (61%) i Romania (75%). A Alemanya, segueixen al futbol, a gran distància, ciclisme (6%), tennis (5%), Fórmula 1 (5%) i l'handbol (4%) (*figura 2*) La gran proporció d'articles

Figura 3

Informació sobre disciplines esportives, USA (n = 1.514 articles)

Figura 4

Informació sobre disciplines esportives a Austràlia (n = 1.131 articles)

sobre ciclisme s'explica pel període en què es va realitzar l'estudi. En aquell moment s'enfrontaven pel mallot groc Lance Armstrong i Jan Ullrich en el Tour de France per última vegada. Pel que fa a la Fórmula 1 les poques informacions puntuals que es troben giren entorn de carreres de diumenge; només el futbol era un tema diari.

En altres continents obtenim, al contrari, una llista de rangs totalment diferent dels esports preferits en els mitjans impresos: així a USA (*figura 3*) hi predominen el beisbol i el bàsquet als primers llocs per davant del golf. La temporada de futbol americà es trobava en la seva fase preliminar durant el temps de realització de l'estudi. A Austràlia (*figura 4*), d'altra banda, els diaris se centren sobretot en el futbol australià –una modalitat típicament nacional que en altres països no desperta absolutament cap interès. Aquesta forta tendència nacional en la construcció dels centres temàtics de la premsa escrita respecte a l'esport confirma així mateix els resultats de Burk (2006) en la comparació dels horaris de re-

transmissió de televisió a Europa. De fet només el futbol adquireix en els mitjans impresos la categoria d'esport global de mitjans.

La variable de la composició del contingut dels temes d'informació mostra que la premsa se centra en l'esport professional d'alt rendiment –sovint sense preguntar les causes i les conseqüències–: el 58% de tots els articles de tot el món analitzats tracta temàticament les competicions actuals –ja sigui informació prèvia o posterior. Rares vegades es presenten temes diferents a l'orientació pels resultats en l'esport d'elit actual. Això s'ha vist clarament als 1.741 articles dels sis diaris alemanys estudiats. Temes com la política de l'esport (113 articles), la cultura dels fans (49) o el dopatge (42) són més aviat secundaris. Amb prou feines es tematitzen a les pàgines esportives dels diaris assumptes com la relació del modern esport d'exhibició amb l'economia, les tendències als esdeveniments de relacions públiques i els immensos interessos (comercials) propis dels mitjans. Bé és cert que aquests temes apareixen en informes no inclosos a la secció esportiva sinó que ho fan entre la informació de mitjans o l'econòmica, però aquestes seccions no es van incloure en l'estudi. Des de la perspectiva esportiva de primera línia tampoc l'esport amateur o juvenil rep gran atenció malgrat els gairebé 24 milions de persones que són associades a la Confederació Olímpica Alemanya de l'Esport (Deutsche Olympische Sportbund): només sis de cent articles tracten aquests temes.

Sexe

Queda molt clara la conclusió que en el 86% dels casos el focus de la informació de tot el món se centra en el sexe masculí –fins i tot en un doble vessant–: els esportistes masculins són el centre d'una informació transmesa gairebé exclusivament per periodistes homes. Només aproximadament un 5% de tots els articles van ser escrits per dones. A Alemanya la proporció d'autors femenins en l'esport és encara menor: només un 2% aproximadament dels texts signats en els mitjans impresos analitzats estaven escrits per dones periodistes. Aquest desequilibri es reflecteix encara més en l'exemple del futbol: només un text de cada cent estava escrit per una dona. En el 3% de tots els articles relacionats amb el tema del futbol informaven dones en col·laboració amb algun company masculí.

Aquesta constel·lació varia una mica si ens apropem a Noruega, país de política marcadament neutral pel que

fa al sexe. Un de cada cinc articles recollits a les pàgines esportives dels diaris noruecs analitzats parlava de l'esport femení. Potser això es degui al fet que hi ha més articles escrits per dones que a qualsevol altre país (12%). Però fins i tot aquí la taxa de dones en la informació futbolística (8%) es troba per sota de la mitjana general. La major proporció d'informadores sobre futbol es recull en una nació en la qual aquest esport exerceix un paper secundari, però que com a esport escolar és practicat sobretot per dones; es tracta dels Estats Units. En els mitjans impresos americans estudiats es va apreciar que aproximadament el 20% dels texts de futbol estaven escrits per dones.

Aquests resultats concorden amb estudis anteriors similars sobre la proporció d'ambdós sexes en el periodisme esportiu (Wanta, 2006), però és convenient diferenciar els diferents mitjans de comunicació. En l'estudi a nivell mundial només es van valorar informes de la premsa escrita diària en els quals era possible determinar el nom de l'autor o autora; no es van poder categoritzar els texts o articles d'agència sense indicació de nom. Tampoc no es va incloure les moderadores de televisió o ràdio. Una explicació possible per al desequilibri existent pot trobar-se en el mode de reclutament de personal del periodisme esportiu, que pren els seus recursos de l'esport en el qual hi ha un clar predomini masculí (Schaffrath, 2002).

Fonts

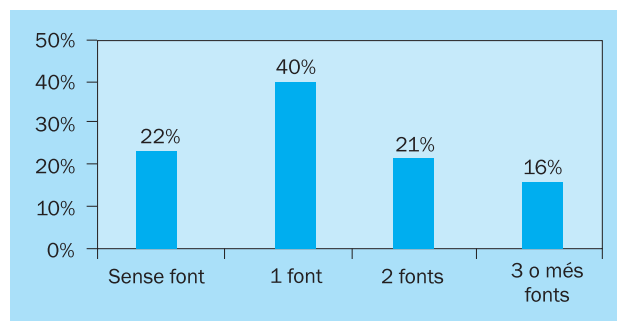
Una prova clara de qualitat en la construcció de l'esport en els mitjans és la quantitat i el tipus de fonts usades per tractar la informació. Com a font d'informació s'han d'utilitzar les diferents persones entrevistades durant la investigació realitzada així com cites d'altres mitjans. Les informacions ràpides, orientades per un esdeveniment actual, poden basar-se, atès el poc temps del que disposen per a la seva elaboració, només d'unes quantes fonts; recullen informació sobretot d'actors directes de l'esport, com poden ser esportistes, personal d'entrenament, gerents o funcionariat de l'esport. Per a un periodisme de qualitat en el sentit d'una informació de fons de caràcter argumentatiu són necessàries diferents fonts recollides també d'altres sistemes (política, economia).

L'estudi mostra que en el periodisme de la premsa escrita sembla haver-hi poc temps per realitzar una investigació àmplia i detallada: el 40% dels articles reco-

llits a tot el món només feien referència a una font, en més d'un 20% no se'n citava cap.

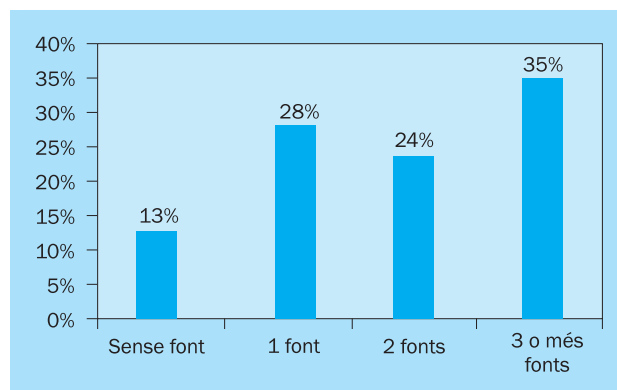
La figura 5 demostra que amb prou feines s'aplica el principi de qualitat periodística previst en el periodisme esportiu mundial de contrastar informacions amb una segona i fins i tot una tercera font; amb prou feines s'ha pogut trobar una investigació amb diverses fonts. Als sis diaris alemanys es detecta una tendència similar. En més d'un cinquè dels articles els autors no esmentaven cap de les fonts dels seus escrits, de fet amb prou feines una mica més del 20% cita tres o més fonts. Això suposa una petita superació del valor internacional recollit. És necessari diferenciar el resultat final de la investigació en el periodisme esportiu alemany per tipus de diaris: en els diaris de qualitat s'ha treballat periodísticament amb cura marcada, citant diverses fonts per als articles; al contrari, els diaris comercials regionals i els venuts al carrer citen menys fonts en les seves informacions.

Una excepció en l'ús de diferents fonts són els diaris analitzats als Estats Units d'Amèrica. (Figura 6)

Figura 5

Nombre de fonts citades (nre. =10.007 articles)

Figura 6

Nombre de fonts citades, USA (nre. =1.502 articles)

Aquesta visible desviació de les dades davant tots els altres països no és justificable des d'un punt de vista estadístic, per la qual cosa caldria, realitzar una revisió qualitativa. Es pot pensar en els següents motius: en comparació amb Europa el panorama periodístic d'USA presenta una estructura diferent, de manera que les diferències de manera i quantitat de la investigació poden tenir una justificació estructural. A més l'anàlisi realitzada a USA va recollir no només el diari de carrer *US Today* sinó també quatre diaris regionals i supraregionals; una possible causa pot ser, doncs, la selecció dels mitjans analitzats.

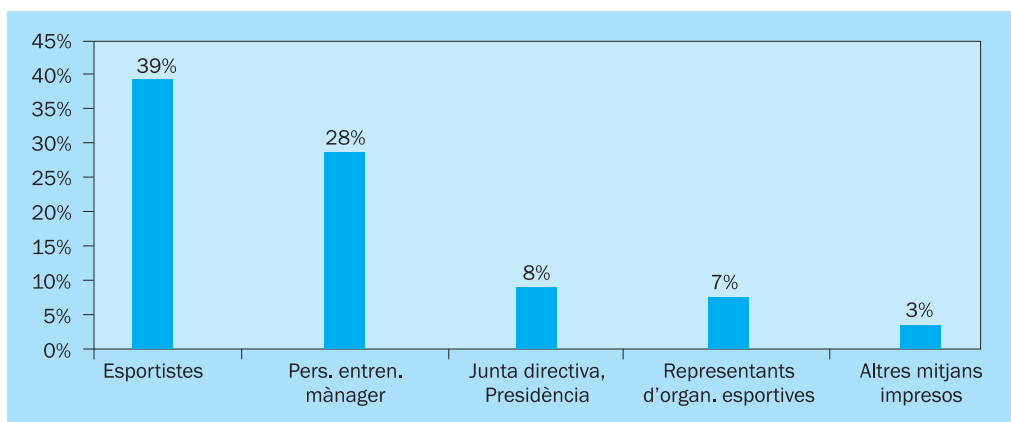
Un índex també interessant de qualitat en la informació esportiva en el periodisme imprès internacional són els diferents tipus de fonts en la investigació. Una informació de gran qualitat ha de basar-se en fonts d'origen divers per poder presentar perspectives diferenciades. No obstant això, els articles analitzats recullen majoritàriament les paraules del personal d'entrenament, esportistes i personal funcionari de les associacions del sistema esportiu. En la mitjana internacional s'han citat molt poques vegades persones que no estiguessin directament relacionades amb l'esport, com poden ser polítics i institucions governamentals (2%), economistes o associacions alienes a l'esport

(2%) o científics (1%). Aquesta manera de pensar i treballar del periodisme esportiu internacional, centrat principalment en el sistema, subministra uns resultats gairebé idèntics als dels diaris alemanys. En conjunt els resultats concorren en gran mesura amb les conclusions d'altres fonts que critiquen també en el periodisme actual la pobresa de les fonts i una gran proporció de publicacions de relacions públiques (vegeu *Message*, 2005). La gran pressió de l'actualitat (de les competicions) i la manca de personal a les redaccions sembla provocar en el periodisme esportiu diferències en la fonamentació de la informació. El significat d'una investigació profunda i àmplia, considerada com a mesura essencial de la qualitat en el periodisme, perd per tant rellevància en la informació esportiva internacional. (*Figura 7*)

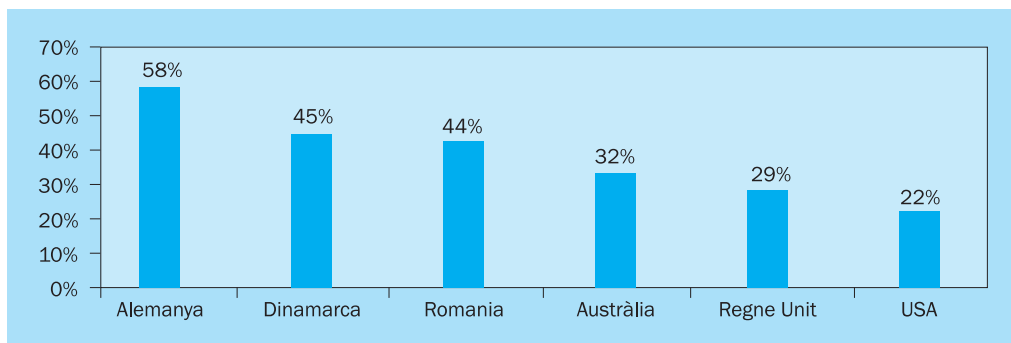
Orientació cap al problema

Únicament un 37% de la totalitat dels articles analitzats presenten una orientació cap al problema; és a dir tracten en primera línia els problemes subjacents i no solament els resultats. Hi ha diferències vistoses entre les diferents nacions en la manera amb la qual els periodistes s'apropen al tema. (*Figura 8*)

Figura 7
Tipus de fonts citades
(nre. = 10.007 articles)

Figura 8
Proporció d'articles orientats al problema diferenciats per països
(nre. = 10.007 articles)

La selecció dels diaris elegits a USA té el seu efecte sobre el tema de l'orientació al problema: encara que als EUA s'utilitza el major nombre de fonts, aquestes no deriven en informes orientats al problema, ja que Estats Units ocupa, amb el 22%, l'últim lloc de la valoració. La informació esportiva en la premsa escrita d'Alemanya va obtenir en la comparativa internacional, amb un 58%, el valor més alt en informes amb orientació a un problema. Això suposa d'una banda una alta qualitat de la cobertura informativa per a la premsa escrita analitzada i confirma per a Alemanya la tendència ja observada de proporcionar ofertes complementàries i una informació de fons vers els actuals mitjans de comunicació per ones. El criteri 'orientació al problema' requereix tanmateix una gran cura en la seva interpretació per la dificultat en el discerniment. N'hi ha prou per considerar un article orientat al problema amb què l'autor esmenti l'alineació de l'equip?, o és necessari que tematitzi de manera concreta conseqüències tàctiques, per exemple, de les lesions esportives? En quin moment és prou intens el tractament d'un tema com perquè es parli d'orientació al problema? Aquestes qüestions van plantejar inexactituds en la codificació.

Cal aplicar també aquests criteris per tal de valorar les diferències entre els diaris alemanys. Segons això, el 87% de tots els articles esportius de la *Süddeutschen Zeitung* s'orientaven al problema, el 75% a *Bild-Zeitung*, però només el 57% a *FAÇ*. Aquest irritant resultat de l'estudi es deu possiblement a la diferent qualitat de l'orientació al problema en els texts periodístics que es va fer notar en les divergències entre els diaris de qualitat supraregionals i el diari sensacionalista. Encara que ambdós tipus de premsa en el procés de codificació semblaven com orientats al problema, no va ser possible enjudiciar la qualitat d'aquests problemes. Caldria diferenciar en un estudi qualitatiu posterior, per exemple, entre l'elaboració argumentativa de problemes i la iniciació d'escàndols i descripció de conflictes sense esmentar les causes i les fonts. En futurs estudis hauria d'operacionalitzar-se i categoritzar-se, partint d'aquestes experiències, el paràmetre de *l'escenificació mediàtica de conflictes*.

Globalització i esdeveniments

La variable de la globalització dels centres temàtics va obtenir en la seva valoració primera uns resultats contradictoris: encara que, com es va esmentar

en l'apartat sobre els temes tractats, emergeixen clarament interessos nacionals i tradicions, en plantejar l'organització dels esdeveniments en els articles no es pot passar per alt a tot el món una internacionalització de la perspectiva. L'International Sports Press Survey demostra que als diaris analitzats, fins i tot un 55% se centraven en continguts de caràcter nacional, però a tot el món més d'un terç de tots els articles (35%) tractaven continguts internacionals. S'ha pogut realitzar a més una nova diferenciació dels articles que tracten esdeveniments internacionals segons l'origen de l'agent. També aquí destaquen en primer lloc atletes nacionals, provinents del país del diari (49%), però el 44% de les col·laboracions amb perspectiva internacional enfocaven la informació cap a atletes internacionals.

Als diaris alemanys analitzats la informació sobre esdeveniments internacionals ocupava una proporció del 35% del total de la informació. D'aquesta part fins i tot el 52% dels articles tractaven d'un esportista internacional o una esportista internacional, només en el 46% dels casos se centraven en atletes d'Alemanya. Això pot explicar-se per la disminució constant dels èxits dels atletes nacionals en algunes disciplines esportives, mentre el valor informatiu de les notícies de l'esport global va en augment. Així, per exemple, esportistes d'Alemanya competien fa alguns anys en campionats internacionals d'alt nivell, el Grand Slam en tennis o en partits decisius de la Copa d'Europa en futbol, en aquest moment són atletes d'altres països els que es troben en el punt de mira. Com que l'interès dels mitjans en esdeveniments esportius Wimbledon, Champions League i d'altres continua sent molt marcat, es reforça en els mitjans periodístics clarament la informació sense enfocament nacional.

En el conjunt de la base de les dades –encara que representi només una petita part de tot el panorama de la premsa– és notable que les pàgines esportives de la premsa quotidiana informin gairebé exclusivament de grans esdeveniments esportius internacionals, com el Tour de France, la Champions League o grans competicions i importants personalitats de l'esport, mentre que amb prou feines tracten els petits esdeveniments esportius, sobretot si els manca l'aspecte de l'esport d'alta competició. El fet que Nacions Unides (ONU) declarés com a gran esdeveniment l'any 2005 com "any internacional de l'esport i de la formació esportiva", només es va esmentar a tres dels 10.007 articles de tot el món analitzats.

Discussió i conclusions

Abans d'efectuar una valoració dels resultats, cal remarcar en la conclusió l'escassa amplitud de l'estudi. Malgrat la seva rellevància com a única anàlisi comparativa internacional d'aquest tipus realitzat fins al moment, queden clares les manques descrites, sobretot en el disseny de l'estudi. La selecció dels diaris es va basar en l'amplitud de la tirada, però en alguns països podríem considerar-la fins i tot arbitrària i es deu més aviat a motius d'economia en la investigació. Sobretot, el període de realització de l'estudi limita la significació dels resultats –per exemple per les variacions de les diferents temporades– tampoc aquí va ser possible, per motius econòmics, fer extensible l'anàlisi a un període d'un any o qualsevol altre termini de temps més representatiu. A més, falta l'homogeneïtat en l'anàlisi de l'article, la valoració de contingut del qual en la codificació va ser sovint molt difícil de determinar. No existeix, per exemple, una diferenciació de la informació esportiva per nuclis temàtics i altres criteris rellevants. L'absència de continents com Àsia o l'Àfrica amb altres sistemes mediàtics exigeix una continuació de l'estudi amb una major participació. Com és molt difícil elaborar altres dissenys d'anàlisi, pel seu caràcter internacional, és necessari afirmar finalment que l'anàlisi realitzada en aquesta forma pot considerar-se, malgrat les manques descrites, com a practicable i adequat.

El tipus i la situació de l'estudi semblen per tant no només adequats sinó, en vista de la creixent globalització dels mitjans i de l'esport, totalment necessaris (Frütel, 2005, pp. 92 i ss.). A més els resultats d'altres anàlisis, com per exemple, els índexs d'audiència de la televisió en els esdeveniments internacionals o l'acceptació del futbol a Europa,⁴ corroboren, malgrat totes les limitacions dels resultats, una certa validesa de l'estudi exploratiu.

Es podien esperar, segons els resultats de les investigacions actuals, fets com la importància internacional del futbol i el predomini en la major part dels casos de les figures esportives i entrenadors masculins en les competicions actuals; es confirmen les previsions ja existents (Becker 1983b; Wipper 2003; Wanta 2006). Destaquen en l'anàlisi internacional de la premsa escrita sobretot els resultats referits a la poca qualitat de la informació esportiva tenint en compte com a variables el número i el tipus de fonts, l'orientació al problema, així com l'increment de la globalització de la informa-

ció esportiva malgrat la diversitat nacional en els temes (disciplines esportives). La informació esportiva no es produeix, doncs, en illes nacionals, sinó que cal tenir en compte de la mateixa manera la perspectiva internacional de l'esport; també els estudis sobre la informació esportiva requereixen aquesta orientació i han de tenir en compte en el futur de manera reforçada la interdependència amb altres sistemes (Schwier i Schauerte, 2006). En aquest punt s'evidencia la gran importància del caràcter internacional de la investigació realitzada, que permet contemplar de manera més diferenciada els resultats d'específics nacionals i que deixa clara la diversitat dels principis constructius de l'esport segons els països.

Les variables de l'orientació al problema i el número i tipus de fonts posen a més de manifest que la informació esportiva en la premsa escrita en el context internacional presenta, sobretot en la diferenciació per tipus de diari, unes característiques diferenciades de construcció de la qualitat periodística. Primordialment els diaris suprarregionals d'abonats destaquen clarament per ser més orientats al rerefons i més ben plantejats des del punt de vista argumentatiu que altres mitjans impresos. Temàticament, sobretot a Europa, el focus d'atenció és el futbol, però la clara perspectiva internacional de la informació, que es dirigeix al seu torn a atletes internacionals, demostra un periodisme esportiu diferent del d'altres països, aspectes aquests que exigeixen una futura anàlisi detallada de la informació internacional.

Referències bibliogràfiques

- App, R. (2006). Medien-König Fussball. *St. Galler Tagblatt*, 4 agost 2006.
- Becker, P. (1983a). Ob FAZ oder Bild, Sport bleibt Sport - zur Bedeutungskongruenz der Sportberichterstattung. A H. Digel (ed.), *Sport und Berichterstattung*. (pp. 74-95). Reinbek: Rowohlt.
- (1983b). Sport in den Massenmedien. Zur Herstellung und Wirkung einer eigenen Welt. *Sportwissenschaft*, 13 (1), 24-45.
- Binnewies, H. (1983). Sportberichterstattung in den Tageszeitungen. A H. Digel (ed.), *Sport und Berichterstattung*. (pp. 114-122). Reinbek: Rowohlt.
- Bizer, P. (1988). Sportberichterstattung in den Printmedien. A W. Hoffmann-Riem (ed.), *Neue Medienstrukturen - neue Sportberichterstattung?* (pp. 137-143). Baden-Baden/Hamburg: Nomos.
- Burk, V. (2006). Fußball auf europäischen Bildschirmen. A E. Müller i J. Schwier (ed.), *Medienfußball im europäischen Vergleich*. (pp. 29-46). Köln: Halem.
- Burk, V. i Schauerte, T. (2007). Das Angebot von Sport in den Medien international. A T. Schierl (ed.), *Handbuch Medien, Kommunikation und Sport*. (pp. 69-80). Schorndorf: Hofmann.

⁴ Vegeu Goldmedia (2005) i Sportfive (2002).

- Digitalfernsehen (2005). Studie: Fußball ist Europas beliebteste Sportart im TV. *Digitalfernsehen*, 10 març 2005, http://www.digitalfernsehen.de/news/news_24066.html [Accés el 10.03.2005].
- Feicht, N.; Stukenbrock, C. i Ternieden, H. (2006). Ewig lockt der Fußball. *Journalist*, H. 5, 16-18.
- Fey, U. (1994). Linford Christie gegen Carl Lewis. Die Sportreportage in der F.A.Z. A J. Hackforth i C. Fischer (ed.), *ABC des Sportjournalismus*. (p.119-149). München: Ölschläger.
- Frütel, S. (2005). *Toy Department for Men. Eine empirische Studie zum internationalen Sportjournalismus*. Pulheim: MedienSportVerlag.
- Goldmedia (2005). Die neue Weltkarte des Sports: Europäer und Südamerikaner leben Fußball, Inder dagegen Cricket. *Pressemeldung*, <http://www.goldmedia.de> [Acceso: 11.05.2005].
- Horky, T. (2001). *Die Inszenierung des Sports in der Massenkommunikation. Theoretische Grundlagen und Analyse von Medienberichterstattung*. Jesteburg: XOX.
- Kleinstenberger, H.J. (1994). Nationale und internationale Mediensysteme. A K. Merten, S. J. Schmidt i S. Weischenberg (ed.), *Die Wirklichkeit der Medien. Eine Einführung in die Kommunikationswissenschaft*. (pp. 544-569) Opladen: Westdeutscher Verlag.
- Laaser, E. (1980). *Die Fußballweltmeisterschaft 1978 in der Tagespresse der Bundesrepublik Deutschland*. Berlin: Volker Spiess.
- Loosen, W. (1998). *Die Medienrealität des Sports. Evaluation und Analyse der Printberichterstattung*. Wiesbaden: DUV.
- Maguire, J. (2006). Sport and Globalization: Key Issues, Phases, and Trends. A A. Raney i J. Bryant (eds.), *Handbook of Sports and Media*. (pp. 435-446). New Jersey: Lawrence Erlbaum.
- Message (2005). PR & Journalismus. H.3.
- Muckenhaupt, M. (1990). Wörtlich abgedruckt oder selbst geschrieben? Der Einfluß der Nachrichtenagenturen auf den Sportteil der Tageszeitungen. A H. Allmer & M. Muckenhaupt (ed.), *Sportberichterstattung: Die neue Qualität des Mediensports*. (pp. 115-127), 4 (1).
- Niemeyer, M. i Wilke, J. (1998). Produktion von Sportnachrichten. Eine Untersuchung des Sport-Informations-Dienstes (sid) sowie ein Vergleich mit dem Angebot der Deutschen Presse-Agentur (dpa). A J. Wilke (ed.), *Nachrichtenproduktion im Mediensystem*. (pp. 9-53). Köln, Weimar, Wien: Böhlau.
- NZZ Online (2006). Die Sportpresse als "weltbeste Werbeagentur". *Neue Zürcher Zeitung Online*, 30 junio 2006, <http://www.nzz.ch/2006/06/30/em/articleE8KHJ.html> [Accés: 02-07-2006].
- Schaffrath, M. (2002). Sportjournalismus in Deutschland. A J. Schwier (ed.), *Mediensport. Ein einführendes Handbuch*. (pp. 7-26). Hoheneggen: Schneider.
- Schultz Jörgensen, S. (2002). Industry or independence? Survey of the Scandinavian sports press. *Mondaymorning*, Special Print, November 1-8.
- Schultz Jörgensen, S. (2005). The World's Best Advertising Agency: The Sports Press. *Mandagmorgen*, H. 37, 1-7.
- Schwier, J. & Schauerte, T. (2006). Ökonomische Aspekte des Medienfußballs. A E. Müller i J. Schwier (ed.), *Medienfußball im europäischen Vergleich*. (pp. 13-28). Köln: Halem.
- Sportfive (2002). *European Football. Markets, Events, Clubs, Media, Brands*. Hamburg: Sportfive GmbH.
- Ternieden, H.; Stukenbrock, C.; Feicht, N. (2006). Globaler Sportjournalismus: Eine Männerwelt - beherrscht vom König Fußball in Europa. *Olympisches Feuer*, H. 2, 18-19.
- Tewes, G. (1991). *Kritik der Sportberichterstattung. Der Sport in der Tageszeitung zwischen Bildungs-Journalismus, Unterhaltungs-Journalismus und "1:0-Berichterstattung" - Eine empirische Untersuchung*. Tesis doctoral no publicada, Universität Düsseldorf.
- Wanta, W. (2006). The Coverage of Sports in Print Media. A A. Raney i J. Bryant (eds.), *Handbook of Sports and Media*. (pp. 105-115). New Jersey: Lawrence Erlbaum.
- Weischenberg (1995). *Journalistik. Theorie und Praxis aktueller Medienkommunikation. Band 2: Medientechnik, Medienfunktionen, Medienakteure*. Opladen: Westdeutscher Verlag.
- (1998). *Journalistik. Theorie und Praxis aktueller Medienkommunikation. Band 1: Mediensysteme, Medienethik, Medieninstitutionen*. Opladen: Westdeutscher Verlag.
- Whitson, D. (1998). Circuits of Promotion: Media, Marketing and the Globalization of Sport. A L. A. Wenner (ed.), *MediaSport* (pp. 57-72). London/New York: Routledge.
- Wipper, H. (2003). *Sportpresse unter Druck. Die Entwicklung der Fußballberichterstattung in den bundesdeutschen Printmedien*. Conferència inaugural. Freie Universität Berlin.

La cobertura mediàtica de les dones esportistes amb discapacitat. Anàlisi de la premsa diària de quatre països europeus durant els Jocs Paralímpics de Sydney 2000*

ERIC DE LÉSÉLEUC
Maître de Conférences
Université de Montpellier 1
(França)
eric.deleseleuc@univ-montp1.fr

PAPPOUS ATHANASIOS
Senior Lecturer
Centre for Sports Studies
University of Kent (Regne Unit)
sakis_pappous@yahoo.es

ANNE MARCELLINI
Maître de Conférences
Université de Montpellier 1
(França)
anne.marcellini@univ-montp1.fr

Resum

Les investigacions sobre la mediatització de les dones esportistes mostren, per una banda, que aquestes estan menys representades que els homes, per una altra, que la seva imatge està fortament sexualitzada. A més, en contraposició amb els homes, els articles dels que són objecte les presenten generalment en el seu paper de mare, esposa, etc.; és a dir les emmarquen en ambients no esportius. Per afegiment, sabem que en certs punts el tractament mediàtic d'esportistes amb discapacitat és diferent al dels qui no la tenen. Però quines peculiaritats apareixen en el tractament mediàtic de les dones esportistes discapacitades? L'estudi de la cobertura de premsa dels Jocs Paralímpics (Sydney 2000) presentat aquí (basat en una anàlisi qualitativa i quantitativa de 108 articles editats per diaris alemanys, anglesos, espanyols i francesos) mostra que, contràriament al que s'esperava, les dones esportistes amb discapacitat no estan quantitativament menys representades que els homes. Per tant, en aquest cas no hi ha estigmatització per ocultació específica. Tanmateix, aquesta adopta formes més insidioses. L'anàlisi dels elements qualitatius dels reportatges i de les fotos mostra que, efectivament, les dones apareixen fortament "infantilitzades" i "trivialitzades" (Jones, 1999) als diaris que cobreixen els Jocs Paralímpics.

Paraules clau

Discapacitat; Esport; Premsa escrita; Mitjans de comunicació; Jocs Paralímpics; Sociologia.

Abstract

The Mediatization of Sports Women with Disability. Newspapers Analysis from Four European Countries during the Sydney's 2000 Paralympics Games

Data concerning mediatization of the female athletes are showing that on the one hand, women are less represented than men and, on the other hand, their image is frequently sexualized. In addition, contrary to men, media often focuses on their social roles as mother, wife, etc., i.e. female athletes are frequently portrayed in scenes non related with the sport dimensions. It is also known that media treatment of disabled athletes is quite different from those of others athletes. But, which are the peculiarities concerning media treatment of female athletes with disabilities? In the present study a qualitative and quantitative analysis of the Paralympic Games in Sydney 2000 has taken place, including 108 articles from German, English, Spanish, and French newspapers. Our data shows that, contrary to what was expected, women with disabilities are not specially underrepresented compared to men; quantitatively there is no presence of a specific stigmatization. But a qualitative analysis of texts and photos shows that a stigmatization process is taking place through a more insidious form: the female Paralympic athletes are largely "infantilised" and "trivialized" (Jones, 1999) in the newspapers which cover the Paralympic Games.

Key words

Disability; Sport; Newspapers; Mass media; Paralympics Games; Sociology.

* Els autors d'aquest article formen part de Jeune Equipe 2516 : Santé, Education et Situation de Handicap de la Université Montpellier1.

Introducció

A causa del ràpid desenvolupament de les activitats físiques adaptades en els últims vint anys, s'ha difós i institucionalitzat àmpliament la pràctica de l'esport de les persones amb discapacitat que segueix el model esportiu de la superació de marques. Les competicions esportives específiques que enfronten en nombroses disciplines a persones amb discapacitat, s'han multiplicat passant del nivell local al nivell internacional. A França, i a nombrosos països europeus, les institucions esportives es van organitzar en els seus inicis a partir de les classificacions mèdiques de les deficiències: la *Fédération Française Handisport* per a persones amb discapacitat física en una primera fase, i en una segona fase també per a invíds, la *Fédération Française du Sport Adapté* per a deficients i persones amb malalties psíquiques, la *Fédération Sportive des Sourds de France* per a deficients auditius. En l'últim decenni del segle xx va veure la llum el Comitè Internacional Paralímpic (IPC) en proposar el reagrupament de totes les persones esportistes amb discapacitat en el marc d'un esdeveniment internacional d'alt nivell: els Jocs Paralímpics. Aquest esdeveniment esportiu comença a beneficiar-se de certa cobertura mediàtica, major que en d'altres competicions esportives per a les persones amb deficiències. Què pot mostrar-nos l'anàlisi d'aquesta cobertura mediàtica?

En un primer moment, el que crida l'atenció del tractament mediàtic dels Jocs Paralímpics és l'afany reiterat a garantir que els Jocs Paralímpics i els Jocs Olímpics rebin el mateix tracte. La insistència sobre el mateix calendari, el mateix lloc de celebració de les proves, l'allotjament d'esportistes a la mateixa vila olímpica subratllen constantment aquesta lògica igualitària. Però convé examinar aquests discursos en vista dels treballs ja realitzats sobre temes similars, especialment als Estats Units: els i les esportistes discapacitats d'alt nivell són objecte de menor cobertura mediàtica que els seus homòlegs sense discapacitat.

Actualment disposem de coneixements avançats científics en Psicologia social i en Psicologia de la discapacitat (Barnes *et al.*, 1999; Olivier *et al.*, 1998; Bogdan *et al.*, 1989; Ruiz, 2005) que demostren, des de fa ja molts anys, que les persones amb discapacitat són objecte de representacions socials globalment negatives en les societats europees (són “menys” que les persones “normals” o “vàlides”) i, en conseqüència, són objecte

d'una forma d'estigmatització en la societat (en el sentit de Goffman, 1963).

Els treballs psicològics i psicosociològics sobre la temàtica “esport i discapacitat”, desenvolupats principalment en l'àrea acadèmica de Ciències de l'Activitat física i de l'esport van demostrar que les persones discapacitades esportistes presentaven una autoestima més positiva que les no esportistes, i que progressivament aconseguïen reconstruir-se una identitat social positiva malgrat l'estigmatització, en allunyar-se de les representacions socials comunes de la discapacitat (Taub *et al.*, 1999, 2004). Es manifesta així que la pràctica de l'esport forma part d'un procés de desestigmatització de la discapacitat i de les persones discapacitades, tant per a elles mateixes com per al seu entorn social. Per tant, fer esport contribueix al procés d'integració social d'aquestes persones (Marcellini *et al.*, 2003).

La investigació sobre la mediatització i la comunicació (Akoun, 1998; Bourdieu, 1996; Trowler, 1996) ha demostrat, a més, que els mitjans de comunicació tenen un paper fonamental en la producció i reproducció de les representacions socials, així com en el reforç de les normes i de les actituds presents a les nostres societats.

Partint d'aquests tres supòsits teòrics, es pot pensar que els mitjans de comunicació exerceixen un paper importantíssim en el procés d'estigmatització i de desestigmatització de les persones discapacitades, segons el lloc que els dediquin i els texts i imatges que produeixin sobre això, els aspectes que escullin tractar o els que ometin.

Generalment, la qüestió teòrica que articula des d'aquest moment els temes de l'esport de les persones discapacitades i dels mitjans de comunicació pot ser formulada així:

En quina mesura intervenen els mitjans de comunicació en els processos d'estigmatització o de desestigmatització de les persones discapacitades a través de la cobertura mediàtica dels esdeveniments esportius que els hi dediquen?

Aquesta pregunta general pot desdoblar-se de la següent forma: Els mitjans de comunicació concedeixen espai a les persones amb discapacitat? Quin és aquest espai? Quines són les representacions socials de la discapacitat transmeses pels mitjans? Aquestes representacions socials contribueixen al procés d'estigmatització o desestigmatització de les persones discapacitades? Exis-

teixen diferències significatives sobre això entre els diferents països europeus?

Aquest és el plantejament general en el que s'integra la investigació, tema d'aquest article. Però aquest no s'ocuparà de tot el conjunt de les preguntes ja que no han estat tractades encara en la seva totalitat. Tal com es desenvolupa en l'apartat sobre la perspectiva teòrica i les hipòtesis, aquest article, partint de les consideracions generals exposades, se centrarà específicament en el tractament mediàtic de les dones esportistes discapacitades en la premsa escrita que va cobrir els Jocs Paralímpics de Sydney 2000.

Marc teòric i hipòtesi

L'examen de la literatura científica que tracta dels mitjans de comunicació i la discapacitat o, més encara, dels mitjans de comunicació, la discapacitat i l'esport, permet observar coneixements ja establerts. La premsa escrita, la televisió o fins i tot el cinema han realitzat diversos treballs sobre el tractament mediàtic de les persones discapacitades, esportistes o no.

Les conclusions revelen l'existència d'imatges estereotipades associades a les discapacitats com la compassió, o l'admiració, la victimització, el patetisme (Schantz *et al.*, 2001).

El fenomen del camuflament de certs tipus de discapacitats també apareix de forma repetida, camuflament que afecta especialment la deficiència mental i la paràlisi cerebral (Combrouze, 2000). Al contrari, les investigacions fan ressaltar la utilització exagerada de la cadira de rodes com a emblema i símbol de la discapacitat. Aquests resultats poden ser interpretats des del punt de vista de les normes d'acceptabilitat social: hi hauria discapacitats "mostrables" i altres que convindria ocultar (Lachal, 2000; Marcellini i de Leseleuc, 2001).

En termes de contingut, Lachal destaca, per exemple, que pel que fa a les persones amb discapacitat, el tema de la sexualitat no s'aborda mai, creant així una imatge asexual de les persones discapacitades, com si la definició social de la discapacitat considerés el sexe una qüestió secundària. Les conclusions sobre la mediatització d'esportistes amb discapacitat revelen que es parla poc de les dones i, sobretot, que se les mostra poc. Quan les esportistes discapacitades apareixen, són plans del rostre, al contrari de la posada en escena de l'esportista "normal" de la qual preferentment es mostra el cos i no la cara. Tot això fa pensar a certs autors com Schantz o Lachal que en els mitjans de comunicació hi

ha una lògica de deserotització del cos de la dona esportista discapacitada.

A més, s'observa una forta "nacionalització" en el tractament que fa la premsa escrita de l'esport de les persones discapacitades (Zola, 1991; Clogston, 1990). La premsa de cada país tendeix fortament a no parlar més que dels qui representen el seu país, seguint d'aquesta forma una lògica nacionalista. Aquesta tendència té relació directa amb una altra constatació: contràriament a com es tracten les proves esportives clàssiques, en referir-se a les de les persones amb discapacitat, els diaris parlen poc dels assoliments, dels rècords mundials i rarament esmenten els enfrontaments entre qui guanya i qui perd, les trapes, etc.

Gràcies a aquest examen de les dades provinents de la literatura, es demostra que els mitjans de comunicació no perceben l'esport de les persones amb discapacitat i als esportistes amb discapacitat de forma idèntica, malgrat que en un primer moment es podia pensar que la participació en l'alta competició permet transformar positivament la imatge social de les persones discapacitades en aproximar-la a la d'"esportistes". A més, com ja ha estat assenyalat, el tractament canvia d'un país a l'altre (Schantz, 2001; Marcellini i de Léséleuc, 2001). Algunes investigacions han observat sistemes de categorització implícits i convé justament aclarir què es valora i què, al contrari, es desvalora (fins i tot s'elimina) en la realitat esportiva de les competicions de les persones discapacitades. Això ajudaria a comprendre com s'organitza el procés de transformació de la imatge social de la discapacitat partint del context esportiu, on es realitza una desestigmatització de forma efectiva i, a l'inrevés, en quina mesura l'esport produeix o reproduceix una lògica d'estigmatització.

En resum, s'observa que:

- Existeixen alguns estereotips: la compassió, l'admiració, la victimització, el patetisme, etc. (Clogston, 1990).
- Es donen casos de camuflament de certes deficiències (la intel·lectual, la mental i la paràlisi cerebral) (Combrouze, 2000).
- Es dona una aparició exagerada de la cadira de rodes presentant-la com l'emblema de la deficiència, com si hi hagués discapacitats "mostrables" i d'altres que és millor ocultar (Lachal, 2000).
- Més específicament amb referència a persones discapacitades: mai no es parla de sexualitat (Lachal, 2000).

- Més concretament referent a les dones discapacitades esportistes: en primer lloc es parla poc de les dones i sobretot no són mostrades. I quan ho són, només es veu el rostre, mentre que en la cobertura mediàtica de l'esport és al revés, s'enfoca molt més el cos femení que el rostre. Duncan (1990) i Robinson (2002) observen que, a l'inrevés, les fotografies de la premsa esportiva realcen les característiques físiques femenines (cabell llarg, maquillatge, natges, malucs, pits). De tot això es conclou que els mitjans de comunicació desposseeixen la dona discapacitada del seu erotisme i de la seva feminitat.
- També pel que fa a les dones esportistes: Dimitreescu (2006) indica que són "infantilitzades", en esmentar la seva vulnerabilitat, la seva sensibilitat i la seva fragilitat, mentre que Fullerton (2006) assenyala que, encara éssent persones adultes, els termes utilitzats evocuen la infantesa i l'adolescència, cosa que no és el cas dels homes esportistes. Així mateix, Frith *et al.* (2004) assenyalen que les dones són tractades pel seu nom de pila mentre que els homes ho són pel seu cognom. Finalment Hoover-Dempley *et al.* (1986) i Holland (2004) destaquen que amb freqüència són presentades des d'un punt de vista emocional (plorant o rient), mentre que els homes no. A part d'aquest procés d'infantilització, també són sotmeses a una forma de "trivialització" (Jones *et al.*, 1999). És a dir, en lloc de fixar l'atenció en aspectes esportius com els assoliments o l'entrenament, la premsa esportiva parla més d'aspectes no esportius com la família, la vida quotidiana o fins i tot les seves relacions fora del context esportiu.

Així doncs, podem formular la següent hipòtesi general:

En la mesura que, d'una banda, com va demostrar Louveau (2000), al món esportiu les dones tenen dificultats per ser tractades amb igualtat, i per una altra, com demostren els treballs de Marcellini i de Léséleuc (2003), les persones amb discapacitat sofreixen un procés d'estigmatització social, la hipòtesi formulada aquí consisteix a pensar que les dones esportistes discapacitades sofreixen un procés d'estigmatització doble, per ser dona i a més per tenir una discapacitat. *Per tant, es pot formular la hipòtesi que el tractament mediàtic dels jocs paralímpics reproduirà certes formes de*

La cadira de rodes: un símbol de la discapacitat.
(Foto: <http://www.sxc.hu/photo/499335>)

l'estigmatització social soferta per les dones discapacitades esportistes.

Més exactament, pel que fa a aquest article, una subhipòtesi permet caracteritzar les formes de l'estigmatització que sofreixen. Tenint en compte les dades precedents, es pot pensar que:

Les dones discapacitades esportistes són menys presents que els homes en la premsa escrita que cobreix els Jocs Paralímpics i que, quan se'n parla, són objecte dels estereotips següents: desposseïment de la seva feminitat, trivialització i infantilització.

Mètode

Mostra

La mostra estudiada està constituïda per dos grans diaris nacionals de gran tirada de quatre països europeus: *El País* i *El Mundo* (Espanya), *The Times* i *The Independent* (Anglaterra), *Die Frankfurter Allgemeine Zeitung* i *Die Süddeutsche Zeitung* (Alemanya) i *Le Monde* i *Le Figaro* (França).

L'anàlisi es basa en 108 articles (incloses 58 fotos) publicats entre el 16 i el 30 d'octubre de 2000 (els Jocs Paralímpics de Sydney es van celebrar entre el 18 i el 29 d'octubre). Els articles estrangers han estat integralment traduïts al francès. L'equip d'investigació està constituït per membres bilingües alemanys, anglesos i espanyols. Tanmateix, per tal de facilitar la comparació dels texts entre ells, les traduccions han estat revisades per traductors externs per tal de verificar-les i harmonitzar-les.

S'ha escollit un enfocament quantitatiu per estimar l'espai acordat a les dones esportistes discapacitades en la premsa escrita durant els Jocs Paralímpics. Per aconseguir-ho s'han tingut en compte la freqüència amb què s'esmenta les dones als articles i a les fotos en les quals apareixen una dona o un home. Després, aquestes xifres s'han creuat amb el nombre de participants per sexe, per medalles guanyades i per país.

S'han analitzat les dades quantitatives següents:

- El nombre de fotos i il·lustracions que tenen com a tema una dona o un home i les seves mesures en cm².
- El nombre d'al·lusions a una dona o a un home (unitat de mesura: la frase).
- La taxa de participació de dones i d'homes del total d'esportistes amb discapacitat que va participar en els Jocs Paralímpics.
- El nombre de medalles guanyades per dones i per homes durant aquells Jocs Paralímpics.

Recopilació i anàlisi qualitativa

L'anàlisi del contingut del text i de la iconografia permet determinar les formes de presentació de les dones esportistes discapacitades.

- Els texts han estat sotmesos a una anàlisi de contingut exploratori segons dos mètodes; una anàlisi temàtica exhaustiva i una anàlisi de les relacions per oposició (Blanchet i Golman, 1992) que posa en relleu els sistemes de representacions socials transmesos per la premsa. L'objectiu d'aquestes anàlisis és evidenciar els elements associats a les formes de descrèdit (processos d'estigmatització) i els associats a les formes d'acceptació (procés de desestigmatització). Amb referència a tot el que s'ha desenvolupat anteriorment en el marc teòric s'intenten localitzar en especial els indicadors de la "trivialització" (elements textuais sobre la vida quotidiana de les esportistes, qual-sevol element que no faci referència al context esportiu), així com els indicadors dels processos d'"infantilització" (elements del discurs que releguen les esportistes a un nivell infantil).
- Les fotos i il·lustracions han estat analitzades des del punt de vista semiològic de la imatge (Joly, 1994). El que es busca especialment en les imatges són els indicadors de la "sexualització/feminització" de les dones.

Resultats

Discriminació de les dones esportistes discapacitades? "En la premsa que s'ocupa dels Jocs Paralímpics es parla menys de les dones que dels homes!"

Primer, cal demostrar la hipòtesi segons la qual una de les formes d'estigmatització social que afecta les dones discapacitades esportistes és que aquestes apareixen menys en el tractament periodístic dels Jocs Paralímpics. Si aquesta desigualtat es demostrés com a exacta, es podria en efecte pensar que es tracta d'una forma de discriminació, que d'altra banda, va ser quantificada per Duncan (1990) amb referència a les dones esportistes sense discapacitat.

Aquesta operació es realitzarà en dues fases. En la primera, es tindran en compte només les xifres brutes a fi de poder comparar-les amb els resultats presents en la literatura científica existent, ja que aquests es basen en les xifres esmentades. Seguidament, aquestes dades brutes seran mesurades en relació amb les característiques específiques del tractament de la informació esportiva. En efecte, si es vol valorar aquestes xifres en tota la seva dimensió, convé verificar si les diferències que puguin aparèixer no s'explicarien per qüestions estrictament esportives. Aquí s'han tingut en compte dues característiques. La primera és la taxa de participació de les dones i dels homes en els Jocs Paralímpics que podria explicar que es parli més o menys de les dones o dels homes segons la presència major o menor dels uns o de les altres. Cal tenir en compte que en els jocs al·ludits, les dones representen prop del 28% de les delegacions i els homes prop del 72%. La segona característica que cal considerar és el nombre de medalles obtingudes per les esportistes i els esportistes. Efectivament, segons el nombre de medalles guanyades, és comprensible que es parli més o menys d'ells o d'elles, ja que un dels pilars de la premsa esportiva són les medalles, els rècords i altres assoliments obtinguts. Això es pot aplicar tant als Jocs Olímpics com als Jocs Paralímpics. Tanmateix, els Jocs Paralímpics tenen una particularitat. En pensar en l'organització de celebracions esportives de l'envergadura d'aquests jocs internacionals, s'espera certa igualtat en termes de quantitat de proves i de tipus de competició per a les dones i els homes. I és així talment, en els Jocs Olímpics la igualtat és pràcticament un fet, amb algunes excepcions. Existeixen algunes proves estrictament femenines com la gim-

nàstica rítmica i esportiva o les barres asimètriques. Certes proves són específiques per als homes, com les anelles. Tanmateix, aquestes particularitats són secundàries i la gairebé igualtat en el nombre de proves porta a la gairebé similitud en termes de medalles disputades. En els Jocs Paralímpics és completament diferent. El número i el tipus de proves esportives es troben en correlació directa amb els tipus de disfunció que presenten els qui hi participen. Això implica una enorme complexitat en termes d'organització i explica en part que d'una a una altra edició dels Jocs les proves canviïn i que les de les dones puguin ser diferents de les dels homes. La presència o no de dones o d'homes en unes o d'altres categories de la discapacitat determina que unes proves se celebrin i d'altres no. La conseqüència és que el nombre de medalles en joc és totalment diferent per a les dones i per als homes; que està reforçat pel fet que, com ja hem vist, el nombre de dones en competició és molt menor que el nombre d'homes. Per tant, en els Jocs Paralímpics el nombre de medalles que les dones van guanyar és quantitativament menys important que el nombre de medalles guanyades pels homes. Veurem que aquesta característica específica dóna sentit al tractament periodístic estudiat.

Anàlisi de les xifres brutes

La *taula 1* sintetitza aquestes dades brutes. El corpus de texts estudiats inclou 113 casos en els quals apareixen una o més dones i 296 que esmenten a un o a més homes. Per la seva part, una o més dones són mostrades a 17 fotos, amb un total de 3.416 cm² de superfície ocupada, mentre que els homes apareixen a 36 fotos que assoleixen 5.357 cm² de superfície total.

Des d'aleshores, al simple cop d'ull d'aquestes dades, es podria dir que les dones esportistes discapacitades estan infrarepresentades en relació amb els homes (*taula 1*), ja que no només es parla menys d'elles als articles sinó que apareixen també menys en les imatges. Es tracta en aquest cas d'una forma d'estigmatització social per ocultació?

	Nombre de cites als diaris	Nombre de fotos	Superfície fotos
Dones	113	17	3.416 cm ²
Homes	296	36	5.357 cm ²
Total	409	53	8.773 cm²

Taula 1

Xifres brutes de la distribució de cites i de fotos de dones/homes als diaris

Les dades mesurades

Per respondre a aquesta qüestió convé posar aquestes dades brutes en relació amb els criteris, enumerats més amunt, que caracteritzen el tractament d'un esdeveniment esportiu. La *taula 2* permet llegir els resultats d'aquesta ponderació a partir de les dues variables independents donades.

- La taxa de participació dona/home.
- El nombre de medalles guanyades per les dones i pels homes.

En els resultats referits a la taxa de participació dona/home es pot destacar que el total de les delegacions dels quatre països implicats en aquest estudi estava constituït per 787 participants i compost per 568 homes (72,2%) i per 219 dones (27,8%) (columna 1; xifres facilitades per les diferents Federacions Nacionals d'Esportistes Discapacitats de cada un dels països implicats). Per tant, es pot concloure que per sota d'aquest percentatge (27,8%) les dones estan infrarepresentades, que per sobre estan hiperepresentades i que si tornem a trobar aquesta proporció, estan equitativament representades. La situació inversa és evident per als homes ja que ens trobem en un joc de suma nul·la, és a dir que quan les dones estan majorment representades, són els homes els que estan infrarepresentats i viceversa.

Des d'un punt de vista proporcional, les cites de dones representen el 27,6% i el 72,4% per als homes (col. 2), les fotos de dones 32,1% i les fotos d'homes 67,9%

	1 % de participació	2 % de cites en diaris	3 % de fotos	4 % de la superfície de les fotos	5 % de medalles guanyades
Dones	27,8%	27,6%	32,1%	38,9%	34,6%
Homes	72,2%	72,4%	67,9%	62,1%	65,4%

Taula 2

Anàlisi ponderada de la representació d'homes i dones als diaris

(col. 3). Mentre que la superfície de les fotos representa 38,9% i 62,1% per a les dones i per als homes (col. 4) respectivament.

Per tant aquesta taula revela que pel que fa al repartiment objectiu dels homes i de les dones que participen en els Jocs Paralímpics (col.1), el tractament escrit (col. 2) és gairebé igual a la participació (cites 27,6%, participació 27,8%). En canvi el tractament fotogràfic (cols. 3 i 4) tendeix a representar en excés les dones (participació 27,8%, fotos 32,1 i 38,9%). Per tant, les dones no només no estan poc representades sinó que a les fotos hi són hiperepresentades.

Pel que fa a la segona variable independent (nombre de medalles guanyades per les dones i pels homes), les dones van aconseguir el 34,6% de les medalles i els homes el 65,4% (col. 5). Comparant aquestes xifres en paral·lel amb les exposades més amunt (cols. 2, 3, i 4) es veu que el tractament escrit informa menys sobre les dones del que pel nombre de les seves medalles guanyades es podria esperar (menor representació: 27,6% davant 34,6%), però que la part de fotografies femenines correspon més o menys a aquesta proporció (lleugera infrarepresentació: 32,1% per a les fotos i hiperepresentació: 38,9% per la seva superfície).

Els tests estadístics utilitzats no validen cap diferència significativa referent a les diferents proporcions, la qual cosa implica que les divergències esmentades no permeten pensar que hi hagi una diferència significativa de tractament entre les dones i els homes en el tractament mediàtic dels Jocs Paralímpics estudiats aquí.

Conclusió provisional

Contràriament al que revelaven les dades en xifres brutes i contràriament al que s'esperava (tenint en compte la literatura existent), quan es treballa amb proporcions basades en variables que estructurin la lògica interna de la cobertura mediàtica esportiva (nombre de participants i medalles aconseguides) les xifres obtingudes mostren que no hi ha discriminació respecte a la cobertura mediàtica d'esportistes amb discapacitat. Segons aquestes dues variables explicatives simples (de la lògica del tractament mediàtic esportiu), la dona no està infrarepresentada quantitativament. La primera part de la hipòtesi queda, d'aquesta forma, invalidada.

Per tant, si existeix una forma d'estigmatització social en la premsa escrita analitzada, amb referència als Jocs Paralímpics, no es troba on s'esperava. És a dir,

en forma de treure espai en la premsa escrita a les dones esportistes amb discapacitat. Que no vol dir que aquesta discriminació no existeixi però, com veurem, és en un altre lloc. Per a això cal tenir en compte cert nombre de dades qualitatives reunides al llarg de l'anàlisi dels articles de premsa i de les fotos que els acompanyen.

Estigmatització femenina i masculina de la discapacitat

L'anàlisi de les fotos i l'anàlisi temàtica del discurs van ser realitzades per posar en evidència les representacions de la dona esportista amb discapacitat transmeses pels mitjans de comunicació i les diferències del tractament mediàtic que se'n fa en relació amb el de l'esportista sense discapacitat.

Es constata que les esportistes presentades a les fotos analitzades corresponen a la imatge del tipus femení ideal (indicadors de Duncan, 1990). Estan maquillades, tenen el cabell llarg, porten joies; elements tots que posen en escena i subratllen la feminitat. Els diaris mostren d'aquesta forma esportistes "presentables" com a dones.

Això es confirma pel fet que les deficiències no són mostrades de la mateixa forma si afecten homes o dones. L'amputació, per exemple, es manifesta en aparèixer els monyons. Aquesta cruesa en l'exposició dels cossos, malgrat que hi va haver esportistes amputades que van participar en els Jocs de Sydney, mai no s'utilitza amb una dona.

Aquesta forma de "presentabilitat" es pot relacionar també amb la sexualització del cos femení de les esportistes en la iconografia que acompanya els articles. Contràriament al que s'esperava pels estudis que afirmaven que la premsa "sexualitza" poc a les dones amb discapacitat, aquest aspecte sí que apareix en la cobertura de les esportistes paralímpiques. Efectivament, les fotos de les dones que van participar a Sydney destaquen les parts corporals que segons Duncan (1990) denoten una dimensió sexual (zones genitals, malucs, pit, cames i natges).

Al contrari, l'aspecte de la trivialització no apareix a les fotos. Cap de les fotos no presenta les esportistes paralímpiques fora d'un ambient esportiu. Tanmateix, els texts d'aquests articles es caracteritzen per referir-se a assumptes que van més enllà d'aquest. La situació familiar, les al·lusions als companys sentimentals, a fills i filles, a la professió i al temps lliure són els temes principals abordats per la premsa quan parlen de les

esportistes. Com ja ha estat esmentat, aquesta al·lusió a elements que no pertanyen a l'esfera de la pràctica esportiva és característica del tractament de la dona esportista en general. Queda així demostrada la subhipòtesi respecte a la trivialització de la dona esportista discapacitada.

En canvi, apareix un fenomen inesperat en aquesta investigació, i és que els homes són “trivialitzats” també. És a dir, ells també sofreixen les referències a la seva família, i de forma general a la seva vida extraesportiva. Això significa que, al contrari del tractament mediàtic de l'esport en general, en el cas dels esportistes discapacitats aquest fenomen no és un factor que distingeixi les dones dels homes.

De la mateixa manera, els nostres resultats mostren el mateix procés d'infantilització en les esportistes i en els esportistes discapacitats. Se'ls designa amb expressions com “noia”, “noi” acompanyats per qualificatius com a “jove” o “petit”, “petita”. El diari *The Independent* parla, per exemple, d'“aquest jove noi de 28 anys” (28-10-2000). En indicar l'edat de l'esportista, el lector s'adona que ja no es tracta d'un noi sinó d'una persona adulta. Aquesta contradicció en la mateixa frase produeix la impressió que aquests esportistes realment no són considerats com adults tot i haver superat l'edat de l'adolescència. El mateix fenomen es manifesta en el cas de les esportistes, com per exemple en el diari espanyol *El Mundo*, que escriu sobre una cèlebre esportista de 37 anys “ahir estava emocionada com una nena”. De nou, aquest procés d'infantilització dels homes esportistes mai no ha estat utilitzat abans en la literatura científica sobre aquest tema. Només ho hem trobat una vegada en un estudi dels comentaris televisats sobre dos esdeveniments esportius de la National Collegiate Athletic Association el 1989 on es va demostrar que la infantilització també afecta els homes de color (Messner *et al.*, 1993).

Conclusió

Hem vist que el lloc general de la dona esportista discapacitada no és el mateix que el de l'esportista no discapacitada. La discriminació en forma d'infrarepresentació de l'esportista en general en relació amb els esportistes en els mitjans de comunicació no apareix en esportistes amb discapacitat. La seva

representació (d'homes i de dones) correspon, més o menys, a la seva participació i al nombre de medalles i èxits aconseguits. Al contrari, fins i tot, s'observa més aviat una hiperepresentació de l'esportista discapacitada en relació amb els esportistes a les fotos que cobreix aquest esdeveniment. No apareix, per tant, el procés de particularització de la dona esportista discapacitada esperat en el marc de l'anàlisi quantitativa.

Pel que fa a les dades de tipus qualitatiu, la *taula 3* resumeix l'absència i la presència dels processos estudiats.

En el cas de les dones, s'observa que hi ha similitud en les característiques entre les esportistes sense discapacitat i les esportistes amb discapacitat. Per hipòtesi, es pensava que no hi hauria sexualització de les esportistes paralímpiques però clarament no és el cas. En els texts l'esportista paralímpica no està sexualitzada però a les fotos sí.

Es pot concloure però no confirmar un cúmul d'estigmatitzacions esperat en el cas de les dones esportistes. (Aquests resultats també podrien interpretar-se al revés, les dones esportistes són tractades mediàticament de la mateixa manera com ho són les esportistes discapacitades).¹

En canvi, estudiant els resultats de la columna dels homes, s'observa que en la cobertura mediàtica dels Jocs Paralímpics aquests últims són “trivialitzats” i “infantilitzats”, i això no era d'esperar. Ens podem preguntar si l'estigmatització no es trobarà justament on no esperem trobar-la, en un procés d'eliminació de la identitat sexual que denegaria a les persones discapacitades, homes i dones, certes possibilitats d'afirmar-se en la distinció del gènere (la qual cosa confirmaria els resultats de Lachal 2000 sobre la desexualització de les

	JO Homes	JP Homes	JP Dones	JO Dones
Sexualització	?	?	Sí	Sí
Trivialització	No	Sí	Sí	Sí
Infantilització	No	Sí	Sí	Sí

Taula 3

Aspectes destacats de l'anàlisi qualitativa

¹ Els fenòmens de “telenovel·lització” o de “feminització” suggerits per M. Moragas (2000) i D. L. Andrews (1998) podrien explicar això. Tanmateix, a banda que els indicadors necessaris per a això no han estat clarament definits per aquests autors, el fet que només les minories (esportistes amb discapacitat i esportistes de color) es vegin afectades, no apunta en aquesta direcció.

persones discapacitades en els mitjans de comunicació). Per analitzar aquesta possibilitat, cal determinar la dimensió de la sexualització dels homes esportistes, discapacitats o no; però això no ho podem fer encara, perquè, en la bibliografia científica, falten encara els indicadors d'aquesta sexualització masculina.²

Agraïments

Agraïm encaridament a l'Association Francophone de Recherche en Activité Physique et Sportive (AFRAPS) (Associació Francòfona d'Investigació en l'Activitat Física i Esportiva) pel seu suport financer que ha fet possible l'elaboració d'aquest estudi tant a nivell europeu com a nivell internacional.

A més, aquest programa d'investigació ha rebut el suport de la Comissió Europea en forma d'una beca Marie Curie Intra-Intra-European Fellowship. Contracte núm. MEIF-CT-2006-042104.

Referències bibliogràfiques

- Akoun, A. (1998). *Sociologie des communications de masse*. Paris: Hachette.
- Andrews, D. L. (1998). Feminizing Olympic Reality. *International Review of the Sociology of Sport*. (31/1), 5-18.
- Barnes, C.; Mercer, G. i Shakespeare, T. (1999). *Exploring Disability: a Sociological Introduction*. Cambridge: Policy Press.
- Blanchet, A. i Gotman, A. (1992). *L'enquête et ses méthodes : l'entretien*. Paris: Nathan.
- Bogdan, R. i Taylor, S. (1989). Relationships with Severely Disabled People: The Social Construction of Humanness. *Social Problems*. (36), 135-148.
- Boixadós, M. i Cruz, J. (2000). Avaluació del clima motivacional, satisfacció, percepció d'habilitat i actituds de *fairplay* en futbolistes alevins i infantils i en llurs entrenadors. *Apunts. Educació Física i Esports* (62), 6-13.
- Bourdieu, P. (1996). *Sur la télévision*. Paris: Liber.
- Combrouze, D. (2000). L'information sur les personnes handicapées motrices et sensorielles dans les journaux télévisés. *Handicap, Revue de sciences humaines et sociales*. (82), 27-43.
- Clogston, J. S. (1990). *Disability Coverage in 16 Newspapers*. Louisville: Advocado Press.
- Dumitrescu, A. (2006). *Representation of female athletes in Western and Romanian Media*. Master's Thesis, Florida State University, USA.
- Duncan, M. C. (1990). Sports photograph and sexual difference. The Images of women and men in the 1984 and 1988 Olympic Games. *Sociology of Sport Journal*. (7), 22-43.
- Frith, T.; Cheng, H. i Shaw, P. (2004). Race and Beauty: A Comparison of Asian and Western Models in Women's Magazine Advertisements. *Sex Roles*. (50), 53-61.
- Fullerton, R. S. (2006). Not Playing Fair: Coverage of Minorities in the Sports Pages". *Studies in Media & Information Literacy Education* 6 <http://www.utpress.utoronto.ca/journal/ejournals/similie> (25 febrer 2007).
- Goffman, E. (1963). *Stigmates. Les usages sociaux des handicaps*. Paris: Minuit.
- Holland, P. (2004). The Politics of the Smile; Soft News and The Sexualisation of the Popular Press in Carter C. et Steiner L. *Critical Readings; Media and Gender*. Maidenhead, Open University Press.
- Hoover-Dempsey, K. V.; Plas, J. M. i Wallston, B. S. (1986). Tears and weeping among professional women: En search of new understanding. *Psychology of Women Quarterly*. (10), 19-34.
- Joly, M. (1994). *L'image et les signes, approche sémiologique de l'image fixe*. Paris: Nathan.
- Jones, R.; Murrell, A. J. i Jackson, J. (1999). Pretty versus powerful in the sports pages: Print media coverage of the US Women's Olympic gold medal winning teams. *Journal of Sport and Social Issues*, (23), 183-192.
- Lachal, R. C. i Combrouze, D. (1998). La représentation des personnes handicapées à travers les émissions documentaires de la télévision française. Analyse thématique de 35 émissions diffusées entre 1986 et 1996. *Cahiers Ethnologiques*. (19), 239-262.
- Lachal, R. C. (2000). La représentation des personnes handicapées dans les médias : de l'objet au sujet. *Revue Prévenir*. (39), 97-105.
- Léséleuc de, E. (2009). Internacionalizar los estudios sobre la discapacidad: un punto de metodología. *IX Congreso Argentino i III Congreso Latinoamericano de Educación Física y Ciencias*. Universidad de La Plata, Argentina, 12 maig 2009.
- Louveau, C. (2000). Au-delà des Jeux Paralympiques de Sydney. Femmes sportives, corps désirables. *Le Monde Diplomatique*, 25.
- Marcellini, A. i Léséleuc de, E. (2001). Les jeux Paralympiques vus par la presse : analyse différentielle entre l'Espagne, la France et l'Angleterre. *IVème Forum de la Fondation Olympique de Barcelone : Deporte Adaptado: competicion u Juegos Paralimpicos*, Barcelona, 8 i 9 novembre 2001, CR-Rom.
- Marcellini, A.; Léséleuc de, E. i Gleyse, J. (2003). L'intégration sociale par le sport des personnes handicapées. *Revue Internationale de Psychosociologie*. (20), 59-72.
- Messner, M. A.; Duncan, M. C. i Jensen, K. (1993). Separating the men from the girls. The gendered language of televised sports. *Genders and Society*. (7), núm. 1, 121-137.
- Moragas Spa, M. (2000). Olimpismo, comunicación y cultura, [article en línia, consulta el 20/12/2007], http://olympicstudies.uab.es/pdf/wp095_spa.pdf
- Olivier, M. Y. i Barnes, C. (1998). *Social Policy and Disabled People : From Exclusion to Inclusion*. London: Longman.
- Robinson, L. (2002). *Black tights: Women, sport and sexuality*. Toronto: Harper.
- Ruiz, J. (2005). La discapacidad como estigma: un análisis psicosocial del afrontamiento del desempleo de las personas con discapacidad física. [versió electrònica]. *RedSi: revista especializada en formación y empleo de los colectivos con riesgo de exclusión*, 6.
- Schantz, O. i Gilbert, K. (2001). An Ideal Misconstrued : Newspaper Coverage of the Atlanta Paralympic Games in France and Germany. *Sociology of Sport Journal*: (18), 69-94.
- Taub, D. E.; Blinde, E. M. i Greer, K. R. (1999). Stigma management through participation in sport and physical activity: experiences of male college students with physical disabilities. *Human Relations*. (52), 1469-1483.
- Taub, D. E.; McLorg, P. A. i Fanflik, P. L. (2004). Stigma management, strategies among women with physical disabilities: Contrasting approaches of downplaying or claiming a disability status. *Deviant Behavior*. (25), 169-19.
- Trowler, P. (1996). *Sociology in action: investigating the mass media*. Collins Educational.
- Zola, I. K. (1991). Communication barriers between "the able bodied" and "the handicapped". *The psychological and social impact of disability*. New York: Springer, 157-164.

² De manera general, la qüestió d'una definició dels indicadors, comuna al nivell internacional, queda pendent en aquest tipus d'investigació (E. de Léséleuc, 2009).

Entrevista a Pere Miró, director de Solidaritat Olímpica i director de relacions amb els Comitès Olímpics Nacionals del Comitè Olímpic Internacional

Interview to Pere Miró, Director of Olympic Solidarity and Director of the Relations between the International Olympic Committee and the National Olympic Committees

NÚRIA PUIG I ANNA VILANOVA

GISEAFE (Grup d'Investigació Social i Educativa en l'Activitat Física i l'Esport)
Institut Nacional d'Educació Física de Catalunya, Barcelona

Resum

A l'inici de l'entrevista demanem a Pere Miró que es presenti a fi que sigui conegut per les persones que la llegeixin. En conjunt, es tracta d'analitzar el seu treball professional en una organització esportiva d'abast mundial (el Comitè Olímpic Internacional) que interactua amb 205 Comitès Olímpics Nacionals que tenen característiques molt diferents i, en ocasions, fins i tot oposades. La tasca professional de Pere Miró representa una interacció constant entre el local i el global. L'entrevista té tres parts: Diversitat cultural i moviment olímpic; Diversitat d'estructures organitzadores; i els valors de Solidaritat Olímpica.

Paraules clau

Comitè Olímpic Internacional, organitzacions esportives, comitès olímpics nacionals, valors, diversitat cultural.

Abstract

At the beginning of the interview Pere Miró is asked to introduce himself so as to allow readers to know him. All in all, the purpose is to analyze his professional work with in a worldwide sports organization (The International Olympic Committee) which interacts with 205 National Olympic Committees of very diverse characteristics and, sometimes, even opposed. The professional task of Pere Miró consists of a constant interaction between the local and the global. The interview has three parts: Cultural diversity and the Olympic Movement, Diversity of the organizational structures, and the values of Olympic Solidarity.

Key words

International Olympic Committee; Sports organizations; National Olympic committees; Values; Cultural diversity.

Abans de començar l'entrevista demanem a Pere Miró que es presenti ell mateix perquè les persones que llegiran l'entrevista el coneguin. Ho fa de la manera següent:

"Jo sempre començo dient que sóc manresà,* vaig néixer fa 53 anys, estic casat i tinc un fill nascut a Suïssa que té 11 anys i mig que li agrada molt jugar a futbol. En segon lloc dic que sóc llicenciat en Ciències de l'Activitat Física i de l'Esport, he estat professor de l'INEFC de Bar-

celona, cap d'estudis i director d'aquest centre i posteriorment director de l'INEF de Catalunya fins a l'any 1988. A continuació vaig treballar als Jocs Olímpics de Barcelona'92 i vaig ser, primer, subdirector esportiu i, després, subdirector general d'operacions. L'any 1992 vam venir a Lausanne on hi som des de fa 17 anys treballant al Comitè Olímpic Internacional (COI). L'any 1997 el president Samaranch va decidir nomenar-me director de relacions amb els Comitès Olímpics i director de Solidaritat Olímpica."

Diversitat cultural i moviment olímpic

Pregunta (P): Tens responsabilitats en una organització d'incidència mundial que treballa amb comitès olímpics molt diferents pel que fa a cultures esportives, de gestió, cultures polítiques... Com ho feu per poder avançar conjuntament?

Resposta (R): Aquesta qüestió és probablement un dels aspectes més importants en tot el què podríem dir l'estratègia del CIO. Ens relacionem amb 205 comitès olímpics que pertanyen a

* De Manresa, una ciutat de l'interior de Catalunya, propera a Barcelona.

205 territoris o països diferents. Aquest contacte vol dir sobretot establir ponts que enforteixin el moviment olímpic a través de tot allò que és comú, respectant tot allò que és diferent. El punt més important sempre és pensar què és el que hem de guardar que realment sigui igual per tothom. I tenim molts exemples d'això. Potser un dels més clars, que és molt interessant per mi, és que la pertinença al moviment olímpic ve donada perquè cada una de les nostres organitzacions passi per tenir uns estatuts que respectin els valors de la Carta Olímpica i que siguin aprovats pel Comitè Olímpic Internacional. Els 205 comitès olímpics nacionals han de respectar els valors de la Carta Olímpica tot i que les seves realitats són molt diferents, en alguns casos contradictòries amb els valors de la Carta.

Ja fa temps, i en aquesta línia d'aconseguir la màxima unitat, varem decidir no dir als comitès "per fer els vostres estatuts agafeu la carta olímpica i tot el que diu ho heu de complir". No. Veiem molt clar que la Carta Olímpica punt per punt, article per article és impossible que sigui aplicada i respectada en els 205 països amb cultures i situacions diferents. L'any 2000, el que vàrem decidir, encapçalats per la comissió jurídica del COI en l'època del jutge Kéba M'Baye, extreur de la carta uns deu punts que es van entendre que eren els bàsics, fonamentals i que havien de ser comuns per tot el món. I partint d'aquesta premissa ens vàrem voler posar al dia de tots els estatuts dels comitès olímpics. Llavors es va demanar a tothom que els revisessin d'acord amb de la seva realitat cultural però que també hi havien d'incloure aquests deu punts. Aconsellàvem, per exemple, que calia respectar totalment els principis de la WADA (World Anti-Doping Agency –Agència Mundial Antidopatge–) i firmar i estar d'acord amb el seu codi antidopatge. Aquí no hi ha interpretació; aquest és igual per a l'Índia, per a Puerto Rico, que per a Bahrein. En canvi hi ha d'altres coses que els dèiem que havien d'estar d'acord amb l'esperit

Pere Miró en el seu despatx de la Vila Mon-Repos de Lausanne durant l'entrevista. (Foto: Núria Puig)

però els articles, la lletra, etc. la podien matisar segons els seus contextos culturals. Després nosaltres revisàvem per estar segurs que el que deien des del seu país era compatible amb l'esperit de la Carta Olímpica. Encara que les lletres no siguin iguals l'important és que els principis siguin similars.

Un altre exemple és el de la presència femenina en els comitès executius. No hem dit que cal que hi hagi un nombre concret però que cal que hi hagi una presència.

P.: Clar, així aconseguí que la presència femenina vagi pujant i sense que sigui obligatori.

R.: Exacte, el que no podem pretendre és imposar certes coses que en certs països avui en dia malauradament sabem que serien impossibles de complir. Cal anar a poc a poc.

P.: I probablement anar a la confrontació no dóna cap resultat i, en canvi, anar avançant per etapes sí.

R.: Exacte és el que pensem. De fet als Jocs Olímpics de Pequín hi ha hagut un avanç quantitatiu important de països amb presència femenina i de participació femenina en general. Estem al voltant del 44% de participació de dones la qual cosa és un avenç molt important respecte edicions anteriors dels JJOO. A més, és

interessant veure que dins d'aquest 44% que globalment ja és molt bo, hi ha tres o quatre països del Golf que han participat amb presència femenina i que mai no ho havien fet. Hi ha un avenç qualitatiu que és important. Nosaltres proposem unes quotes de participació femenina, donem suport financer als països que les compleixen però no obliguem. I a poc a poc, veiem que cada cop hi ha més països que van adquirint aquesta sensibilitat.

El paper de la dona dins l'esport és un reflex del rol de la dona dins la societat. I aleshores la nostra forma d'aproximació al tema es veure com l'esport pot ajudar a la integració de la dona i la millora de la seva funció social. És un factor més, clar evidentment l'esport no és un fet aïllat forma part del conjunt d'aquesta societat. I és ben clar que quan engeguem programes i establim quotes hi ha un 80% o 85% de comitès olímpics aproximadament que tenen facilitat en dur-los a terme i aplicar-les, que aprofiten ràpidament les oportunitats, i n'hi ha altres que els costa moltíssim i has d'anar tibant.

Passa el mateix, per exemple, quan parlem de la utilització de l'esport com a eina de tolerància o com a eina de pau. Hi ha comitès que ja hi han treballat molt i, en canvi, d'altres que els costa molt entendre què és el que vol dir això de la utilit-

zació de l'esport com a eina de tolerància o com a eina de pau. No tant perquè hi estiguin en contra sinó perquè les circumstàncies dels seus països potser no conviden a utilitzar-lo o no s'ha vist mai com fer-ho. Com a conseqüència de tot això, els nostres programes són per donar orientacions acompanyades de suport tècnic i econòmic. O programes centrats en ajuts que poden ser tècnics o econòmics.

Diversitat d'estructures organitzadores

P.: A part de la diversitat cultural hi ha diversitat d'estructures organitzadores. Sovint dius que hi ha comitès espectaculars –gairebé més grans que el propi COI– i d'altres que el despatx potser és a casa del president. Llavors, com aconseguíu comunicar-vos amb tots? Cada organització deu tenir un ritme diferent? O unes relacions diferents amb els patrocinadors (fins i tot alguns no en deuen ni tenir)?

R.: Per mi, això és una part fonamental de tota la nostra pròpia organització. El nostre lema és: "trobar les mínimes bases comunes per mantenir la força que ens dona la diversitat". El punt de partida és que tenim comitès molt diferents. El comitè olímpic nord-americà, per exemple, és molt gran, té més treballadors i pressupost que el COI i gestiona instal·lacions esportives. Als Estats Units d'Amèrica no hi ha un ministeri d'esports, el govern sempre ha parlat que l'esport és un tema que la pròpia societat ha d'organitzar. Llavors el comitè olímpic és el responsable de l'estructuració de l'esport al país.

Per altra banda també hi ha països amb un comitè olímpic –que s'anomena igual i que també té un vot a l'hora de l'assemblea de comitès olímpics– que es compon del president més el secretari general, i ja com a gran luxe una persona a secretaria, que és la que manté l'oficina que normalment no existeix (és la casa del president), i ara l'ordinador. Tanmateix, jo penso que

avui dia aquest exemple que posem de la seu a la casa del president pràcticament ja no existeix; això m'agradava molt dir-ho abans com exemple, com a extrem però ara ja gairebé m'atreviria a assegurar que ja no existeix.

Perquè en els últims tres quadriennis dins del criteri de mínims assolibles per tothom de què parlava, des de Solidaritat Olímpica hem fet un gran esforç per reforçar aquesta estructura mínima. Què ha de tenir un comitè olímpic com a mínim perquè ens garanteixi que és un ambaixador nostre en un determinat país? Que realment sigui capaç de captar els nostres missatges, orientacions, programes i utilitzar-los mínimament per desenvolupar aquests valors que ens són comuns. Perquè això sigui possible, hi ha d'haver una estructura mínima. Altrament no podem fer res. En els últims dotze anys ens hem capficat en el fet que realment hi hagi aquesta estructura mínima. Que tots els comitès olímpics han de tenir una oficina com a mínim per petita que sigui. A la gran majoria els hem ajudat a tenir un petit local amb propietat o una petita seu. A tenir dues o tres persones fixes, tenir uns mínims aparells i tecnologia (ordinadors, Internet, etc.) que els permetin estar en contacte amb la societat moderna. En definitiva: material, l'oficina, els recursos humans, un pressupost... Només així, en l'àmbit local, poden desenvolupar accions que són generades globalment.

A més, només si tenen una mínima estructura poden mantenir relacions profitoses amb els mitjans de comunicació, amb els estaments del govern amb la societat civil, amb els propis atletes, clubs, federacions... En el passat hi ha hagut molts casos que cadascú anava a la seva i no servia per res. Els comitès olímpics nacionals han de tenir com a mínim una xarxa al voltant que els permeti incidir en aquesta societat d'una manera o altra. Tot i que parlem molt de l'autonomia del moviment olímpic –i és cert que

la volem i la defensem– també tenim clar que l'esport, els principis i els valors que defensem a través de l'esport, difícilment es poden desenvolupar si no hi ha una bona harmonia amb els governs. Fins on es pot arribar i com, cadascú ho ha de desenvolupar en el seu país, en el seu àmbit. També les relacions amb els mitjans de comunicació, les empreses patrocinadores, etc. Són molt diferents.

P.: Alguns cops, amb l'alumnat dels cursos que fem pervosaltres, en trobem que hi ha alumnes que diuen que al seu país no hi ha espònsors.

R.: Totalment, és cert. Però també pot passar que, simplement, el comitè olímpic no té ni idea de com atreure els espònsors. I, per això, són tan importants els programes de formació com són ara el MEMOS (Master Executif pour le Management des Organisations Sportives) o el MOSO (Management of Olympic Sport Organisations).¹

P.: Parlem ara sobre les diferents percepcions del temps que tant afecten a la gestió de les organitzacions com a aconseguir anar tots a l'hora i marcar uns ritmes determinats?

R.: És ben cert, que cada part del món té una percepció diferent del temps, completament diferent. Però això només ens porta problemes greus quan hi ha grans projectes comuns. Llavors sí que tothom ha d'anar a l'hora i això es veu ben clar en l'organització dels Jocs Olímpics. Aquests 205 comitès han de complir uns terminis iguals per tothom per fer quatre coses: inscriure's, els noms dels atletes, les proves, les reserves de les habitacions, pagar... són aspectes administratius que els fan directament els comitès olímpics amb els comitès d'organització. Els comitès d'organització, tenen una altra cultura i el CIO és al mig. Afortunadament d'aquests casos extrems que tothom ha d'anar al mateix ritme, no en tenim gaire massa. Quan més anem a

¹ Per a informació sobre aquests programes: http://www.olympic.org/uk/organisation/commissions/solidarity/index_uk.asp.

les realitats locals som nosaltres qui ens hem d'adaptar una mica i qui ha de tenir paciència o flexibilitat. Jo diria que s'ha de tenir paciència en alguns casos i flexibilitat en altres per comprendre que realment les coses funcionen diferent: el temps, el ritme, la cadència, tot. Però l'important és que arribarem, tard o d'hora però arribem. Aquí hi arribarem amb la meitat de temps i allà amb més però arribarem. Un exemple del que estic dient, que és molt divertit. La participació en una assemblea general del continent A. l'assemblea comença a l'hora que marca la convocatòria, hi ha 10 punts a l'ordre del dia que s'han enviat dos mesos abans i l'assemblea s'acaba a l'hora que està previst i s'arriba al final. En canvi, en el continent B, l'assemblea pot començar o no a l'hora que s'ha dit, pot ser que hi hagi dinar o no, però la gent ho accepta i són capaços de continuar discutint fins que calgui, però s'acaba havent discutit tot el que calia. I la gent és capaç de passar-se tota l'estona a la sala sense dinar i ja està. I van entrant i sortint i canviant. Tot això a l'assemblea del continent A seria una manca de respecte increïble. I, en canvi, en la del B pots entrar i sortir de la sala, es comença més tard perquè qui ve a inaugurar-la encara ha d'arribar i, quan vingui, ja començarem, etc.

P.: I al final el resultat és el mateix en els dos casos però el procediment és diferent.

R.: Jo he vist que les coses poden funcionar de les dues maneres. I llavors tu amb la teva mentalitat, en el meu cas europea, de la Catalunya profunda i casat amb una mitja alemanya com és la meua dona, doncs... jo que em considerava flexible doncs em vaig adonar que ho era molt menys del que em pensava i m'ha costat aprendre, eh? I ara penso que m'ho prenc força bé, penso que ho he arribat, no només a racionalitzar, sinó a assumir bé, convençut. Vull dir que ja no em fa falta racionalitzar cada vegada que m'enfronto amb una situació d'aquestes

i racionalitzar –no mira és que escolta és una cultura diferent has de tenir paciència, has de fer això...-. Ara ja no em fa falta pensar en tot això, ara ja és natural. I, això, penso que enriqueix molt, estic content d'aquest punt. M'he tornat molt menys impacient amb el temps.

Els valors de Solidaritat Olímpica

P.: En molts dels documents de Solidaritat Olímpica hi ha escrites unes paraules que sempre expliquen què són els valors que regeixen les vostres maneres de fer i de desenvolupar els programes: atenció i respecte, qualitat, integritat i flexibilitat. Com van sorgir aquests valors? Què signifiquen per a vosaltres?

R.: Els valors ho són tot. Són la nostra guia de comportament. Nosaltres, des de Solidaritat Olímpica i la direcció de relacions amb els comitès olímpics nacionals, som els responsables de treballar de forma molt directa amb aquests 205 comitès. Com equip que som vam decidir que dins del conjunt del COI havíem de buscar la nostra especificitat de cara a portar a terme la nostra missió, i varem decidir que de tots els valors del CIO, que po-

dem veure a través de la carta olímpica, havíem de triar els que són bàsics per nosaltres, per poder treballar cada dia amb aquests 205 comitès.

Vam tenir la gran sort de comptar amb un expert que ha treballat diverses vegades amb nosaltres i que entén molt bé aquesta problemàtica i vam tancar-nos dos dies tot l'equip (en aquell moment érem quinze o setze persones). Primer vàrem seleccionar els valors que ens identificaven més i llavors algú va dir, mira aquests valors els hauríem de plasmar amb un objecte que ens ho recordi sempre. I així va sortir el cub que desseguida va agradar molt a tothom. I a més vam decidir que el valor material no era l'important sinó que l'important del cub venia donat per l'escassetat, que no n'hi havia d'haver molts i només en vàrem fer un per cada oficina de Solidaritat, sis en total.

Així, doncs, d'aquest cub, només n'existeix, legalment vull dir (no sé si algú ens ho ha copiat) una còpia a cada una de les nostres oficines: Un a Kuwait, un a Fiji, un a Mèxic, un a Roma, un a Nigèria i un al meu despatx. També n'hi ha un a l'oficina del president del COI. I m'agrada molt que sigui allà.

Pere Miró mostrant el cub en el qual es plasmen els valors de Solidaritat Olímpica. (Foto: Núria Puig)